

БОЯН БОЛГАР

ЗВЕЗДАТА НА БАН БАТИЛ

Част 3 от „Бан Батил“

chitanka.info

ПРЕДИ ДА НАДНИКНЕМ В НОВИЯ РАЗКАЗ

Драги млади читатели, проследихме усилията на бан Батил и на неговите сподвижници, докато савойският нашественик изостави заграбената несебърска крепост. Познахме подвизите им. Всъщност минала ли е савойската опасност? Ами другите наши крайморски селища? Ще се откаже ли Амадей Савойски от замислите си, няма ли да предприеме обиколни ходове, след като корабите му са изминали хиляди морски възли през Средиземното море, Индийското, Егейското, Мраморното, Черното и са се добрали до богатите ни брегове? Тия дръзки кораби не са ли претърпани с наемни рицари, чийто занаят е войната, за да богатеят от плячка?

Явно е, Батиловата задача не е завършила.

Преди да надникнем в обратите на новата му борба, нека си припомним края на предишната — твърде опасна и смела, — но увенчана с блестяща победа.

1

ДВЕ БУРЕТА С ИЗБУХЛИВ ПЯСЪК СА ОТМЪКНАТИ

Решителният ден настъпи. По-право — решителната нощ. От вчера духаше силен презморец, който риболовците наричаха дармадан. Беше дигнал едри гривести вълни в залива.

При такова време чайките не летят над морето, рибата слиза надълбоко, рибарите кротуват в колибите — обясни Йово.

— Ние ще направим обратното — каза Батил. — Добре е за нас, че всичко живо се е изпокрило, че морето пустее. Най-силен е ударът, който е най-неочакван.

Ревът на вълните беше гръмовен. Блъскаха се в крайбрежните скали, разбиваха се на огромни пенливи ветрила, отдръпваха се с въртопи и пак връхлитаха яростно. Нощта придаваше на бурята още по-голяма страховитост.

— Побратиме — хвърляше молеци погледи към Батил монахът. — Да не дразним бога! Нищо не е добро, ако е против природата. Майка е тя, когато я слушаш, мащеха е, когато не я слушаш.

— Бог помага, ама в кошара не вкарва, отче Инокентий, добре го знаем от опит ти и аз.

— Да почакаме да се укроти тая ламя, която няма милост към праведните, а камо ли към грешник като мене!

Разлюляната бездна ужасяваше монаха. Все си представяше, че килне ли се лодката, той ще цопне във водата и ще стигне дъното по-бързо от камък. И Делян имаше такива страхове, но стискаше зъби, не продумваше.

— Ламята е наш съюзник, побратиме, щом като прикрива налета ни. И нощта ни е съюзник. Хайде, да не кажем, че ни са съюзници, поне не са съюзници на врага ни. Готови ли сме? — обърна се Батил към другите.

— Готови! — отвърнаха Радуша и Йово.

— И аз съм готов, бате Батиле — каза смутено селянинът.

— Отче Инокентий, ако искаш, ти остани!

Монахът се засрами.

— Не съм расъл в лодка, побратиме, а в манастир. Какво да крия, трепка боязливата калугерска душица. Ала можеш ли да допуснеш, че няма да съм с тебе в тоя голям час? Дано бог е с нас!

— Бог не праща вихрите напразно, побратиме. Вярвам, че ще ни закрилят.

Батил върза на главата си кърпата с прикрепената към нея дишалка. Радуша и Йово направиха същото.

— Греблата?

— На място са.

— Въжетото?

— Тук е.

— Дайте, ще го увия около кръста си.

Батил уви около слабините си въжетото, което трябваше да послужи за спускане на буретата и Йово му беше приспособил примка.

— Отец Инокентий и Делян са на средните гребла, аз тегля предните, Йово — задните. Радуша държи кормилното весло. Хайде, избутваме лодката!

Монахът направи голям кръстен знак.

— Боже, помози!

Прекръстиха се всички, избутах лодката, метнаха се в нея.

— На лопатите!

Наместиха се бързо. Четири чифта гребла се потопиха.

— Раз, два, раз, два...

— Радуша, гледай само талазите да не ни хванат на борд!

— Не бой се, Йово, тъкмо така насочвам лодката.

Нощта беше плътна. Дармаданът влачеше рунтави облаци, търкаляше ги върху морето, дигаше пръски от лопатите, хвърляше ги върху лицата на гребците. Напредването на лодката не беше безшумно, носът ѝ се мятеше, вълните шибах левия ѝ борд. Но крайбрежният грохот заглушаваше борбата на Йово-вата лодка в морето.

— Савойските кораби трябва да са вече наблизо — каза Радуша.
— Ама не ги виждам.

— Дармаданът гаси фенерите им навярно — прецени Йово.

— Щом ние не ги виждаме, и те не ни виждат. Толкова по-добре!
— заключи Батил. — Ще се приближим още повече.

Продължиха да напредват. Неприятелските кораби се провидяха в тъмнината. Мачтите им се клатушкаха в ниското небе като ръце на богомолци от непозната ерес.

— Спираме тук. Пуснете котвата — нареди Батил на Инокентий и Делян, — инак дармаданът ще ви отвлече. Приберете веслата, легнете на дъното, да е по-устойчива лодката. Ще чакате, докато някой от нас тримата ви даде знак какво да вършите. А ние — обърна се той към Радушa и Йово — хайде във водата! Плуваме заедно да не ни помъкнат талазите. Събираме се при котвената верига на саета. Дишалките не са нужни. Толкова гривести са вълните, че човешка глава не може да бъде съзряна между тях посред бял ден, камо ли пък в такава нощ.

Скочиха в морето, заплуваха.

— Бог на помощ! — направи кръстен знак след тях монахът и се сгуши в дъното на лодката, където вече беше легнал Делян.

Радушa, Йово и Батил бяха добри плувци, не им беше трудно да се доберат до саета, да се плъзнат покрай туловището му, да стигнат до котвената верига. Тя се опъваше с все сила, над нея корубата прашеше като зряла любеница.

— Сега иде най-трудното — зашепна Батил. — Покатерваме се ти и аз, Йово, по веригата, стъпваме на палубата, шмугваме се между платната и макарите с въжетата. Издебваме стражите, ти единия, аз другия. Ножът в тебе ли е?

— В мене — попита Йово ножа си, привързан на кръста му.

— Само че тихо, котешки, сигурно в корабния търбух спят сменните стражи. Ако претърпим неуспех, скачаме от борда, скриваме се тук под корабния нос. Изчакваме. Ако успеем, ще чуеш крясък на сова, Рад войводо. Застигаш бързо лодката, мяташ се в нея, хващаш кормилното весло. Гребете стремително, докарвате я до саета. А ние спускаме двете бурета или поне едното и бегом към тръстиковия лиман. Разбрано ли е.

— Разбрано.

— Разбрано.

— Хайде сега, Йово!

Батил се покатери по веригата, хвана се за перваза, подаде глава над борда, огледа палубата, метна се на нея. Същото направи Йово. Нямахме светлина на мостика, а и стражите не се мяркаха. Беше наистина трудно да се движи напред-назад по люлеещия се кораб. Всеки стражник неизбежно би се подхлъзнал и би се намерил при пълно снаряжение в яростните вълни, без изгледи да бъде измъкнат из безпределната нощ.

Единият пазач, тоя, който стоеше до носа, се беше свил при предното триъгълно платно и, разбира се, дремеше. Нощ черна, дива, не само човек, но и дявол не би се впуснал в приключение през такова време.

Батил го цапна по главата с дръжката на меча си. Двамата с Йово го бутнаха през борда.

— Ще се събуди на оня свят — прошепна рибарят.

— Сега пълзешком към кърмата!...

И там същата картина: пазачът беше легнал на завет под макарите с въжетата и дори се беше завил презглава с плаща си. Дармаданът, който иде през морето кой знае от кои степи, може да отнесе не само шапката, но и човека...

Пак удар по главата и хайде в клокочещата стихия!

— Казах ли аз на побратима, че бурята ни е съюзница? — промълви Батил. — Вече сме с развързани ръце. Бързо към складираните бурета! Знам къде са. Оттук, Йово! Но преди това да уведомим Радушата!

Крясък на сова. Радостен крясък.

Девојката го чу и веднага към лодката. А Батил и Йово се промъкнаха в склада. Имаха време, докато Радушата стигне до лодката и докато я докарат. Въпреки пълния мрак Батил лесно опипа буретата, знаеше разположението им.

— Да изнесем две бурета на палубата, Йово! Гореще ги вържем и ще ги смъкнем в лодката.

Чуваше се бухтенето на вълните, които се удрияха в корубата. Гредите и поскърцваха.

— Къде си, бате Батиле?

— Насам, Йово, насам! Ето редицата на буретата!

Буретата бяха малко по-обемни от телешки мях. Не беше трудно за двамата да измъкнат две бурета и да ги набутат при вързаните

корабни платна, а и сами да се свият под платната и да чакат лодката.

И това стана. Радуша държеше здраво кормилната лопата, лодката се приближи към кораба откъм завардения му от вятъра борд. И там вълните бяха едри, но не се блъскаха в корубата като пощръклели биволици.

— Скоро, Йово, докато не са ни забелязали от съседните кораби!

Йово беше майстор на моряшките възли. Без бавене, с Батил вързаха едното буре, спуснаха го в лодката. Изтеглиха въжето, вързаха и другото буре, спуснаха и него.

При клатушкането си лодката няколко пъти се блъсна в корабната коруба. Неизбежно в такава буря. Дум! След миг пак дум! И отново дум и дум! А точно на това място в търбуха на саета спяха в люлките си сменните стражи. Люлеенето не ги будеше, ала думкането ги събуди. Изведнъж, ето ги, наизлезли четирима на палубата!

— Скачай, Йово! Теглете веслата, Радуша!

Батил и Йово скочиха в морето, лодката се отдръпна от кораба, заплува, загуби се в мрака. Рибарят и войводата я застигнаха, качиха се в нея, хванаха и те греблата.

— Сега бързо! Раз, два, раз, два!

Стражниците а саета не намериха друг изход, освен да дадат всеобща тревога. Светлинни знаци към сушата, тръбен зов към околните кораби.

Бегълците чува тръбите, видяха мигащите светлини.

— Добре ще е, ако ни остане време да се измъкнем из залива — промълви Батил.

Там на кръгозора небето се озари. Завесата на нощта скоро щеше да се вдигне. Облаците поруменяха.

— Дармаданът ще утихне — каза Йово. — Личи по небето.

— Да гребем колкото можем, по мъжки! Раз, два, раз, два!

Но и откъм брега, и откъм корабите се бяха спуснали ладии към бегълците. Радуша първа ги съзря.

— Вижте там! Вижте! Ето ги отсам... Шест ладии... да, шест!

— Може да се спуснат и други — прецени войводата, — твърде ценен е нашият товар.

— Сега накъде, побратиме? — рече глухо Инокентий. — Свети Кукузеле, не ни оставяй!...

— Не е разумно да се насочим към лагуната — прецени Батил.
— Не бива да им покажем дирята си.

— Ако там ни открият, нямаме никаква възможност да се измъкнем. Като в капан сме — добави Йово.

— В открито море! Стига да сме по-бързи от тях... Завивай, Радуша! Завивай!

Дали Радуша направи твърде бърза волта, или голяма вълна изведнъж налетя, но талазът хвана лодката на борд, блъсна я и едното от буретата, което не беше добре наместено още при спускането, се люшна и се отърколи в бездната.

— Дяволското — изруга Батил. — Толкова усилия!... Е, нищо, едното поне ни остана...

И след миг:

— Йово! Огледай брега! Дали пък не ще можем утре, други ден да го извлечем от дъното?

Виделината растеше. Не само лодките на преследвачите се очертаваха, а и брегът.

— Скалата, зад нея сухата круша. Добър мерник! — огледа се Йово. — А отсам — южната крепостна кула и зад нея камбанарията... На кръстоската на тия две черти...

— Дълбоко ли е?

— Не е дълбоко Чисто, песъчливо дъно. Ловил съм калкани с тризъб в тихо време.

— Право срещу вълнението, Радуша, право към кръгозора... Всичкото е да сме по-бързи от преследвачите! Не жалете сили! Раз, два, раз, два!

Вълните пърпореха под кила на лодката. По-широките яворови лопати имаха силен тласък. Чудесна предвидливост! Преследвачите оставаха назад, все по-назад, докато най-после изоставиха, гоненето.

Утрото простираше своите многоцветни черги върху трема на кръгозора.

2

НОЩ И ДЕН В ОТКРИТО МОРЕ

Прекараха деня в открито море. Може би бяха на двайсетина сажена от брега, защото той не се виждаше. Около тях нямаше нищо друго освен прав кръгозор, изтеглен като с конец. Полека-лека дармаданът утихна, а след него и вълните. Не се укротиха изведнъж, но поне загубиха гривата си, не удряха плесници на лодката, не обливаха гребците с пръски. Търкаляха се под черупката ѝ като валяци, подигаха я върху облите си гърбове, спускаха я, пак я подигаха, пак я спускаха. И така от изгрев до залез...

Набегът на смелчаците в Йововата лодка беше отлично премислен. Всичко се осъществи, кажи-речи, според предвиденото. Само за едно не бяха се досетили: да си вържат храна в торбичка.

Престояха целия ден гладни и жадни. А понеже не бяха опали и през нощта, силите им се изчерпаха.

— Да бях взел поне една-две въдици — мърмореше Йово, — щяхме да уловим някой, и друг сафрид или барбун... Рибата се яде и сурова, в нея има сокове, които утоляват жаждата...

А нямаше и място за повече от един да си полегне. На кърмата имаше седалка за тоя, който държеше кърмилното весло, носът беше покрит с дъска да отбива водните плисъци. Останалото пространство заемаха гребците. Върху тази дъска можеше да се свие човек и да си почине. Батил се разпореди:

— Най-напред Радушa, като най-млада, после отец Инокентий, като най-стар, после Делян, като неопитен в мореплаването... Накрая ще полегнем и ние двамата, Йово.

— Аз, бате Батиле, съм изкарвала не едно бдение в морето, особено при риболов на месечина, когато рибата се качва на повърхността. На мене не ми е тежко. Тежко е на тоя, който не познава морето... Ей го отец Инокентий, премалая му...

На дебърчанина наистина му прилошаваше. От люлеенето ли, от глада ли?

— Свети Кукузеле, не съм мислил, че в морето ще свърша. Помогни да стъпя на твърдо... — бръщолевеше полугласно и с последни сили стискаше ръчките на веслата, когато някоя голяма вълна дигаше лодката на хребета си и я тласкаше в глъбината като обрулен лист.

Облаците се тътриха по кръгозора през целия ден. Издути платна на някакъв небесен кораб, те влачеха небосвода към заника. От време на време слънчев лъч се провираше през тях, като че меч ги разпорваше, и морето почваше да искри, сякаш подводно божество запалваше дълбинен огън. Едва преди свечеряване походът на облаците спря и небето се забради с пембените забрадки на залеза.

— Хайде, полека-лека обратно! — каза Батил. — Вярвам, че ще се приберем безпрепятствено.

Загребаха унило. Вечерта се спускаше, когато в далечината се появи неравната черта на брега. Никаква друга лодка не се мяркаше.

— Както личи, не мислят вече за нас — прецени Радушa.

— Или пък са сложили ръка на всяка българска ладия — допусна войводата.

— Какво ли е станало с другата ми шлюпка и с къщурката? — въздъхна Йово.

Скоро мракът се сгъсти. Гребяха с последни сили. Навлязоха в лагуната, шмугнаха се в тръстиковите меандри. Най-сетне ще пийнат водица, ще хапнат кора хляб, ще се наспят...

— Стига савойците да не са открили скривалището, ако кражбата в саета ги е накарала да се разшетат из крайбрежието.

Всичко си беше на място. И колибата, издигната от Делян и покрита с клони и тръстика, и стомната с вода, и хлябът, и сиренето в торбата на чела, и конете, завързани за дървото, и клетката с гълъбите, закрепена между два клона на същото дърво.

— Алчо, изгуби ли надежда, приятелче?

Батил потупа жребеца по врата. Алчо изпръхтя.

Дадоха зоб на конете, смениха водата на гълъбите, хвърлиха им просо, седнаха на земята, похапнаха, пийнаха водица и налягаха един до друг върху нахвърляната шума в колибата.

Имаха право да си починат. И какво право!

3

ПОХОД КЪМ МОРСКОТО ДЪНО

Сутринта изгря слънчева и пълна с въодушевление. Заниманието на всеки беше, разбира се, бурето с избухливия пясък. Отпушиха тапата му, изсипаха малко от лъскавия възчерен зърнест прах.

— Същият е — възкликнаха едновременно Радушa, Инокентий и Батил.

Както там в планината, девойката хвърли щипка пясък в огъня — тоя път нарочно. Мигом съсък и висок, зъл, жълтеникав пламък, който слиса Делян и Йово.

— Да, да, няма никакво съмнение!

— Голям удар за противника! — усмихна се Батил. — Сега вече той знае, че неговото владичество е разклатено, щом като магьосническото му оръжие не е само негово.

— Да имахме повече бомбарди, да видиш тогава как бичът господен плющи по гърбовете на злодеите — изгромоли Инокентий.

— Ще имаме, все някак ще имаме... Постигнахме най-трудното — Батил потупа бурето, — другото е по-лесно... Пък може и сами да си излеем медни цевии, имаме една за първообраз... На нас това оръжие ни трябва не само срещу савойците. Мурад заграби Боруи и Пловдив, не му е там мястото...

— Бате Батиле, ще изоставим ли потъналото буре? Би било жалко...

— Това мисля и аз, Рад войводо. Че изпуснахме драгоценното буре, изпуснахме го, подгонени бяхме. Но какво ни пречи да се опитаме да го извлечем от дъното, когато имаме опорни точки? Какво ще кажеш, Йово?

— Още там казах, бате Батиле. Дъното откъм тая страна на залива е чисто и плитко. Гмуркал съм се с тризъб за калкани.

— Ще можем ли нощем да налучкаме мястото?

— При по-ясна нощ, когато се виждат южната кула на Несебър и зад нея камбанарията, както и Скалистият нос оттатък.

— Лошото е, че както ние ще видим опорните точки, така савойците нас ще видят. Никаква лодка не се мярка из залива. Очевидно е, проклетниците са се разпоредили, и то доста злобно. Ако нашата лодка се мерне, ще им стане ясно, че ние сме извършили покушението. С лодката можем да направим издирване, но само в тъмна нощ, а тогава пък опорните точки са незрими.

— Бате Батиле, дишалките! — извика Радушa. — С тях дваматрима плувци стават невидими и посред бял ден. Могат да стигнат дотам, където потъна бурето, да го открият, да се върнат...

— Хубаво, Рад войводо, ама морето не държи белези...

— Държи, държи, бате Батиле! — каза Йово. — Колко пъти съм бележил находище на паури! Камък, въже и плавник от дъбова кора. Камъкът пада на дъното, дъбовата кора стои на повърхността, въжето, вързано за камъка, я задържа.

— Ей, чудесно бе! — възкликна Батил. — Виждате ли? На всичко се намира колаят, стига човек да иска. Незабавно издирване! Ставайте вие, плувците, Радушa, Ново! Тръгваме! Отец Инокентий и Делян ще се погрижат за обeда.

— Сух хлебец, сиренце и чубрица — измърмори примирено монахът.

— Из тия шубраки шета фазан — каза Радушa. — Идвали сме на лов с татко. Прехвърчат и гривеци. Все ще ви се удаде да улучите нещо пернато.

Намериха ръбат камък, вързаха го с въже. Дъбова кора нямаха, но отсякоха част от паднал сух дънер.

— Аз ще нося камъка, свикнал съм, връзвам го за кръста си — рече Йово.

— Аз — плавника — разхлаби Батил поясока си и пъхна пънчето.

След малко, събули опинците, останали по кошуля и ногавици, вързали на глава забрадки и дишалка, Батил, Радушa и Йово се пушнаха в подводно плаване.

Плуваха доста дълго. Най-сетне стигнаха приблизително до търсеното място. Подадоха глави изпод водата.

— Не, не е тук. Трябва точно да се пресичат двете прави черти камбанария-кула и скала-дърво.

Пак подводно плаване, пак оглеждане. Така пет пъти. На петото място се гмурнаха. Наистина дъното не беше дълбоко, златист пясък го застилаше. Из него се ровеха раци, писии. Всичко беше прозрачно, изпълнено със зеленикава светлина.

Взели си добре въздух, Йово, Батил и Радушa се впуснаха в три посоки. Едно гмуркане, второ гмуркаме... На третото Радушa откри бурето. Беше полегнало върху пясък, наоколо му шареха малки ята от илария и цаца. Каква радост за девойката, която виждаше в себе си вина за несполуката!

Изскочи на повърхността и когато се появи Батил:

— Намерих го — святкаха очите й.

Спуснаха камъка, дори го набутаха под бурето. Вързаха сухото пънче за горния край на въжето. Беше достатъчно обемно да издържи тежестта на въжето.

— Свършено! Хайде обратно!

Заплуваха под водата към брега.

От саета бяха забелязали трите точки край залива, които ту се появяваха, ту изчезваха. След небивалата кражба савойците бяха крайно бдителни. Награчиха се на палубата.

— Човешки глави ли са?

— Може да са чайки, ако са кацнали да ловят риба, а може да са делфини. И делфините обичат да си подават муцуната над водата.

— А ако са все пак глави на човеци? ... Тия българи са същински дяволи...

Докато савойците се питаха, Радушa, Батил и Йово, шмугнали се под повърхността, плуваха към лагуната. Само три тръстикови цеви се подаваха над морето. От разстоянието, на което се намираха корабите, те не можеха да се съзрат.

Инокентий и Делян бяха ударили фазан преди малко. Монахът го беше оскубал и го пърлеше на огнището.

— Угощението довечера. Засега попарка с корички, лучец и сиренце — извърна той глава, навил ръкавите на расото, едновременно зарадван, че бурето е открито, и недоволен, че тримата са се върнали толкова рано и му пречат на готварските замисли.

Обядваха сладко-сладко. След добре свършената работа охотата е голяма. Имаше доста време до вечерта, на Йово му се искаше да

направи обход по сушата и да поогледа къщичката си. Боеше се, че савойците ще са я поразили. Войводата не го остави:

— Ще поизчакаме, Йово. Сега си под подозрение повече от всеки друг, защото имаш своя лодка. Мернеш ли се, ще попаднеш в клопка... Ами я да поправим колибата, която Делян издигна набързо, не се знае колко време ще престоим тук.

Делян, Батил и Йово се заеха с колибата, а Радушa помагаше на дебърчанина да приготви вечерята.

Вечеряха по залез. Огложгаха кокалите, облизаха си пръстите. Настъпи вечерта, дойде часът за новия поход в залива.

— Йово, Деляне, Радушa, хайде в лодката! Ти, побратиме, ако искаш, остани. Не ще е нужно, вярвам, бързо гребане. Далеч сме от корабите и крепостта. Едва ли ще бъдем забелязани.

— Ти, побратиме, взе много да ме жалиш. Ще ти кажа, че след снощното морско кръщение нищо не ме плаши. Направихте ме морски вълк, ей! Вече трябва да се моля на твоя свети Никола, Йово, не на моя свети Кукузел...

И се разтърси от смях. Присмиваше се на своето вчерашно малодушие, а навярно и успехът на вечерята спомагаше за доброто му настроение.

Посипаха с пепел тлеещите въглени и скочиха в лодката.

Когато излязоха из водния ръкав, беше вече почти тъмно. Огледаха залива. Никаква лодка не се мяркаше. Само далече блещукаха фенерите, прикрепени за мачтите на савойските кораби.

Скоро очертанията на корабите се стопиха в нощта и само дрезгавите светлинни на фенерите сочеха местонахождението им.

Прикритата между тръстиките лодка се впусна в залива. Четирите чифта весла загребаха. Радушa държеше посоката с кърмилната лопата.

Стигнаха до плавника. Вълните го поклащаха, но пънчето си стоеше послушно вързано. Към дъното се хвърлиха Йово и Батил. И след малко, привързано с въжето на плавника, бурето беше изтеглено и си легна кротко па дъното на лодката.

— Ей, чиста работа!

На гребците им идеше да запеят. Да запеят с равномерния плисък на веслата, които замахваха като четворни крила на птица, каквато няма в света.

ЗАЩО СТАНАХА НУЖНИ СВРЕДЕЛИ

Двете бурета с избухлив пясък — неоценимо бойно богатство!

— Сега ни трябва повечко бомбарди и от насилника дим няма да остане — ръкомахаше Инокентий.

— Може би и на саета е имало бомбарди, ама не сме знаели... Пък вече е по-трудно да се промъкнем в него, положително са взети строги мерки... Ще подирим друг изход — каза без съжаление Батил.

— А оловните мъниста? — рече Радуша.

— За тях хич и не мисля. Ще си ги излеем. Моите витошки рудари познават леярското изкуство.

— Да отворя ли другото буре? — попита Делян. — Да сравним, да изпробваме.

— Отвори го, Деляне! Имаме време. Дори ще се поупражняваме в стрелба. Кобурът с оловните топчета е прикрепен за седлото на Алчо, там виси и бомбардата. Дайте топчетата, засучете конопени влакна във фитил! Всеки от нас трябва да овладее тая майстория.

Делян изби чепа на второто буре. Изсипаха малко от черния пясък, натикаха го в цевта на бомбардата, натикаха в него две оловни мъниста. Навряха фитилче във възпламенителната дупчица. Прикрепиха върху глогов храст широко листо от подбел, преброиха петдесет крачки. Батил стъпи на петдесетата крачка, положи върху рамото си края на бомбардата, като я държеше с две ръце и беше насочил дулото и към подбеловото листо. Инокентий запали с главня стърчащия крайчец на фитила. Зачакаха.

Фитилът изгоря, гръм не се чу. Какво е това?

— Сигурно пламъчето не е стигнало до избухливия пясък — предположиха.

Ново фитилче, добре намушкано в дупчицата на цевта.

Монахът пак го подпали, Батил пак стисна цевта с две ръце, насочи я към подбеловото листо, разтвори крака, за да е стъпил здраво. И втория път фитилче-то изгоря напразно.

— Тоя пясък не е като другия.

— Не може да бъде. Да опитаме с другия!

Изпразниха цевта. Насипаха в нея пясък от първото буре. Обрядът се повтори.

— Хайде, отче Инокентий, давай огъня!

За трети път дебърчанинът запали фитилчето, вече с неверие. Почакаха миг-два напрегнато. Изведнъж — бау-у — гръм и трясък. Подбеловото листо, разпокъсано, се беше разхвърчало на разни страни.

Спогледаха се озадачени.

— Какво тук не е в ред?

Браздата между веждите на войводата се беше издълбала.

Я дайте пясък от двете бурета да го сравним!

Изсипаха в двете шепи на Батил по малко черен пясък от двете бурета.

— Тоя е по-лъскав и ронлив, а тоя някак матов и като че слепен.

— Два вида избухлив пясък — предположи монахът. — Сигурно за два вида бомбарди.

— Не сме видели досега никакъв друг вид бомбарди — възрази Радуша. — Ако ги имаше, все щяхме да ги видим, поне в Несебър, където савойците бързаха да покажат превъзходството си.

— Ама чакайте бе, чакайте! — досети се Батил. — Та ние извлякохме второто буре от дъното на морето, където то престоя цяло денонощие! Чисто и просто пясъкът е навлажнен!...

Батил хвърли в огнището шепа пясък от второто буре. Никакъв съсък, никакво избухване.

— Ами да... Как не се досетихме? ...

Наведе се, дигна стомната, сипа малко вода в другата си шепа, в която държеше сухия черен пясък, навлажни го, хвърли и него в огнището. Не лумна жълт пламък, не се чу свистене.

— Видяхте ли? Никакви два вида избухлив пясък!

— Значи поръси с божа водица, па може и да не е светена, делото на сатаната, и то не ще върши вече пъклената си работа — каза Инокентий.

— Бате Батиле, ами че това откритие може да оправи сметките ни със савойците! — извика Радуша.

— Знам какво мислиш, Рад войводо, и аз мисля същото. Техният сает, стъпил върху вода, е самата зла участ за тях самите, ако складът с буретата се наводни...

Мисълта на Батил работеше.

— Как да наводним склада в саета, без вардияните му да се усетят? Ако постигнем това, постигнали сме всичко. Савойците ще се махнат, защото са шепа хора и само оръжието им ни превъзхожда.

— Бате Батиле — рече по едно време Йово, — всяка рибарска лодка има на дъното си дупка, затъкната с чеп. И моята лодка също. Като я изкарам на брега след риболов, отпушвам я и ми е лесно да я умия от пясък, водорасли, от рибни люспи. После пак набивам чепа.

— Искаш да кажеш, Йово, че може би и саетът има чеп някъде на дъното и ако го открием?...

— Не знам дали големите кораби имат чепове, ама искам да кажа, че и те са от дърво и както съм превъртял дупка в своята лодка, така може да се провърти дупка и в саета...

— Брей Йово, златно момче си ти! Я скоро виж дали със сечивата, които пренесохме от твоята къщурка, си взел и свредела?

— Взех го, разбира се, бате Батиле, пък и да не е тук, всеки бъчвар може да ни заеме своя...

Йово се порови, намери свредела, Батил го взе, завъртя го между пръстите си.

— Ще издържи ли?

— Два пъти калено желязо е. Желязото надвива дървото, дървото не надвива желязото.

— Така е — рече войводата, позамълча и добави: — За да бъдем съвсем сигурни, ще си набавим още няколко свредела и чак тогава ще загризем корубата на саета. Отче Инокентий, Деляне, качете се на конете, обиколете някои лозарски села, спазарете се с лозарите да ви дадат свредели, без да им разказвате целта си, разбира се! Ето ви и пари!

Извади кесия, подаде я на монаха.

Дебърчанинът не се подвоуми. Има ли лозарско село без вино? Представи си черпнята тук и там, преглътна слюнката си.

— Редно беше да се понакваси зажаднялата ми грешна утроба... Милост божия е твоята заръка, побратиме...

— Ама до свечеряване да сте се върнали, че намисленото трябва да бъде изпълнено още тази нощ! Чу ли, побратиме?

— Чух, чух — каза Инокентий, но някак не съсредоточено. Той предвкушаваше насладите от обиколката. — Хайде, Деляне!

КЪРВАВА РАЗПРАВА В МОРЕТО

Решиха да извършат нападението без лодката.

— Макар закотвена далеч от корабите и невидима за тях в нощта, тя е все пак уличена, всяка българска лодка е вече уличена и ако от предвидливост савойците оставят своя ладия да бди в залива, ще се натъкнем на нея и тогава ще е безизходно — преценяваше войводата. — Трима плувци сме, ще се впуснем под водата. Имаме четири свредела — по два за Йово и за мене — Радушa, ти ще ни бъдеш наблюдател. Отец Инокентий и Делян ще държат лодката скрита при устието на водния ръкав, за да се притекат при нужда.

Нощта настъпи след продължително излежаваш, за да не се хабят силите на плувците. Благоклонна нощ. Небето — звездно, безлунно, морето — тихо, равно!

— Добро море за плуване — сподели Йово.

— Но лошо за там, при кораба. Бих предпочел да е по-шумно, плисъците му да ни прикриват.

Вързаха на глава забрадки и дишалки, препасаха нож и меч, пъгнаха в поясока свределите, качиха се в лодката и когато стигнаха до устието, свалиха опинци и антерия, останаха боси по кошуля и ногавици, скочиха в морето.

— Бог да е с вас! — направи кръстен знак след тримата отец Инокентий.

Скоро трите мънички тръстикови мачти се загубиха в тъмата.

— Ще подремна, Деляне. После пък ти. Късно се прибрахме от селската обиколка.

Дебърчанинът се сви в дъното на лодката. Тежеше му главата, добре си попийна при лозарите.

— Не ми се спи — промълви Делян и се загледа нататък към корабите със съжаление, че не е плувец, та да участвува и той в приключението.

Плуването до корабите беше доста дълго и уморително. Тримата се изчакаха, старяха се да напредват успоредно. Пазачите на сета обхождаха палубата, но кой да се взре в трите клечици, които се клатушкаха наблизо? Плуците стигнаха без спънка до корабната верига, хванаха се на нея, имаха вече опит. Тя проскръцваше, олюляваше се леко.

— Кратка почивка — прошепна Батил. И след малко: — Складът е откъм левия борт, откъм десния е спалното помещение на пазачите. Ти, Радушa, ще наблюдаваш десния борт, докато ние работим в левия. Хайде!

Вкопчил се за веригата, Батил придържаше Йово, който въртеше свредела. Отначало пробиването вървеше леко, дървото беше мокро. Когато свределът позадълба, стана трудно. Йово се напъваше, задъхваше се.

— Дъб е, а може и да е кедър.

— Трябва да надделеем.

Войводата смени рибаря. След няколко трудни превъртания свределът се счупи.

— Другия!

Пак няколко превъртания и вторият свредел се счупи. Поражение ли ще претърпят? Би било непростимо.

— Третия!

Третият свредел се оказа по-устойчив. Но и Батил се умори от такова неприсъщо напъгане.

— Дай пак аз, бате Батиле!

Смениха се. И Йово беше здравеняк като Батил. Жилите му, привикнали да теглят весла и гриб, бяха яки като корабни въжа. Все пак трябваше да се сменят още веднъж.

Докато свределът гризеше дебелата коруба, нищо не се случи, защото нищо не се чуваше. Изведнъж водата рухна в склада, зашуртя, заклокочи — корубата беше пробита.

— Е-е-ей!

Батил, Йово и Радушa се заслушаха в гълголенето, за тях то беше упоително. Но за стражите в кораба беше ужасяващо.

Тревожни провиквания и бърз тропот горе на палубата.

— Да се махаме — прошепна Батил. — Постигнахме каквото искахме.

Не беше доизшушнал тия думи, и изведнъж — шлюп! — един савоец, скочил в морето да разбере какъв е тоя пробив, показва главата си до тримата. Щом ги видя, нададе крясък, може би от уплаха, а може би да предупреди своите.

— Бягайте! — извика Батил. — Ще се справя с него.

— Не, бате Батиле, не без тебе! — изпищя Радуша.

В тоя миг още трима савойци бяха скочили в морето — цялата стража на саета.

— Ножовете! — кресна Батил.

Почна неравен бой. Неравен за савойците, защото бяха наскочали невъоръжени. Въз водата ножовете не личат. Батил разпра коремите на двама. Йово прониза третия. Четвъртият беше успял така да се вкопчи в Радуша, че я повлече към дъното.

— Радуша! — огледа се трескаво Батил. — Радуша! По повърхността се клатушкаха телата на намушканите, не бяха още потънали!

— Йово!... Радуша?!...

Батил и Йово се устремиха към дъното. Там под корабния кил Радуша се бореше с последни сили със своя противник, който успя да хване ръцете ѝ, преди тя да беше посегнала към ножа си. Още една-две секунди и девойката щеше да се отпусне... Батил щеше да я загуби завинаги. Той налетя със зверска ярост, джасна савоеца в корабната коруба, заби мечата си в слабините му...

Радуша беше полумъртва. Нагълтала вода, ако Батил не я сграби и не я изнесе на повърхността, тя щеше ей така да си потъне.

— Радуша!

Девойката дойде на себе си, но като че излизаше от страховит сън...

— Радуша, дръж се за мене!

— И за мене — прихвана я Йово.

Тя не отговори. Избълва водата, която беше нагълтала, и чак тогава усети, че се свестява.

Заплуваха. Девойката беше омаломощена. Не плуваше, главата ѝ се маеше, без Батил и Йово не би могла да стигне до брега. Но между двамата, хваната за поясоците им, се държеше на повърхността.

Отначало Йово и Батил плуваха под вода. Скоро разбраха, че никой не ги преследва. Палубата на саета беше безмълвна, а и по

другите кораби нямаше раздвижване: борбата в морето излезе твърде краткотрайна, за да предизвика общ смут.

Стигнаха до лодката изтощени. Слава богу, че бяха предвидили да я оставят при устието! Ако трябваше да доплуват до колибата през меандрите на водния ръкав, щяха да се издавят между тръстиките.

Радуша трепереше цяла, когато я качиха на лодката. Навлякоха я с каквото имаха. Дори Инокентий свали расото си, нахлузи ѝ го.

6

КАКВО ХУБАВО УТРО

Разбира се, спаха дълбоко. Но утрото не ги остави да се излежават. Не само утрото: и нетърпението.

Метнаха се неумити в лодката. Загребаха към устието на тръстиковия ръкав. Бързаха да видят какво става там, на саета.

Корабът се беше килнал. Заровил нос в морето, легеше полуизвърнат като ранен глиган. Рояк лодки се тълпяха около него като гарвани на леш.

— Хубаво сме го натопили — подхвърли Йово. — Водата, изглежда, е проникнала не само в склада. Гътнал се е.

— Неслука беше, и каква неслука, че вардианите му наскачаха срещу нас в морето... Щяха да ти отнемат живота, мила Радуша... Но несполуката излезе сполука. Корабът остана без охрана и ето го обезвреден.

Наистина, да бяха искали, не биха могли по-добре да скроят покушението. Обърканите пазачи на саета изпорипаха в морето, а схватката с тях беше така внезапна, че не успяха да вдигнат на крак не само крепостните съгледвачи, но и стражата от другите кораби.

Батил прехвърли ръка през рамото на девойката. Погледна я, погледна го и тя. Нейните очи питаха:

„Мила Радуша?... Ти каза мила Радуша?...“ Искаше и се да го предизвика, да го накара да повтори, да потрети изречената нежност. Задоволи се с дълъг поглед. А очите му бяха златисто бистри като небето тази сутрин, озарено от чисто окъпано слънце.

— Какво хубаво утро!

Радуша мислеше за утрото в неговите очи.

— Ще те отведа в Търновград — каза той.

И той мислеше това, което мислеше тя. В Търновград ги чакаше царят, ала през тия мигове изпъкнаха в съзнанието на войводата не толкова промеждията със савойците и потопяването на техния главен кораб, колкото думите на царя из пътя след избавлението от клопката в

Острецкия манастир: „Не мога друго сега, освен да те благословя, моето момче, но речеш ли да се венчаваш, имай ме за кум...“ Не е ли дошло време, когато ще сподели с Радуша и другата част от живота си, скрита дълбоко в сърцето му?...

След малко, посвенил се сякаш от своето разнежване:

— Нашата задача е изпълнена. Ще уведоим царя да предприеме каквото трябва... Ще се събереш с майка си и сестра си...

И след ново замълчаване:

— Ще те отведа в моята крепост, Средечката... Искаш ли?

— Искам.

Очите ѝ бяха по-топли от прегръдка.

— Е, приятели — обърна се Батил към тримата сподвижници, толкова различни един от друг и толкова еднакви в своята преданост, — да похапнем, па на конете и в Търновград при царя! Тук работата ни е свършена.

За Йово Търновград беше далеч от съдбата и страстта му.

— Мен ме оставете! Добре съм си тук край морето. То ме храни, то ме гали и приспива.

Погледна Радуша с предани, възтъжни очи. Погледна и Батил.

— Хайде, на добър час!

Взе си греблата, тръгна към лодката.

— Пак ще се видим, Йово! — извика Радуша разнежена.

Инокентий направи широк кръстен знак след него.

И Делян се отдели. Щеше му се час по-скоро да се събере с Куна.

— Стига е кукувала! И грижите по имота изостават. Който е за Търновград — в Търновград, който е за Глогина — в Глогина!

Посъбра в конски чул, каквото беше негово, метна се на един от конете.

— Останете си със здраве! Пък ще ви чакаме с Куна. И цялото ни село Глогина ще ви срещне, ако речете да свърнете към нас.

— Ще ви гостуваме, Деляне. Кога точно не знам. Предай нашия поклон на храбрата Куна!

— Ще предам. Е, сбогом ви!

— Сбогом!

Инокентий направи и след него кръстния знак.

— Останахме трима — каза Батил с тъга в сините си очи.

Радуша се приближи до него, застана кротко.

— Хайде, Търновград ни чака! — хвана той ръката ѝ.
— Бог с нас! — промълви отец Инокентий.

НОВАТА ЦАРСКА ПОВЕЛЯ

Батил не беше влизал в „особицата“ на царя. Така в двореца наричаха малката стая, прилична на килия, долепена до приемната, където Иван-Александър се уединяваше, когато обмисляше трудни дела. Дори царицата рядко прекрачваше прага на тая стая.

Войводата се спря при входа, поклони се.

— Викал си ме, господарю.

— Да, моето момче, ела, седни до мен.

Младият мъж пристъпи, седна на дъбовото кресло до креслото, на което седеше Иван-Александър.

Освен тези две кресла, украсени с резба, в стаята имаше дъбова маса, краката на която изобразяваха лъвски лапи, и зад масата, встрани от прозореца — широка лавица, също дъбова, с подпори, изваяни като лъвски глави. Върху лавицата бяха струпани свитъци и няколко скъпо подвързани книги с корици, облицовани с ковано сребро. От другата страна на прозореца висеше икона на свети Димитър Солунски, в чиято закрила царят вярваше. Под иконата блещукаше кандило. Всички стени бяха покрити с добре оцавени овчи кожи, така изкусно пришити една за друга, че образуваха причудливи шарки.

Батил хвърли бърз поглед към обстановката, но замисленото лице на Иван-Александър му подсказа, че трябва да очаква нещо важно, и войводата почтително сведе очи. Установи се миг трудно мълчание, докато царят проговори.

— Ти прогони Амадей от Несебър, моето момче, хвала, само че хитрецьт се е насочил към Калацерка.

През средните векове черноморският нос Калиакра и крепостта, издигната там, са носели името Калацерка.

— Калацерка? — не можа да скрие изненадата си Батил. — Мислех, че Амадей ще си почине при леля си Ана Савойска в Константинопол.

— Съгледвачи ми донесоха, че корабите му са пуснали котва в Калацерския залив.

— Но там е Добротица!

Лицето на царя се изостри, получи строги черти.

— И Балик, и Добротица, и Теодор, тия трима братя често са ме смущавали. Когато аз поддържах. Йоан Кантакузин да се укрепи на цариградския престол, защото този княз ни изявяваше добронамереността си, тримата братя подпомагаха Ана Савойска да въздигне на престола сина си Йоан Палеолог. Дори й пратиха хиляда бойци под водителството на Добротица и на Теодор. А по-късно Добротица се установи в крепостта Мидия, за да овладее Емона и Козяк.

— Все пак е по-добре, мисля, господарю, да ги владее карвунският деспот, който е под скиптъра на българския цар, отколкото да ги плячкоса един са-войски корсар от графско потекло.

— По-добре е, Батиле, но ако карвунецът и савоецът се сговорят? Знаеш какво стана, когато Добротица се откъсна от нашата търновска патриаршия и се подслони при цариградската? Пратихме самия наш пръв владика Теодосий в Цариград да оправя бъркотията.

— Да, царю, боя се, много се боя, когато в черква се служи на гръцки, не на български. Езикът е първото притежание на народа и ако загубим езика, губим главното.

— А карвунските деспоти са с куманска жилка. Ме ги държи достатъчно здраво нашенското.

— Но, царю мой, нали с куманска помощ Асен и Петър прогониха византийците от нашите земи и въздигнаха новата ни държава?

— Два века оттогава, синко. Два века, през които куманите ту са с нас против Византия, ту са с Византия против нас. Страхувам се, момчето ми, че куманското племе — то е скитническо и не милее за своя земя — ще е готово да се съюзи с всеки, който предлага някаква изгода. Населявали са крайбрежието на нашето море, за да нападат ту руските княжества, ту нашите земи, ту византийските покрайнини. Взеха Молдавия, Влашко... И лакоми, и непостоянни са.

— Споделям тревогата ти, господарю. Смятах след разправата в Несебър да си поотпочина и да огледам своите работи в Бояна и Средец, но съм готов да отида, където нуждата повелява.

— Мислех, момчето ми, да те пратя при Евтимий в Зографския манастир. Черковните дела, изглежда, ще поостанат.

— Може би, господарю, за черковните дела да имаме вина и ние. И Теодосий, и Евтимий отидоха в Цариград да доучават исихията, навярно не ги приласкахме достатъчно.

— Смятахме исихията за ерес, момчето ми. Една държава има нужда от ред и правила. Дойдат ли нови правила, пречат на предишните. Исихията разстройваше реда в царството.

— Новите правила често подтикват напредъка, мисля, царю мой. От една новост към друга и народът върви напред.

Батил изговори това с въодушевление. Може би възрастта му го изискваше. А може би си беше по природа възторжен. Царят го погледна, поусмихна се. Не се разгневи, защото неведнъж беше установявал, че както Батил е смел в делата, така е прям в думите.

— Напредъкът иска промени, царщината иска ред и послушание. Така е било, така и ще си бъде.

— Но ето, Теодосий и Евтимий отидоха във Византия, където исихията вирее. Теодосий умря в Цариград и светият му гроб завинаги е далеч оттук.

— Трябва да се съжاليا, сине, трябва да се съжاليا. Гроб на светец е място за поклонение. Но и цар да си, не можеш да предвидиш кога смъртта ще навести най-знатния измежду живите.

— А ето че и Евтимий, най-ученият от Теодосиевите приемници, не се завърна след смъртта на Теодосий, предпочете да отиде в Света гора. Не трябва ли, господарю, да съжالياваме?

— Мое недоглеждане е, момчето ми, признавам. Ще те пратя при Евтимий в Зографската обител. Ти имаш искрено, убедително слово, може би ще го увещаеш да се завърне.

— Ние тук можем да му осигурим условия да развие своята ученост, да открие, ако иска, училище като това на Теодосий, блажена му памет.

— Можем. И средства ще вложим, ще обзаведем особена школа. Ти добре каза: езикът е първото притежание на народа. Нашият език се нуждае от прозорлив ум като Евтимиевия: да се обединят наречията, да се уеднакви говорът. За четмо и писмо са потребни повсеместни правила, та българите от всички краища да си знаят братството. След като ти така майсторски се справи със савойската обсада в Несебър,

мислех да те пратя при Евтимий. Но вижда се, тази задача ще бъде втора. Сега е необходимо, твърде необходимо да разбереш какво замисля карвунският деспот. Добротица е дал подслон на савойците. Там са в залива между Карвуна и Калацерка. С каква цел?

— Но ние повредихме главния им кораб. В неговото влагалище те съхраняват буретата с избухливия пясък. Щом се навлажни, сатанинският прах не се възпламенява. Сега те са, кажи-речи, без оръжие. Провъртахме отвор в корабната коруба. Трудно беше, счупихме не един свредел в твърдия кедър. Вадата нахлу, влагалището се наводни, корабът се килна. Видях го с очите си.

— Запушили са, изглежда, отвора, заклинили са го. Изгребали са водата и са поели на север. Ако се съюзят с Добротица, ще имаме неприятности.

— Карвунци са ти подвластни, господарю. Те познават предимствата да бъдат с царя на българите.

— Добротица хитрува. Докато аз преговарям с венецианците за морската търговия, той подпитва генуезците. Ако например Амадей му обещае част от крайбрежието, а? След савойските издевателства Анхиало, Несебър, Скафида, Созопол са доста немощни и несигурни, разколебани. Ако на Добротица се обещае такава плячка, той навярно ще се поблазни. А савойци и карвунци от север, византийци от юг, без да смятаме неотстъпния Мурат, с когото по необходимост любезнича, ние сме в клещи.

Между веждите на Батил се изписа дълбока бръчка, която издаваше разтревожеността му. Не по-зле от царя той осъзнаваше опасността.

— Доколкото го помня, царю, Иванко, синът на Добротица, ни е предан.

— Надявам се. Но дочувам, че Добротица се кани да омъжва дъщеря си за Михаил, сина на Йоан Палеолог. А това доста добре говори. Както и да е, ти трябва да намериш Иванко, да разбереш някак какво се гласи.

— Мисля, че ще мога. Учили сме се тук в Търнов-град и двамата.

— За щастие. Защото баща му можеше да го прати в Цариград при Ана Савойска. Нали тя ожени Добротица за дъщерята на великия византийски domestik Апокавк?

— С нас учеше и Божин. Но той се учи и при византийците, стана живописец и се зае да зографисва Несебърските черкви. Видях го там.

— Не мога да ти дам точни указания, момчето ми. Дали с Иванко и Божиин, или без тях, но трябва да се добереш до истинските замисли на Добротица, за да мога да взема мерки.

— Ще се постарая, царю мой.

— Разчитам на твоята ловкост и досетливост, на бързия ти ум и на храбростта ти. Само че пази се, коварство ще те заобикаля. Животът ти ще бъде застрашаван. А не мога да ти осигуря охрана. Самата ѝ поява би разкрила замислите ни.

— Предпочитам сам, господарю. Самецът буди по-малко подозрение. Мечовете привличат мечове. И друг път съм се осланял на тази истина.

— Добре, момчето ми. Иди при моя ковчежник и нека ти отброи перпери, колкото искаш. Добротица обича веселието, може би оттам иде и лакомията му, вечната му незадоволеност и жаждата му да мине за нещо повече, отколкото е сам.

— Господарю, имам, колкото ми е нужно. Пък и да се големея не ми е в нрава. Едва ли ще се излявя сред тамошния дворцов блясък. И струва ми се, това би ни навредило, защото не бива да се знае, че съм твой пратеник.

— Не бива. Веднага биха се наслоили объркващи обстоятелства.

— По-добре младежите да ме приемат такъв, какъвто са ме знаели тук, в Търновград, докато сме учили заедно. И Иванко, и Божин са мои връстници и съученици.

— Дано не са забравили доброто, на което ги е учила нашата Търновска школа.

— Но, господарю, ще те попитам, Радушa може ли да тръгне с мене? С нея преодоляхме много изпитания. Тя е и смела, и съобразителна, и устойчива, и досетлива, дори повече от обигран мъж. Наричахме я Рад войвода.

— Не, момчето ми. Тъкмо защото е смела, съобразителна, устойчива и досетлива, Радушa ни е нужна сега да поеме работата на баща си в Несебър. С Рад войвода освободихте Несебър от савойците, сега Рад войвода трябва да е там да го управлява. Освен това в

Калацѣрка щѣ се намерят и такива, които щѣ погледнат с подозрително око дъщерята на убития от савойците несѣбърски войвода.

— Разбира се, господарю мой. Твоята прозорливост е вярна.

Иван-Александър протегна ръка:

— Кога потегляш, момчето ми?

— Още утре, царю. Задачата е неотложна.

— Ще ти трябват три пълни дни до Калацѣрка.

— Моят Алчо щѣ се справи.

— Значи сам?

— Сам с моя къс меч от самоковска стомана и моя лък от лешниково дърво с тетива от усукани овчи черва.

Батил се изправи. Погледът му се плъзна през прозореца към сенчестите дворове на Трапезица, където се издигаха болярските домове. Там бяха настанени след бягството им от Несѣбър майка Кирица с нейните неотклонни страхове и Милуша, малката сестра на Радуша. Сега и Радуша е при тях. Най-после вечните лоши предчувствия на Кирица са се разсеяли...

„Трябва да побързам да се сбогувам с тях“ — си каза Батил, но някак без желание, поклони се на Иван-Александър и излезе.

СБОГУВАНЕ В ТРАПЕЗИЦА

Слънцето току-що беше залязло там, зад Момин пригор. Прозрачна ведрина се спускаше над Търновград. Масленичетата по домовете още не бяха запалени, но глъчката по улиците затихваше.

Батил мина с бързи крачки през тържището. Мнозина от занаятчиите — медникарите, чехларите, седларите, златарите — вече слагаха капациите на своите работилници, защото светлината ставаше матова, очите се напругаха, работата не спореше. Батил и не мислеше да се заглежда в работилниците, владееха го други мисли. Бързаше нагоре към Трапезица.

Кирица беше в собата, когато войводата се показва иззад ореховите дървета, тя бъркаше над огнището качамак за вечеря. Но двете момичета седяха в трема, малката, опънала лен на гергеф, бодеше цветно ковъорче, голямата наплиташе пети на чорапи.

— Бате Батиле! — извика Милуша, бутна гергефа, втурна се към портата.

Батил се спря, изчака я, грабна я в ръцете си, завъртя я около себе си.

— От преди залез те чакаме, бате Батиле, защо закъсняваш?

— Наистина, чакаме те нетърпеливо — додаде Радуша откъм трема. И на ная й се искаше да скочи, да се хвърли към Батил, но се въздържа. Отличаваше я това владение на себе си, което Батил неведнъж беше оценявал, понякога в твърде напрегнати минути.

Момичетата и майка им знаеха, че войводата е извикан при царя: сигурно е за нещо важно, но какво е то? Награда за поразията, която сполетя савойците благодарение на бате Батиловата находчивост и юначество? Тайничко Радуша се надяваше, че царят ще предложи на войводата да му стане кум, да, може би в дворцовата черква на самия Царевец — едно скромно, но благородно тържество, което ще увенчае с царствено внимание множеството изпитания през тези дълги седмици, отдадени на надлъгване и борба със савойците.

Обаче като видя бръчката, която се спускаше между веждите на Батил, бръчката, издайница на тревожна напрегнатост, девойката разбра, че нова грижа е легнала в душата на войводата. И въпреки че той ѝ се усмихна с мекия си син поглед, който под тъмните клони на орехите добиваше кладенчова непрозрачност, Радуша не пожела да зададе никакъв, въпрос. Само лъскавите ѝ черни очи го гледаха настойчиво.

Дотича отвътре и Кирица.

— Качамакът ми е готов. Насипах му топли пръжки, поръсих го с пипер. Не искам да изстине. Хайде, деца, слагайте софрата!

Батил свали софрата, която висеше, окачена на чеп в трема, момичетата наредиха около нея трикраките столчета, сложиха и лъжиците от чимширово дърво, Кирица донесе тепсията с качамака, седнаха да се хранят.

Такъв беше обичаят, който Батил познаваше от баща и деди, през време на ядене да не се приказва — и чак когато вечерята привърши, той заговори за задачата, която царят му възложи.

Всеобща изненада.

— Но нали, бате Батиле, и аз ще дойда? — запърхаха като криле на уплашена птица клепките на Радуша, а черешовите ѝ очи не се отклоняваха от очите на войводата.

— Как, момиче? — плесна с ръце Кирица. — Какво искаш, да умирам всеки ден от страх ли?

— Да — каза глухо Батил. — И не само заради сълзите на майка ти. А защото така го повелява и разумът. В Калацерка има доста хора освен савойците, които ще са предоволни да вплетат в хитра клопка дъщерята на несебърския велможа.

— Не, бате Батиле, не допускам дори и да си помислиш, че ще те оставя сам тъкмо когато сме минали заедно през толкова прекеждия — упорствуваше Радуша.

— Освен това, Рад войводо, ти си нужна сега на Несебър. Трябва да се върне доверието на несебърци, на другите приморски крепости и на всички околни селяни. Кой ще извърши това по-добре от дъщерята на добрия Драгота?

— Не, не — клатеше глава Радуша, а венецът от черните плитки над челото ѝ, осветен от заревото на залеза, хвърляше бегли отблясъци.

— Нека дойде тук Велислав войвода, нека царят му възложи да управлява Несебър! ...

— Но царят възлага управлението на тебе, Радуша. И с пълно основание — протегна ръка Батил, хвана ръката на Радуша. — С пълно основание! — повтори, макар че в гласа му имаше трепет.

Радуша впери широко отворени очи в неговите. Нима точно сега двамата ще се разделят, сега, когато вече наистина трябва да помислят за себе си, да отдадат живота си един на друг, защото е бил и закален, и осветен от изпитанията? Някакво неизразимо отчаяние натисна гърлото на Радуша. Ако беше сама, щеше да избухне в ридания. Наведе глава, преглътна.

— Ще имаш помощта на Велислав войвода — промълви Батил. И той преодоляваше с усилие вълнението си. — Велислав е опитен и справедлив. Освен това, мисля, че ще е много добре, ако при тебе остане отец Инокентий. Ще разчиташ на него като на мой двойник. По-предан човек едва ли би се намерил... А в случай, че те заплашва опасност, прати ми вест по Инокентий. Йеромонах като него, пътуващ да събира иждивения за манастири, не буди подозрение.

Радуша мълчеше, навела глава. Мълчеше и Кирица, мълчеше и Милуша. Имаше сякаш нещо жестоко в това мълчание.

ЕДНА ЖЕНА Е ПОДГОНЕНА ОТ СТАДО ДИВИ СВИНИ

Батил напредваше бавно през дъбовата и букова гора. Пътят изглеждаше безкраен. Лъкатушеше покрай оврази и ридове, заобикаляше канари, прескачаше ручейчета. Но никъде човешко присъствие. Тежко е да вървиш така с часове. Ездачът потупваше от време на време коня, подхвърляше му добри думи.

— Хайде, Алчо, още малко! Скоро ще стигнем до някоя странноприемница. Не може да няма странноприемница наблизо. Пътищата между селата се кръстосват и странноприемници са необходими. Още малко, Алчо, още малко!

И Алчо беше уморен. Напредваше ходом с клюмнала глава. Батил не го насилваше. Когато го потупваше по шията, конят поизвърщаше глава, ушите му щръкваха, изпръхтяваше и продължаваше да следва лъкатушките на горския път.

— Знам, че си гладен, Алчо. И аз съм гладен. Скоро ще стигнем до добро място, ще си похапнем. Ти торба зоб и ръкойка сенце, аз паница фасул и прясна пита или поне просеник. Ще си отпочинем хубаво и утре рано пак на път...

Изведнъж там зад валогата се чу квичене и грухтене. Батил се послуша. „Стадо прасета — каза си. — Стопаните са им ги пуснали в леса. Жълд и щир колкото щеш. Навярно селото е наблизо.“

Но квиченето и грухтенето се усили, почти оглуши гората. Издаваше нещо тревожно.

„Какво ли плаши прасетата? Такава олелия?...“

Дръпна поводите на Алчо. Вече се дочуваше и топуркане на копита, смесено с пращане на сухи вейки. Множество бързи копита газеха гората.

„Свинското стадо препуска... Вълк ли го е подгонил? ...“

Войводата знаеше, че там, в подножието на неговата Витоша, често слизат вълци и нападат прасетата, които селяните от Владая, Бояна, Бистрица пускат из дъбака.

Насочи коня си натам. Ако е вълк, трябва да се прогони. Тревожното топуркане и застрашителното квичене се чуваше все по-близо.

Изведнъж в горската пролука Батил видя препускащ кон с развята грива и вирната опашка, а върху него жена. Не го е възседнала, а е просната някак отгоре му с крака, впримчени в стремената, и ръце, които се мъчат да се заловят за седлото.

Тутакси зад бягащия кон се появи стадо диви свини, водени от едър глиган със забодена в ребрата стрела. Глиганът грухтеше яростно и гонеше коня, стадото препускаше след глигана, квичеше и грухтеше, а конят летеше, подплашен повече от мятащата се безпомощно на гърба му ездачка, отколкото от неистовия рев на глиганите.

Нямаше време за губене. Ако при отскок на коня стремето се скъса и ездачката се строполи, разяреното стадо ще я стъпче и разкъса. Единствен начин да бъде спасена е да бъде грабната от коня.

— Алчо!

Вярното животно познаваше нрава на господаря си, усети повелята. Макар и уморен от дългия преход, жребецът се спусна към другия кон. Не беше лесен този бяг през гората. Но съобразителният Алчо се справи. Уплашеният кон беше застигнат, той препускаше трудно с обременяващия товар на гърба си.

Няколко безплодни Батилови опити да се доближи до ужасения кон. Най-сетне витошанецът се наклони толкова, че още малко и щеше сам да се строполи. Все пак успя да хване изпуснатите от ездачката юзди, дръпна ги силно. Животното почувствува властната ръка, намали бяга си. Тогава Батил промени рязко посоката на своя Алчо и на уплашения кон, насочи ги почти срещу стадото свини.

Когато са се втурнали, дивите свини не знаят да се обърнат и да поемат встрани. Летят стремглаво напред. Водени от ранения глиган, те продължиха да препускат и бързо потънаха в уся.

Тогава Батил освободи впримчената в стремената ездачка, прехвърли я върху Алчо и пое нататък, като я придържаше с едната ръка, защото жената почти беше изгубила сваят и дълго време не можа

да дойде на себе си. Нейният кон с вързана за седлото на Алчо юзда ги следваше послушно.

Жената беше млада, богато облечена. Носията ѝ не изглеждаше местна. Войводата долови, че е чужденка, но изминаха поне два сажена, докато това се разбере, защото и да я беше запитал, тя нямаше глас и сили да му отвърне.

Когато се поокопоти, тя погледна Батил с не-просветлени още очи и промълви:

— Мерси!

Витошанецът не разбра тази дума, чуваше я за първи път. Помисли, че жената казва името си.

— Аз съм Батил, средечки войвода — отвърна, за да се представи и той.

Сега пък жената не го разбра. Почна да му обяснява своето премеждие на непонятен език. Но Батил вече беше отгатнал, че тя е от савойците, от тия, които са подирили гостоприемството на Добротица.

Заговори ѝ на гръцки. В Търновската школа се учеше отчасти и гръцки заради близостта с Византия. Жената можа да долови някои думи, имаше съвсем слаба представа за тоя език, доста непознат в Окситания, откъдето тя идеше.

Все пак Батил разбра, че се казва Лолита и е приближена на граф Амадей.

„Виж ти — каза си, докато Алчо бавно пристъпяше, — доста навътре в нашите земи са проникнали тези савойци, макар че Добротица отскоро им е дал подслон!... Тази Лолита може да ми потрябва, ако я срещна в Калацерка, Карвуна или Чиракман... Но какво търси сама из тия глухи места?...“

НЕ Е ЛЕСЕН ЛОВЪТ НА ГЛИГАНИ

Ето какво беше довело хубавата Лолита Морено в тая дъбрава, доста отдалечена от Калацера. Лолита придружаваше Амадей Савойски в походите му. Пееше плавни провансалски песни, проточени като долините на Камарг, танцуваше като каталонка, смееше се гласовито и непринудено като неаполитанка.

Впрочем тя имаше смесена кръв, чарът ѝ навярно идеше оттам. Баща ѝ беше цирков акробат, роден в покрайнините на Неапол, майка ѝ беше певица, може би тайна дъщеря на благородна дама от Барселона, но дете, оставено в ръцете на бедни каталонски селяни. Те я бяха отгледали как да е между половин дузина свои деца и никак не им домъчня, когато четиринайсетгодишна тя тръгна подир пътуващи циркови артисти.

Лолита се роди в циркова каруца, израсна между цирковите хора, бедни, но прями, от тях се изучи да пее, да танцува, да се смее, те ѝ дадоха тоя чуден вкус към странствуването, своето свободолюбие, непокорството си пред разните условности, жаждата ѝ за бягство от натрапчивите и досадни бюргери.

Амадей я хареса, когато циркът, в който по милост държаха майка ѝ, мина през град Шамбери. Баща ѝ беше вече починал, той падна от един летящ трапец и счупи гръбнака си.

Шамбери беше главен град на савойския граф. Майката на Лолита прие с благодарност кесията със златни екю, която Амадей ѝ предложи. Какво по-хубаво? Старата певица не вършеше вече нищо свястно в цирка, метеше пистата, хранеше конете и разчиташе на дъщеря си; но с една кесия със златни екю можеше да си купи къщичка в Камарг и да отглежда кокошки и гъски, което и направи. Все пак не пропусна да намекне на графа, че Лолита е внучка на благородници, затова е така даровита и своеволна.

Лолита прие да придружава Амадей, граф Савойски, при походите му. Защото не? Весело ѝ беше: е, не така разнообразно, както

странствуванията с цирка, то се знае. Тя пееше, танцуваше, смееше се, лудееше, но тези рицари, маркизи и контове, сподвижници на Амадей, понякога ѝ досаждаха. Бяха едни и същи, важни, надменни, нямаха почти нищо от очите на цирковите посетители — ония жадни, любопитни, непридирчиви, неподправени очи на селяните и занаятчиите от малките площади в градчетата, където цирковата палатка се разгъваше. И какво оживление предизвикваше разгънатият цирков купол! И после потеглящите каруци към други непознати градове!

Липсваше ѝ всичко това и се случваше Лолита да се държи дръзко, непристойно не само с приближените на Амадей, но и със самия него. А той беше един такъв, префинен, вежлив!

И когато тя го заплашваше, че ще си върви — стигат ѝ благородни обноски, иска ѝ се да подиша малко човешка пот, да ѝ замирише на запарено, — той я оставяше да извърши някоя щуротия и да се укроти.

Такава щуротия Лолита извърши онзи ден. В двора на Добротица се говореше, че Карвунските гори, твърде богати с дъб, са свърталище на най-едрите глигани, които могат да се видят навред по земята.

— Искам да ми убиеш глиган — хвърли Лолита на Амадей пред десетина благородници, събрани да се веселят. — Искам да имам най-големите глиги не само в Савоя, но в цял свят. А ти седиш тук и носиш копринени ризи с дантелени ръкави.

Амадей се усмихна снизходително. Това още повече раздразни Лолита.

— Ще танцувам и пея за онзи от вас, който ми донесе най-големите глиги от Карвунските гори.

Тогава се изстъпи маркиз Риналдо ди Конеляно. В подпланината на своето имение там, във Венето, той беше убивал глиган. Гордееше се с това, а и беше малко влюбен в игривата непокорна Лолита, пък и му се нравеше да покаже превъзходство пред всички тия благородници, които тук, в Калацерка, не вършат нищо друго, освен добре да се гощават с тлъсти овци, печени на шиш, и червени вина, отлежали в пещерите на скалистия нос, изпружен в морето.

— Аз ще ти убия най-големия глиган, Лолита. Ще танцуваш ли за мене?

Амадей посмръщи вежди, но не остави другите да забележат, че му е неприятно.

— Ще танцувам! Не, ще дойда с тебе, за да видя как ще ми убиеш най-големия глиган.

Още едно дръзко предизвикателство за Амадей. Как трябваше да отвърне той? Да скочи и да предизвика Риналдо на двубой? Смешно! Ще се унижи ли зарад едно нищожно цирково момиче? Да заповяда на стражата да натупа безочливката с десетина добри пръчки? Още по-смешно, а и съвсем недостойно!

— Добре — каза, — хайде, вървете! Моят приятел Конеляно е добър стрелец. Вярвам, че ще си похапнем глигански бут.

— Обещавам — отвърна Риналдо набързо, възхитен, че така лесно постигна нещо, за което доста отдавна е копнял.

Глигановата гора, наречена от местните хора „Тлъстата“, тая на едрите диви свини, тежки колкото шестмесечно теле, се простираше доста навътре в сушата. Нужен бил близо ден при обикновен конски ход. Трябвало дори да се преспи в „Кривата странноприемница“, назована така, защото била при кривината на пътя, който водел към Девня, градът на шестте водни очи, мелничарско средище, прочуто още от римско време.

Амадей великодушно предложи на Риналдо да му даде отряд конни стрелци за охрана. Всъщност предложението, направено с вежлива усмивка, съвсем не беше великодушно. Графът целеше Лолита да не остане продължително насаме с Риналдо.

Тъкмо такова беше желанието на Риналдо.

— Струва ми се, че няма нужда, ваше превъзходителство — усмихна се на свой ред Риналдо. — Намираме се на приятелска земя. Деспот Добротица прогласи доста ясно, че сте му скъп гост и че всеки, който би дръзнал да се отнесе непристойно към някой от вашите хора, или пък да употреби насилие, ще бъде наказан с отсичане на ухо, ръка или дори със смърт. Тук цари покой, който, бих казал, е почти дразнещ за изпитани сабляри и стрелци, каквито сме.

И други от присъстващите благородници подхванаха тая мисъл. Наистина тези хора, за които войната беше занаят и забавление, едва ли не призвание, се отегчаваха в мирна обстановка.

Амадей се съгласи, макар и против волята си. „Най-сетне — каза си, — Лолита не ми е никаква. Дал съм за нея само пунгия екю. Та аз

сам не знам с колко екую разполага ковчежникът ми...”

Така една сутрин Лолита и Риналдо ди Конеляно поеха по прашните пътища на Карвунската земя. Риналдо — за отдавна желаното хубаво приключения, което възнамеряваше да изживее със своенравната Лолита, тя — за да подразни своя граф, да му покаже, че не е само предмет, част от обозните принадлежности при военните му походи. Гъделичкаше я, разбира се, и да се позабавлява с ухажването на младия маркиз и не по-малко да изпълни гърдите си с волност, неизвестност, дори тревожност.

Вървяха дълго по указаната посока, отминаха три села. И в селата, пък и по пътя, хората ги поздравяваха почтително, долавяха, че са от тия чужди добри гости, за които господарят настойчиво беше разгласил.

На три пъти срещнаха и савойски патрули. Земята на деспот Добротица опираше в царската земя на Иван-Александър, между двете земи нямаше гранична межда и Амадей беше бдителен, не разчиташе само на Добротица, искаше да е напълно уверен, че българският цар не извършва ходове на прочистване, след като така коварно негови емисари разбойници парализираха главното савойско оръжие, огнестрелното.

Лолита и Риналдо се добраха до Кривата странноприемница доста уморени. Стопанинът, Марко се казваше, жена му Деспина и трите им деца, все момиченца — най-голямото десетгодишно — ги посрещнаха с дълбоки поклони. Понякога тук се вестяваха и знатни пътници, но рядко, макар че странноприемницата се намираше на доста важен път, през който минаваха кервани, натоварени с чували жито, мехове с лой, вързопи с овча кожа, гърнета с гъша мас, топове с шаячно сукно и конопено платно.

— Ще ни приготвиш най-хубава вечеря! — Заповяда Риналдо с малкото гръцки думи, които знаеше, но повече с ръкомахане.

— Да, ваше благородие.

И гостилничарят знаеше не повече гръцки. Но двайсетината думи, означаващи ядене, спане, обор, коне, той знаеше. Те му стигаха.

— И ще ни постелеш чист одър за нощуване.

— Да, ваше благородие.

— Покажи ни, къде да се умием.

— Ето тук, ваше благородие. Имам добър кладенец.

— А къде се въдят дивите свини?

Това Марко не разбра, макар че се напрягаше съсредоточено. Риналдо се видя принуден да дообясни въпроса си с грухтене, навеждане на глава и щръкнали като глиги показалци.

— Е, ваше благородие — заклати се гостилничарят от крак на крак, — диви прасета наоколо колкото щещ, навлизат дори в градината ми, ровят и ядат морковите ми, много им са вкусни.

Това, то се знае, Риналдо също не разбра, но и Марко си послужи с подходящи движения, които дадоха що-годе представа как глиганите изравят морковите; така че домакини и гости бяха наясно за какво ставаше дума.

Лолита и Риналдо се умиха, похапнаха сухо сирене и прясна погача, конете им си починаха, назобиха се. И ето ги, готови за опасен, но увеличащ лов. Маркизът провери струната и езичето на арбалета си, преброи още веднъж двайсетте стрели в кожения си колчан, помогна на Лолита да възседне коня, сам се метна сръчно на своя кон. Марко, Деспина и трите момиченца, изправени в двора на странноприемницата, сочеха всички едновременно къде се намират глиганите и двамата ездаци навлязоха в гората спокойно, почти тържествено.

Колко бяха проникнали в дъбака? Може би шест-седем сажена и наистина недалеч при ръба на малка горска поляна забелязаха стадо диви свини. Тъмно-сребристите им гърбове лъщяха, осветени от полегатите лъчи на залязващото слънце. Навели зурли, жиротните ровеха из гнилата шума и лакомо хрупаха омекналите, отдавна паднали лански жельди.

Встрани от стадото едър мъжкар с тежка глава и дебели дълги глиги не хрупаше така лакомо, често надигаше глава, помръдваше влажни ноздри, душеше, за да предварди племето си от вълча глутница.

— Виждаш ли го този там? — промълви Риналдо. — Харесва ли ти?

— Да, него искам — размърда се някак диво Лолита на седлото. У нея се бореха първични сили и затова понякога ставаше рязка като зверче.

Поприблжиха се. Свинското стадо не обърна внимание на двамата конници. Сменните коне от Марковата странноприемница

често се мяркаха наоколо, а и чардите на близките села пасяха из крайселския рехав лес. Дивите свини приемаха без страх съжителството с коне и говеда.

Когато двамата дойдоха на изстрел разстояние, Риналдо свали праметнатия през рамо арбалет, положи стрела в улея, опъна струната, постави пръст на спусъка, стисна приклада, прицели се. Това извърши спокойно, несмущавано.

Стрелата изсвистя. Но дали разстоянието беше недобре премерено, или ръката на стрелеца трепна, стрелата не се заби дълбоко във врата на глигана, а заседна плитко между ребрата му.

Животното се стресна, подскочи, озърна се и мигом се впусна срещу приближаващия се Риналдов кон. За щастие конят на Лолита беше десетина лакти помазал. Устремната сила на такъв разярен звяр е навярно по-голяма от силата, с която градобоец катапулт хвърля балвани срещу крепост.

Риналдо не успя да отклони коня си. Глиганът така стремително се блъсна в предните крака на коня, че ги счупи и животното рухна.

Риналдо падна, но незабавно отскочи. В тия мигове цялото стадо беше вече нащрек и се спусна подир водача със страхотно квичене. На Риналдо не му останаха повече от десетина секунди да се добере до най-близкото дърво и да увисне на долния му клон.

Повалил единия кон, заслепен от ярост, глиганът се впусна срещу другия кон. Лолита не съумя нищо да направи. Тя не беше лоша ездачка. Походите на Амадей я бяха поизучили. Ала сега миговете бяха кратки. Добре, че сам конят отскочи, уплашен от ужасно раз-квичалите се прасета, и хукна през гората.

Цялото стадо се устреми подир него. Конят вече подбираше пътя си. А и ездачката едва се крепеше. Когато животното профуча край едни шубраки, изпъкнал напречен клон блъсна в рамото ездачката, тя изпусна поводите, повалена върху гърба на коня.

Добре, че ботушите ѝ имаха шпори. Краката ѝ някак се заплетоха в стремената. Това я спаси, макар че конят, раздразнен от мятаната се на гърба му жена, влуден от гонещото го стадо, препускаше, без да знае накъде.

11

КЪСИЯТ МЕЧ НА ВОЙВОДАТА СРЕЩУ РАПИРАТА НА МАРКИЗА

Батил и Лолита пристигнаха в Кривата странноприемница само няколко минути след Риналдо. Маркизът, изгубил самообладание, с мисъл, скована от страх за спътницата си, тичаше с Марко към обора и му обясняваше с ръкомахания, че двамата незабавно трябва да яхнат коне и да търсят дамата, която е в смъртна опасност... И дано я намерят неразкъсана от глиганите...

Докато Марко бързаше да оседлае два коня, Ба-тиловият Алчо влезе в двора, следван от коня на Лолита. Войводата стъпи предпазливо на земята, като придружаваше младата жена, взе я в ръцете си, за да я понесе към схлупената врата на странноприемницата.

— Алчо, почакай ме! — отри рамо в шията на коня, а умното животно раздруса глава, изпръхтя.

На вратата вече се бяха появили Деспина и трите момиченца с опулени, зарадвани очи. Момиченцата се разскачаха, развикаха, майката се затече към обора да предупреди Марко и знатния гост. Но и те бяха изскочили, стреснати от детските възклицания.

Батил пристъпваше бавно и едва беше направил пет крачки, Риналдо се спусна да поеме Лолита. Обвила ръце около врата на своя спасител, тя не ги отпусна.

Маркизът я потегли настойчиво, почти грубо. Навярно му се виждаше недопустимо тя да бъде в прегръдките на някакъв местен крепостник.

Батил просто го отстрани с крак: то беше като ритник. После влезе в странноприемницата, отнесе Лолита до собата, положи я върху одъра. Тя му отправи поглед, който не можеше да се опише, защото съдържаше и благодарност, и възхита, а може би бързо разрази се

привързаност, каза му няколко думи, от които той различи „мерси“, която чуваше повторно.

Ала всички бяха видели протегнатия крак, който блъсна маркиза; видя го и хубавата Лолита. А пред Лолита Риналдо не можеше да бъде подритван. Такова нещо не биваше да отмине мълком. Един Конеляно?... Една дама, била тя цирково момиче, която утре ще разкаже на всички благородници там, в Калацерка, цялата нескопосана глиганска история, завършила с ритник? Не, това е недопустимо!

Маркизът изчака Батил да излезе от собата и му заяви високо, заповеднически, че ще се бият. Трябвало да бъде очистена честта. Изискването беше изречено на непознат за витошанеца език. Но между мъже такива предизвикателства се разбират и без думи. Достатъчно беше, че Риналдо стисна ръчката на рапирата.

Батил направи крачка и се спря да пообмисли. Уморен е. Навярно и противникът е уморен. Но има ли право да приеме двубой, когато е натоварен с такава отговорна задача? Ако го сполети несполука, ако бъде ранен, кой ли тук ще го лекува, кога ли ще може да възседне отново Алчо и да тръгне към Калацерка?

Погледна събралите се там в дъното на кръчмата стопанин, стопанка и три момиченца с уплашени лица, помълча и направи знак на Риналдо, че не приема двубоя.

Маркизът изтегли рапирата си и му препречи пътя: не приемаше отказ. Откъм собата Лолита изписка.

Тя молеше Риналдо да не извършва такова изстъпление. Молбите ѝ постигнаха обратното: сториха се плесница за Риналдо, раздразниха го още повече. Насочи рапирата към Батил и прие нападателна стойка.

Тогава витошанецът изтегли самоковския си меч: по-къс е от рапирата, но сигурно е по-здрав.

И начена двубой на чест за единия, на правда за другия. Неравен двубой, не само защото оръжието беше нееднакво, а защото единият се биеше заради предстоящата мълва, другият — заради предстоящия дълг.

Но тъкмо защото на Батил му предстоеше да изпълни висок дълг, неотменимо държавно поръчение, той се биеше предпазливо. Стараеше се не да докосне противника, а да отбегне нападите му.

Риналдо беше отличен фехтовач, изучавал е това майсторство най-усърдно. На един маркиз по потекло не му трябваше да владее

някакъв занаят, нито пък наука, за да припечели хляба си. Господаруваше над стотици крепостници, те му осигуряваха охолството. Той трябваше да познава само изискванията на своите равни — маниери, танци, вежливости — и да притежава превъзходството на рапирата, която простият народ нямаше право да носи.

Целта на Батил беше да изтощава яростния нападател. Отскачаше, прикриваше се зад някой стол, зад грубата дълга дъбова маса, прехвърляше се през нея към зиданото огнище. И пак отново зад някой стол, зад масата.

Още в първия миг на двубоя Деспина грабна децата, изведе ги вън, вкара ги в обора при конете, залости портата. Марко остана в кръчмата от страх биещите се да не изпочупят глинените паници, натрупани по полиците. Разбира се, той не можеше да спре двубоя и само се потеше, сврян в един ъгъл. Но от соба-та излезе залитаща Лолита, опря се на стената и вече не пицеше и не молеше, а запя.

За кого пееше в тоя двубой, който можеше да завърши със смърт? За победителя?

Риналдо съзираше превъзходството си. Дебнеше мига, когато ще се намери достатъчно близо до противника, за да се стрелне, да го прободете. Песента на Лолита не го ли зовеше? Единствен той долавяше нейните думи. Към кого другиго можеха да бъдат отправени те? Към тоя страхливец, никаквец, който само отбягва ударите му?

Но тъкмо тази песен, в която Риналдо от миг на миг неволно се вслушваше, го срази. Той подценяваше своя противник. Батиловите отскоци и шумугвания не бяха проява на страх. Ни най-малко. Витошанецът също дебнеше противника, обаче целеше не да го прободете, а да му отнеме оръжието.

И мигът настъпи. Ръката на Риналдо, предълго стискаща рапирата, се умори, жилите, преопънати, се отпуснаха. Силен замах със самоковския меч и рапирата изхвърча из десницата на маркиза, отърколи се при огнището. Батил скочи, грабна я, счупи я надве, захвърли острието в огнището.

Риналдо стоеше вцепенен. Сега вече този крепостник може да направи с него, каквото си иска. Обърна безнадеждни очи към гостилничаря. И той не помръдваше, втрещен чакаше страшната развръзка. Долита беше престанала да пее. Лицето ѝ доби някаква

неизразима чистота. Тя сякаш беше доволна: като че си е отмъстила на всички тия благородници от кохортата на Амадей, които все са я смятали за предмет на забава.

Батил я погледна, леко ѝ се поклони. Поклони му се и тя. С меча си в ръка той премина бавно през кръчмата, направи знак на Марко да го последва и излезе.

А Риналдо стоеше все така неподвижен, изпълнен със срама си, който днес му се струпа на три пъти, а може би и радостен, че този див българин, който скачаше като рис, пощади живота му.

Като се намери в двора, Батил отиде при Алчо, който все така стоеше и чакаше господаря си до коня на Лолита, привързан за Алчовото седло.

— Алчо, братко, няма да можем да си починем тук.

Потупа коня по шията, обърна се към гостилничаря:

— Мислех да нощувам при тебе. Сега ще е достатъчно да получа къшей хляб за мене и торба зоб за коня.

— Да, твоя светлост!

Марко се затече към обора за зоб, а оттам излязоха Деспина и трите момиченца, едва преодолели уплахата си.

— Имам сухо сирене и погача. Искаш ли, твоя светлост? — притече се жената.

— Да, добре — кимна Батил, отвърза поводите на другия кон, погали Алчо: — Все пак ще си похапнем и после ще видим.

ПОД ЕДИН ПОКРИВ С ВРАГОВЕТЕ

Вечерта напредна, нощта се спусна, Батил и Алчо все още вървяха през гората. Нахраниха се пътем. Батил превърза конопената торба, пълна с ечемик и овес, под муцуната на Алчо, а сам, отпуснал юздата, взел в едната ръка комата хляб, в другата — парчето твърдо сирене, здравата си похапна.

Кон и ездач утолиха жаждата си от поточе, провряло се между паднали сухи клонаци, мъхести балвани и кичури здравец.

— Не е лошо да се нагълташ с горска водица, която ти дъха на здравец, а, Алчо?

Навремени из дълбочината на леса долиташе далечна гълголеща песен на глухар. Понякога между дърветата прехвърчаше бухал с тежки крила, чуваше се крясък на сова и мигом чинките и гривиците, накацали по вейките да нощуват, се раздвижваха смутени. После лесът отново глъхнеше и само равномерното туп-туп на конските копита по меката горска земя нарушаваше тишината.

Може би наближаваше полунощ, когато капналият за сън ездач и умореният кон стигнаха до странноприемницата, която местните жители наричаха, било манастирска, било соколарска, защото недалеч от нея в едната посока се намираше метох, а в другата се издигаше скалиста чука, под която стар ловец опитомяваше соколи.

Портата на странноприемницата беше залостена отвътре, когато Батил пожела да влезе. Той трябваше настойчиво да чука с дръжката на меч си по дебелия дъбов врата, докато се появи с димящо маслениче в ръка стопанинът, стар, коремест селяк с бръчкаво лице и подпухнали очи.

— Какво искаш, човече, по никое време?

Кръчмарят оглеждаше Батил и едновременно мятеше поглед в тъмнината, за да долови сам ли е тоя среднощен посетител, или разбойническа грабителска шайка ще нахлуе заедно с него в странноприемницата.

— Ще ме приемеш ли за нощуване?

Старият изсумтя, приближи мъждукащия масления до лицето на Батил.

— Какъв си такъв пътник, когато всичко живо спи?

— Заблудих се.

Старият пак изсумтя.

— Накъде си тръгнал?

— Към Карвуна.

— Е, да, може и оттук...

Отново очите на гостилничаря засноваха из тъмнината.

— Сам ли си?

— Аз и конят.

Алчо стоеше зад своя господар, навел умерена глава.

Гостилничарят се колебаеше. Спретнатият вид на войводата не му вдъхваше недоверие, но старикът имаше и друга причина да се двоуми. В кръчмата пребиваше от няколко дни отряд савойци, които наглеждаха околните пътища. Наистина тази вечер се бяха отдали на веселие, всеки изпи голям бъкел вино, сега хъркат, захлупени върху масата. Но одърът, с който странноприемницата разполага, им е предоставен. Трима костеливи едва се наместват на него реб-ром. А тия синковци са охранени. Ако поизтрезнеят и пожелаят да легнат като хора, какво ще последва?

Батил извади пунгия с медни пари, пораздруса я, за да чуе кръчмарят звъна на монетите, пхна я в ръката му.

Държането на домакина се промени.

— Влез, твоя светлост! Хора сме, може ли? Тесничко е при мене, имам и други трима пътници. Ще се сместим някак.

— Най-напред да видя къде ще настаниш коня ми — каза Батил.

— Прав си. Добиче не се оставя нощем на открито в тия маренски усои. На сутринта можеш да го намериш разкъсано от вълци.

Старият тръгна към обора, Батил поведе Алчо след него. Влязоха. Тъмнината леко се озари от масленичето. Батил забеляза гърбовете на два коня. Лъхна го топлият и остър дъх на отдавна непочистен конски тор.

— Оборът ми е за шест коня. Добър обор. Пет са сега. Тия два са мои, тия три са на гостите. Има място за твоя, ей тук до моите.

Батил потупа Алчо по хълбока, намести го, където старият посочи.

— Слушай сега, твоя светлост — заговори домакинят, след като спусна мандалото на оборската врата и двамата тръгнаха към кръчмата, — гостите ми са чужденци. От савойците, приятели на карвунския господар. Заели са одъра. Ще ти постеля в кръчмата, няма къде другаде.

На Батил му стана твърде противно, като узна, че ще дели нощта с тия, срещу които се бореше с всички сили. Махна се от Кривата странноприемница зарад оня негодник, на когото може би нямаше да подари живота, ако с него не беше младата жена, претърпяла премеждие. Сега пак омразните савойци!

Но нямаше как. Преуморен е, Алчо е накрай сили, а и нощта е пълна.

— Добре — каза неохотно, — разпореди се!

И помисли: „Пъхам си главата в торбата. Ще трябва утре да се измъкна по тъмно, преди тримата да са станали, за да избягна каквато и да е ставка с тях.“

13

ПОНЯКОГА ОБСТОЯТЕЛСТВАТА СЕ ПРЕПРЕЧВАТ НЕПОПРАВИМО

Батил спа наистина върху козяка, който кръчмарят му постла в кръчмата. Но това беше заешки сън. Там, в другия край, сумтяха и хъркаха тримата стражи, захлупили очи, проснали ръце върху дебелията дъбова маса.

Зазоряваше се. Слаб светлик се появи в решетестия прозорец. Батил се надигна. Кръчмата беше в мрак. Тримата савойци не се съзираха, но се чуваше тежкото им дишане.

Каква неслука! В просъницата си витошанецът блъсна с крак един от столовете, той се отърколи. Тишината се разби така стремително, че хъркането на тримата изведнъж пресекна. Колкото и да бяха пили, и техният сън в края на нощта ставаше лек, чуплив.

Единият се размърда. Батил чу ботушите му да се отриват в подпората на масата и шпорите им да подрънкват.

„Разбудих го, дяволското! Трябва да се махам. Ще се надигнат и другите двама.“

Бързо събра всичко, каквото беше положил край постелята, когато легна — меча, лъка, колчана със стрелите, кожената торба с огнивото, праханта, кремъка.

В тоя миг савоецът, дошъл вече на себе си, викаше неразбираемо с прегракнал от снощното пиене глас:

— Ей, ти, кой си? Ей, ти!

Батил мълчеше. Изправи се, увери се, че е взел вещите си, направи три крачки към вратата.

— Ей, ти, там! — викна по-силно савоецът.

Батил дръпна мандалото, вратата се отвори, отвън нахлу светлина. Войводата се стрелна към обора. Бързо! Трябва да оседлае Алчо, преди тия синковци да са се юрнали подире му.

Това, че човекът не отвърна на заповедното питане, това, че се измъкна, без да се обърне, озадачи савоеца. Грубо разбута другите двама.

— Гуидо, Лоренцо, ставайте! Тук има нещо. Дигайте се, мързеливци!

Един подир друг двамата сънливо се надигнаха.

— Какво има, Джовани?

— След мене! Там един се шмугна...

Тримата се втурнаха към вратата, оттам през двора към конюшната.

Батил почти беше пристегнал каиша на седлото под корема на Алчо. Конят потропваше с крак, нетърпеливо чакаше ездачът да го яхне.

Но на вратата се появиха савойците. Докато тичаха, се бяха поразбудили.

— Ей, ти, разбойнико! — извика пак с дрезгавия си глас първият, Джовани.

Батил не отговори, допристегна каиша на седлото. Савойците пристъпиха към него, като взаимно се насърчаваха.

— Гуидо, отсам!

— Лоренцо, след мене!

— Няма да го изпуснем, Джовани!

Батил не виждаше вече друг изход, освен да изтегли меча и вместо да чака тримата да го обкръжат тук, в теснината, да ги изтласка навън.

— Алчо!

Конят пристъпи след господаря си. Стиснал здраво меча, войводата направи смело решителните пет крачки, които трябваше да смутят савойците.

Наистина те отстъпиха, защото бяха нахълтали без оръжие. Заднишком излязоха из обора. Но ако Батил не беше бърз, щяха да нагрябят от струпаните наблизко дърва за горене и би настъпил лош обрат.

Решителност и бързина бяха отличителни черти за витошанеца. С ловък скок се озова върху седлото.

— Напред, Алчо!

Жребецът мигом препусна. Той имаше отзивчив, сприхав нрав. Ездач и кон си подхождаха. Така се устреми конят, че за малко да повали и смаже савоеца с име Джовани.

Ала нова неслука — Джовани позна бан Батил. Някой път обстоятелствата се струпват, за да помогнат, някой път се препречват и провалят всичко. Каква глупава случайност, този Джовани да се окаже именно третият от патрулиращите в Несебър, когато Батил и отец Инокентий устройха тайната среща с протопрезвитер Климент в голямата несебърска черква, за да влязат във връзка със затворения от савойците несебърски войвода Драгота!... При схватката в черквата мечът на Батил прониза единия от стражите. Инокентий пухна другия по главата с високия меден свещник и наби шлема му до ушите. Третият, който вдигна ръце за милост и на когото Инокентий напъха в устата парче от собствената му риза, а Батил привърза краката и ръцете му с ремъците от гащите на неговите повалени побратими, този, когото Батил и Инокентий пощадиха, бил Джовани... Щяло да е по-добре, ако не бяха го пощадили.

Батил и Алчо се отдалечаваха нататък по пътя към метоха, когато Джовани извика:

— Порка-ла-мадона, как го изпуснахме, тоя разбойник? Знам го от Несебър... Той е убиец... Скоро на конете, преди да е офейкал!... Порка-ла-мадона!

СГРОМОЛЯСВАНЕ В КАМЕНИСТИЯ ЯР

Отначало ездачът се озърташе неспокойно.

— Бързай, Алчо! Трябва да се измъкнем от погледа на тримата пияници!

Жребецът препускаше. Беше си отпочинал, утринната прохлада го подтикваше, весело му беше, развяваше опашка.

След няколко завоя на горския път Батил отпусна юздите, прецени, че няма защо да уморява своя кон. Савойците навярно са си дали сметка, че е ненужно да преследват човек, който не се е проявил с никакво съмнително за тях деяние, освен дето се показва опърничав, непослушен. Всеки може да се уплаши от тримата въоръжени чужденци, които се държат заповеднически, и да побегне.

Погрешно успокояване. По едно време Алчо наостри уши, вирна глава. Беше доловил преди своя господар тропота на препускащите отзад коне. Батил познаваше добре усета на своя четирикрак другар.

— Какво, мой Алчо?

На свой ред ездачът извъртя глава. Там, зад последната крива на пътя, се подадоха тримата савойци.

— Бързо, Алчо, бързо! Тези насилници май са наумили нещо недобро!

Жребецът се впусна в бяг. Лудото препускане беше една от неговите наслади. Батил знаеше, че никой не може да го догони — още повече по стръмнина. А пътят вече се качваше към чуката, под която лежеше обителта.

Алчо вземаше преднина, ала за съжаление лесът се разреждаше, оголваше се урвеста местност, склон, в който порои и сприи бяха издълбали същински пропасти. Още може би два-три сажена през леса и после преследвачите ще могат да следят бягащия.

„Главното е да не съм пред очите им — каза си Батил. — Тогава лесно, скоро ще изостанат от Алчо. Трябва да свия в гората.“

Изборът беше малък. Гората оредяваше, между дърветата имаше камънак, изваян от стихииите, тук-там покрит с мъх и ланска шума.

Непредвидлив ход. Алчо не се противи, прие посоката. Но колкото и да беше опитен и ловък, конят не можеше да избегне неравностите на камънака, скрит под гнилата шума. Крива стъпка върху объл камък, подхлъзване и конят си навехна предния ляв крак.

Вярното животно продължи да носи своя ездач, като при всяка крачка виеше шия, надигаше глава, клатушкаше тяло. Батил скочи от седлото.

— Какво направихме, братко? Сега и ти, и аз сме в ръцете на тия изедници!

Обърна се: савойците не се виждат още. Наведе се, опипа крака на коня. Да скъса ли ремъка, който придържа колчана със стрелите, и да превърже навехнатото? Няма време — миг-два и преследвачите ще се появят. Тогава вече накъде?

Последна възможност: да се раздели с Алчо, да го натири натам в гората, да заблуди някак преследвачите, да ги надхитри.

— Алчо, братко, сега всеки, накъдето му видят очите... Ще се дирим един друг. Чу ли, Алчо? После!

Никога Батил не беше удрял коня си. Разбирали са се винаги така, от само себе си. За първи път го плесна здраво с плоската страна на меч. Конят трепна, разбра, извърна глава, погледна господаря и пое нататък в гората. На седлото му си стояха прикачени лъкът и колчанът.

Батил се озърна. „А аз накъде?“

Недалеч зееше дълбок срыв, земна цикатриса, пропаст между два сухи скалисти бряга, която завършваше със сипей. Дълга, вековна работа с резеца на стихииите.

„Тук! — каза си. — Колкото по-опасно, толкова по-обезкуражаващо за преследвачите.“

Изчака тримата савойци да се появят, да го видят, за да не преследват коня, погледна нататък в посока на Алчо — той се беше затулил навътре в гората. Взе си дълбок дъх и скочи.

Десетина лакти се пързеляше заедно с камънака, после стръмнината го грабна, преметна го веднъж, дважд, три пъти и вече Батил не знаеше какво става с него.

Савойците, там от по-ниското, наблюдаваха това сгромолясване, добре видяха как човекът се премята, как камъните от сипея фучат

надолу заедно с него. Най-сетне търкалянето спря, човекът се намери в дъното на пропастта и остана да лежи неподвижен с разперени крака и ръце.

— Отмъстен съм — каза Джовани на другите двама, след като постояха така доста време и проснатият все не помръдваше.

— Орлите и гарваните скоро ще му оголят кокалите — отбеляза Гуидо.

— Е, да си вървим — предложи Лоренцо. — Жаден съм, снощи много пихме.

Дръпнаха юздите на конете. Поеха бавно по-обратния път.

15

ВЕРНИЯТ АЛЧО СПАСЯВА ГОСПОДАря СИ

Алчо постоя доста време в гората. И друг път е чакал господаря си на затулени места. Има твари, предани на човека — кучета, коне, соколи, — които усвояват нрава на своя стопанин и знаят какво иска от тях. Дори преди да ги е насочил, вършат това, което той очаква.

От време на време конят навеждаше глава, хрупаше трева, тя му се нравеше: горската трева е по-крехка, по-малко жилава от полската. Навехнатият крак почти не го болеше, не му тежеше ездачът, а и не му се налагаха напрегнати движения, тревата изобилствуваше наоколо.

Обаче господарят не идваше. Конят вече надигаше глава, острееше уши, оглеждаше се, слухтеше. Тишина. Само прелитането и чуруликането на птичките из дърветата смущаваше горския покой.

Слънцето се вдигна доста високо. Жребецът ставаше неспокоен. Ровеше с копито, пръхтеше. Изцвили. Веднъж, дважд. Вирна глава, послуша се. Не се чу подсвирване. Онова сладко подсвирване, с което се споразумяваха кон и господар.

Поя ветрец. Поразлюля листата на дърветата. Алчо дигна глава, престана да хрупа трева. Влажните му ноздри душеха, дано с някой полъх долети миризмата на господаря, особеният дъх, с който конят така е свикнал!

Нищо. Нито човешката сянка, нито неговият глас, нито мирисът му.

Конят бавно тръгна натам, откъдето беше дошъл. Навехнатият крак почти не му пречеше. Ето го откритото каменисто място при ръба на гората, където кон и господар се разделиха. Пусто е.

Конят наведе глава, подуши земята. Да, точно тук ездачът скочи от седлото, опипа левия преден крак на своя Алчо, плесна го силно.

Жребецът пак вирна глава, наостри уши, огледа се, послуша се, изцвили.

Тогава се дочу подсвирването, което винаги е означавало: „Алчо, ела, чакам те“.

Животното трепна. Откъде иде зовът? Копитата му затопуркаха. Завъртя се около себе си. Искаше му се незабавно да припне. Но накъде? Откъде иде зовът?

Пак изцвили. Ново подсвирване. След миг то се повтори.

Без да види своя ездач, конят тръгна към зова Няколко крачки и ето го при ръба на урвата. Спря се, озърна се, поклати глава: нататък не може.

Тогава от дъното на сипея се чу гласът на Батил.

— Алчо! Алчо!

Гласът почти кънтеше из фунията на пропастта, макар че Батил нямаше сили да извика.

Конят съзря своя господар. Изпръхтя. Ала как да стигне до него? Изцвили.

— Алчо! Алчо мой! — чу се там, отдолу.

Алчо вече вървеше по ръба на пропастта, диреше място да заслиза. Надолу към равнината ярът ставаше дълбок, но нагоре към чуката беше плитък. Между раздробените скали конят намери проход, спусна се предпазливо, с бавни лъкатушки стигна до сипея.

Може ли да се опише това, което изпитва вярно животно, когато стопанинът му е изпаднал в беда? Възможно е Алчо да не долавяше, че господарят лежи разкостен като пребит и набира воля да се при-дигне. Но конят лижеше с топлия си език лицето и ръцете на Батил, вършеше това, което беше по силите му.

Неизмерима нежност изпълни очите на Батил. Такова присъствие в истински безнадеждни минути!

— Алчо, братко, зле си изпатихме.

Изохка.

— Да видим, ще можем ли да се измъкнем.

Конят пак олиза лицето на Батил.

Войводата се опита да стане, да го възседне. Невъзможно. Болки в кръста, в краката.

— Здравата съм се натъртил, братко.

Заобмисля какво да направи. Едничкото поне засега е да върже поясния си ремък за седлото и конят да го тегли.

— Ела, Алчо, ела по към мене!

Конят внимателно пристъпяше, за да не притисне господаря с копитото.

— Още, още, добри ми Алчо!...

Батил успя да пъхне ремъка в едното стреме, закопча катарамата, навря до лакът дясната си ръка в образувалата се халка.

— Сега, Алчо, ще ме влачиш, макар и ти да си пострадал. Хайде, братко!

Конят се напъна, повлече човека. Но едри камъни се препречваха, трудно ставаше, вярното животно въртеше глава. Може би се спираше, не само защото товарът му тежеше, а и от предпазливост.

— Тегли, тегли! Поне до пътя да стигнем! Все ще мине някой. Пътищата са за хора.

КАКВО ВИДЯ ПОСЛУШНИЦА ПАРАСКЕВА ОТ МАНАСТИРСКИЯ ПРОЗОРЕЦ

Послушница Параскева завършваше плетивото си: елек от тънко предена черна вълна. Предназначаваше го за майка Теодосия, игуменката. Щеше да ѝ го поднесе смирено в деня на света Параскева, чието име младата послушница избра за своя нов живот. Внушаваше си да следва примера на светицата; не в смъртта, то се знае — похвална смърт не е чест жребий, — но поне в смирението.

Добрите помисли не ѝ забраняваха, докато плете, да седи до прозореца на своята килия, малък като самата килия, все пак достатъчен да се вижда надалеч пътят, който в едната си посока стига до метоха, в другата отвежда към Карвуна, Чиракман, Калацерка, градове, където кипи богат живот.

Младата послушница можеше да си мечтае за този живот, защо не? Той вече не е неин, няма и да бъде неин. Та кога ли е бил неин? Момиче, родено от бедни крепостници, няма право да се равни дори в белите си нощни видения с благородник от потекло. Най-неприсъщо е, ако този благородник е синът на деспота и трябва да бъде венчан за византийска княгиня.

Минало беше пладне, калугерките бяха обядвали в трапезарията, бяха целунали ръка на майка Теодосия и можеха да се отдадат на уединение в килиите ги, както беше прието да се казва.

Идеше часът за общата молитва и песнопение. Клепалото щеше да се чуе по залез слънце.

Но какво е това? Там, където манастирският път се съединява с другия, мирянския, се вижда кон, но кон без ездач и нещо се влачи подир коня... Света Параскево! Какво ли нещастие се е случило?

Въпреки че не беше разрешено да се безпокои игуменката в часа на уединението — майка Теодосия обичаше да си поспива следобед, —

послушница Параскева се затича към покоите ѝ. Спря се задъхано пред вратата, почука.

Теодосия плискаше лицето си с вода от менчето, да се поосвежи след съня.

— Какво има? — викна строго, докато се бършеше.

— Майко игуменко — подаде се боязливо Параскева, — страхувам се... нещо лошо... Там на пътя кон влачи човек...

— Една бъдеща божа прислужница не бива да гледа към пътя дори през прозореца — каза преднамерено игуменката.

Но добави:

— Да видим двете.

Бързо се озоваха в килията на Параскева — оттам най-добре се виждаше пътят.

Наистина кои влачи човек. Двете жени се спогледаха.

— Какво да правим?

— Мисля, ако човекът е жив, да го приемем. В манастира мъже не са желани, но страдащите са често изпитания, с които бог проверява сърцето ни. Тичай, впрегни коня в моята двуколка, ще отидем там двете.

Параскева дигна полата на сивата власеница (не черна, защото послушницата не беше още обречена) и се затече надолу по дъбовите стълби към двора. Как чевръсто тичаше! Колко пъти ѝ се е тичало, скачало, танцувало, но власеницата я е покривала, сковавала!

Бързо в обора да изведе коня, да го впрегне в двуколката, преди да е зачукало клепалото и да са наизлезли любопитните монахини, които сигурно ще се втурнат вкупом по пътя! Това добро дело трябва да си е нейно!

Игуменката сама отвори тежката дъбова врата, обкована с желязна броня, двете жени се качиха на капрата, майка Теодосия хвана поводите на коня, двуколката затрополи надолу.

Батил ги видя, че идат. Въздишка се изтръгна от гърдите му. Тътренето беше продължило толкова, че слънцето мина от едната половина на кръгозора в другата. Витошанецът вече се питаше дали не му е съдено да ношува на пътя и да се разправя посред нощ с чакали.

— Спри, Алчо! Край на твоите и моите мъки. Спри, братко!

Конят спря. След малко спря и двуколката.

— Божи човече, какво те е сполетяло?

Теодосия и Параскева гледаха недоумяващи този мъж, на когото и ногавици, и долактенка, и елек, и кошуля бяха раздрани.

— Ще ви разкажа, сестро, но по-напред ми помогнете да стъпя на крака.

Игуменката и послушницата слязоха от капрата и с мъка вдигнаха Батил, който се хвана за врата на младата и така успя някак да се задържи прав и да се намести върху таргата на двуколката.

ЛЕЧЕНИЕ С КРОМИД, СОЛ, ТЛЪЧНИК И НЕЩАВЕНИ ЯРЕШКИ КОЖИ

Добре, че беше още рано за предвечерната молитва. Слънцето скланяше към чуката, но блестеше над нея. Манастирският двор пустееше. Монахините бяха в килиите си, свободни да се занимават с каквото искат: да се кърпят, да се перат, да се решат, да плетат или просто да се излежават, да си мечтаят.

Този промеждутък им се нравеше и всички се възползуваха от него, още повече, че в следобедните часове дворът много се напичаше.

А килиите бяха на втория кат (на приземния се намираха магерницата, трапезарията, складовете за храни, за дърва, оборите), обиколен ходник ги делеше от двора и прозорците им гледаха навън към чуката.

Теодосия беше доволна, че свариха двора безлюден. Влязоха, спряха двуколката при дъбовото стълбище.

— Сега, странниче, да видим как да те настаним.

Батил беше снажен и ако трябваше да го носят, Теодосия и Параскева биха се затруднили. Слава богу, той можа да пристъпи, хвана се за раменете им, двете жени го държаха под мишниците, попридигаха го и така той успя да преодолее стъпалата до втория кат, където в дъното на ходника се намираха покоите на игуменката: неголяма приемна с одър, лавици, маса и столове, до нея молитвена стая, най-отзад — спалня.

— Ще останеш тук, странниче. В килиите са монахините, манастирът ни е малък. Тук ще бъдеш необезпокояван.

Двете жени помогнаха на пострадалия да се добере до одъра, Теодосия донесе отвътре възглавница, добре натъпкана със слама, подложи я под главата на Батил. Той се отпусна, почувствува облекчение.

— Благодаря, сестро.

— Наричай ме майка Теодосия. Игуменката съм. А ти кой си?

Докато го караха насам върху таргата на двуколката, войводата премисляше дали да прикрие личността си заради тайното поръчение, възложено му от царя. Накрая си каза: „Защо пък? Моето име не е свързано със задачата. Нея трябва да прикривам.“

— Казвам се Батил. Средечки войвода съм.

Опитната възрастна жена се позамисли. Човекът може би говори истината, образът му има добри черти. Но колко пъти под благовиден образ се е крила измама?

— Че как така си тръгнал сам, войводо? Пътищата, особено нашите, не са без разбойници. Иди ги гони в гъстите лесове. Защо не си взел охрана?

— Бях във Ведреник. Имам там близки. Тази крепост не е далеч от Калацера, където отивам.

Батил скри, че иде от Търновград. Нека поспести името на българската столица: Добротица има приумицата неговата Калацера да се равни с Търновград.

— Калацера?! — не можа да се сдържи и да не възкликне Параскева.

Батил я погледна. Очите ѝ заблестяха някак особено.

— Да — каза. — Имам там приятели, съученици.

— Съученици? — пак възкликна Параскева.

Игуменката я погледна строго. Знаеше защо така възкликва осемнайсетгодишното момиче.

— Послушница Параскева ще ти бъде в услуга, войводо. Нашият ред не допуска да престояват мъже в обителта. Аз го наруших, защото си в беда. Ще моля света Богородица, наша покровителка, да ми прости.

Батил направи движение на признателност.

— Послушнице Параскево, иди, разпрегни коня, закарай го в обора. Закарай там и коня на войводата.

— Моят кон отговаря на име Алчо. С навехнат ляв преден крак е — побърза да поясни Батил.

— После ще мислим за навехнатия крак на коня. Нека по-напред те пооправим.

Игуменката направи знак на послушницата.

— Върви и веднага ела тук, преди клепалото да е ударило за предвечерно молебствие.

Параскева се поклони, излезе.

— Сега, войводо, трябва да разберем какво те е сполетяло и как да те лекуваме. Имаш ли сили да по-разкажеш?

— Имам — промълви Батил.

И описа случката с тримата пияни савойци, които тая сутрин го подгониха откъм странноприемницата. И как навехнатият крак на Алчо влоши работата и я докара дотук.

— Бедата не е голяма — намери сили да се усмихне. — Ден-два ще ви досаждаме, Алчо и аз, не повече.

— Дано, войводо, дано! Но ще трябва да наложим ставите ти с лук и сол, да увием в ярешка кожа коленете, кръста... здраво си се натъртил, щом като едва пристъпваш.

Младата монахиня се върна, спря се чинно при вратата.

— Послушнице Параскево, ние сме в божииите ръце и затова редът ни е строг. Не бива да се разчуе, че сме приютили мъж, бил той и ранен. Видяха ли те, когато откарваше конете?

— Не, мисля, майко игуменко.

— Мислиш или знаеш?

— Знам, майко игуменко.

— Иди в склада и донеси няколко глави кромид, сол, тлъчник и няколко от нещавените ярешки кожи.

— Отивам, майко игуменко.

Очите на Параскева светеха. Тя изживяваше случката като същинско свое приключение: животът в манастира беше толкова мъчително равен!

— За коня на войводата ще измислим нещо.

— Може да е бил подгонен от вълк или чакал, докато ездачът си е похапвал и почивал в странноприемницата. Конят е оседлан, колчан със стрели и лък висят на седлото. И вълци, и чакали бродят наоколо. Чуваме ги да вият нощем...

Параскева изрече бързо това и наведе глава, защото игуменката я погледна укорно.

— Послушнице Параскево, ти имаш буйно въображение. Лошо е. Разбива чертозите на смирението.

А си помисли: „Находчиво момиче! Добро обяснение за прибрания от нас кон.“

САВОЙЦИ ЧУКАТ НА МАНАСТИРСКАТА ПОРТА

Савойският патрул, за който Батил разказа на игуменката, се вести още на другия ден и потвърди истинността на Батиловите признания.

Защо ли още на другия ден? Много просто. При редовната си обиколка из пътищата Джовани, Гуидо и Лоренцо решиха да се поотклонят, да видят доколко орли и гарвани са се справили с леша.

Неприятна изненада. Ни вест, ни кост от омразния българин. Поеха надолу покрай пропастта, поеха нагоре — никаква следа.

— Нали ви казах да го дотрепем? — ръкомахаше Гуидо.

— Каза, ама кога? Когато бяхме отново в кръчмата пред бъкела с червено.

— Важното е, че се досетих — настояваше Гуидо.

— Къде ли се е шмугнал? Не може да е отишъл далеч — тюхкаше се Джовани.

По едно време Лоренцо забеляза дирята, която беше оставил между камъните влаченият от Алчо Батил.

Нова загадка, защото дирята стигаше до пътя и там спираше, просто изчезваше сред утъпканото от копитата на Алчо място.

— Манастирът! — махна Джовани. — Манастирът! Никъде другаде!

Дръпнаха юздите на конете, тръгнаха нагоре по склона, озоваха се пред обкованата с желязо дъбова манастирска порта.

Дълго време чукаха по портата, провикваха се, докато най-последно се появи игуменката, придружена от Параскева.

В обителта беше настъпила суматоха. Какво ли целят тези разбойници? Монахините тичаха насам-натам пощурели. Едни се втурнаха към черквата да укрият някои стари свещени книги, посребрения потир и украсения с резба седембедрен свещник, дар от

деспот Балик; други вече бяха грабнали вили, мотики, колове да защищават обителта и себе си.

Теодосия знаеше истинската причина на насиленото посещение. Високо, отривисто заповяда на монахините да се приберат в килиите и да имат търпение, взе със себе си Параскева, за да не е сама пред савойците, и откряхна проходната вратичка, врязана в голямата порта.

Разбира се, между савойски стражи, които не знаят български, и карвунски монахини, които не знаят италиански, не можеше да има разбирателство.

Все пак, колкото и савойците да ръкомахаха, колкото и да крещяха, колкото и да напиряха, господарствената игуменка не ги пусна да влязат.

— Манастирът е женски. Мъж не може да влезе освен свещено лице. Такъв е канонът — повтаряше и преповтаряше. — Извикайте свещено лице, то може да влезе.

Най-сетне савойците избълваха всеки по една своя ругатня — порка-диа, порка-ла-мадона, — дръпнаха юздите на конете и се магнаха.

Но Теодосия вече добре знаеше, че нечаканият гост не е измамник, получи такова неопровержимо потвърждение на неговите думи! И промени отношението си към него, още повече, че е средечкият войвода Батил, за чиито подвизи беше чула, защото както нищо лошо, така и нищо добро не остава скрито.

ВОЙВОДАТА И ИГУМЕНКАТА ИМАТ СЪЩИТЕ ОПАСЕНИЯ

Натъртените колене, лакти, слабини на Батил бързо се оправяха. Лапите с кромид и ярешките кожи така омекчаваха и загоряваха ставите, че още на третия ден пострадалият ставаше от постелята, обикаляше игуменската приемна, обзет от нетърпение, питаше за Алчо.

И Алчо се усещаше здрав. И неговият крак беше намазан със свинска мас и увит в ярешка кожа, а зоб и сено колкото щеш в манастирския обор при бдение-то на Параскева.

Усърдната послушница закърпи едно по едно всичко съдрано по дрехите на войводата: смени липовите закопчалки на елека, обръби със свила долактанката, с парче от своя риза закърпи кошулята, приши дебели шаячни наколенници на ногавиците.

— Да ти сгриват коленете, войводо, докато се възстановиш напълно.

И го гледаше с такива едни очи, сякаш гледаше отнетия й Иванко.

Разбира се, разказа на Батил за Иванко. Как той я видял, когато в Калацерка въртяла колелото на дълбокия кладенец при черквата, за да извади ведро, пълно с тая чудна вода, най-студената, най-пивката; как отпил от ведрото и я дарил не само с поглед, но и със сребърна византийска драхма с образа на Йоан Палеолог; как после пожелал да се срещат и ту излизал от двореца си във вътрешния град, ту идел на кон откъм Карвуна, ту пък слизал от лодката си при дъбовия пристан под скалите на Калацерка. Но деспот Добротица гласял сина си за жених на Палеологовата племенница. Това било важно държавническо дело. Деспотът бил непреклонен. Заповядал девойката да отиде в манастир. Добре, че я пратил тук при майка Теодосия, близка на деспотовия дом, и тя я гледала почти като своя дъщеря.

Изповедта на послушницата беше, ако не предизвикана, то улеснена от това, че пред Теодосия и Параскева, докато сестрински му сменяха лапите, Батил разказа за своя търновградски съученик Иванко, когото отиваше да навести. Той не можеше и другояче да постъпи, трябваше да даде обяснение за своето пътуване, а и връзката му с Иванко подклаждаше разговори около деспотовия двор, които можеха да му бъдат от полза, да му изяснят положението.

Теодосия, родственица на Добротица, знаеше добре, че Иванко държи на своето търновградско образование; докато баща му — поради това, че той и преди него Балик бяха построили доста морски съдове и се стремяха да станат морска държава — все обръщаха очи към Византия.

— Подценяват нашенското; неугледно било, не-дотъкмено. Докато византийската стока, византийското училище, византийската черква били усъвършенствувани. Добре е да се прави търговия през море, опознават се хора и народи, обменя се опит. Но своето трябва да се уважава и тачи, защото едни народи са се обособили при едни условия, други народи — при други условия, и както условията не са еднакви, така и достиженията са различни.

Теодосия, опитна и установена, не се въздържахше да сподели с Батил своите възгледи, защото това, което знаеше за делата му, ѝ беше разкрило, че е родолюбец.

— И да ти кажа ли, войводо, не ми е по сърце, че моят свако Добротица отдели черквата ни от търновската патриаршия и я присъедини към константинополската. Константинопол почна да ни праща византийски свещеници. Може да са по-изучени и по-вежливи, но тъкмо това е недобро. Народът се поддава, кротък е, води се. Мисли, че като свещениците са по-знаещи, и езикът, който говорят, струва повече. И че близкият, майчиният език е за обикновените простовати работи, а другият, чуждият, е възвишен и свещен, език на бога и на познанието.

Батил долавяше, че както Теодосия, така навярно и мнозина други в карвунското деспотство не одобряват направлението, което Добротица дава на държавните дела. И че той, впуснат в държавническа пренасока, ще дири да се укрепи, макар чрез такъв съюз, какъвто Амадей му предлага.

— Представи си, войводо, моят свако прие титлата архонт, която Ана Савойска му даде, за да го поблазни. И сега се именува деспот карвунски и архонт мидийски.

Теодосия се позасмя снизходително.

Батил си даваше сметка, че задачата му ще е твърде затруднена.

— Иванко и аз сме отлични другари — каза. — Ще се повидим, па ще си вървя. Политиката се мени, другарството остава.

Изрече това, за да подтикне ответа на игуменка-та. И наистина тя се отзова.

— Иванко ще получи престола на Добротица. Трудно му е да се противопостави, освен ако дворцово съзаклатие го подкрепи. А сега ни гостува Амадей Савойски и подсилва Добротицевата власт. Пък иде и венчавката на Иванко, обвързването с Палеологовци. Може би обредът ще се извърши в Калацерка, докато е тук Амадей. Може би неговата леля, императрица Ана Савойска, ще стъпи на карвунска земя, за да подпечата някакво черноморско съглашение.

Батил замълча. Даде си вид, че държавните ходове не го засягат много.

— Каква здравословна отвара си ми приготвила, майко Теодосийо! Пия и силите ми се връщат.

— От подбел и звъника е, а има и джоджен, и лайкучка, и други горски треви. Горските треви са много лековити, защото нощем по тях газят боси добрите самодиви.

Игуменката се усмихна дяволито.

СЪЛЗИТЕ ГОВОРЯТ ПОВЕЧЕ ОТ ДУМИТЕ

Когато Батил си тръгваше, Параскева не можа да се сдържи, сълзи навлажниха големите ѝ кестеняви очи и тихо се зарониха. Тя не смееше да ги изтрие с ръкав, оставяше ги да капят по сивата власеница. Как е посмяла да се покаже плачлива пред майка Теодосия? Стоеше на една крачка зад игуменката и не помръдваше, макар да усещаше, че цяла трепере.

Какво изпитваше неукрепналата девойка? Сама не знаеше. Нещо в нея се късаше, сякаш тя повторно се делеше от Иванко и от света.

И майка Теодосия беше развълнувана. Но тя отдавна познаваше живота и неговите превратности. Пъхнала ръце в широките ръкави на расото, стоеше изправена и някак гневна към света, в който Батил отиваше.

Пообърна се, съзря объркаността на Параскева и произнесе бавно:

— Послушнице Параскево, ти имаш дарбата да се привързваш. Но тя пи поразява като острия нож, ако не сме го хванали откъм дръжката.

И добави, докато пред манастирската порта Батил гласеше такъмите си върху седлото на Алчо — лъка, колчана със стрелите, торбата със сухо сирене, пастърма и хляб, която Теодосия и Параскева му приготвиха за из път:

— Момиче, отдай привързаността си на светата Дева, ако искаш мир да се всели в тебе и очите ти да не бъдат вечно мокри.

Батил се метна на Алчо, който вече чакаше този миг и тъпчеше земята.

— Сбогом, майко Теодосийо, сбогом, послушнице Параскево! Няма да забравя добрините ви. И моят верен Алчо няма да ги забрави.

Батил потупа коня по шията, животното вирна глава, изпръхтя.

— Докато бродим Алчо и аз по пътищата, ще знаем, че тук, под Бялата чука, има грижовни ръце, топли очи и верни сърца.

Сълзите на Параскева пак потекоха. Може би и Теодосия щеше да се насълзи, но тя само още повече се изпъна под черната роба.

— Сбогом! — Батил потупа Алчо: — Хайде, братко!

Конят изтрополи и стремително тръгна по наклона, а ездачът придръпна юздите, за да се обърне.

Откъм манастирската порта игуменката правеше голям кръстен знак и мълвеше:

— Бог да те пази, сине!

А послушницата неудържимо плачеше.

Нито Теодосия, нито Параскева му дадоха заръка било за Иванко, било за друго, но той знаеше добре, че мислите им препускат към Калацърка много по-бързо от Алчо и че както двете жени са раздвоени, така навярно е раздвоен и Иванко. „Сълзите говорят повече от думите.“

ГЛАВНАТА КРЕПОСТ НА ДОБРОТИЦА

Калацерка беше здрава крепост, стъпила върху скален нос, прострял се петнайсет сажена навътре в морето. Почти отвесните му скатове имаха двеста лакти височина и падаха в морето сред хаос от канари, които правеха брега недостъпен за по-големи морски съдове. Но дори и рибарските лодки не се доближаваха до канарите, защото там водната бездна винаги клокочеше, вълните се разбиваха безредно и смазваха или поне продънваха лодките. Само белокоремни тюлени се разполагаха по скалните подстъпи и делфини се шумгуваха под тях, защото из тия дълбини рибата се въдеше необезпокоявано.

Малък пристан за нуждите на владетеля беше построен откъм южния склон върху дебели дъбови палоси, превързани с вериги за големи балвани и спуснати във водата. От тоя пристан се виеше до крепостта стръмна пътека, изрязана в скалите. А в залива, заварден от скалния нос, бяха закотвени корабите на деспотството и достъпът до тях беше лек, удобен.

Изключително добро местоположение. Затова предпазна стена не опасваше калацерската крепост отвсякъде, а само откъм равнината. Там — три бранителни пояса: ров и две стени една зад друга. Пространството между първата и втората крепостна стена беше достъпно само за стражата, а във вътрешната крепост се намираха дворците на владетеля, на владиката и на дворцовата стража.

Занаятчиите, търговците, дребното духовенство, лечителите, гадателите, рибарите, корабостроителите заемаха външния град. Той образуваше широка дъга около крепостта и също беше защитен с ров и стена, хванали като скоба деспотовата крепост.

Батил пристигна по светло. Пътят лъкатушеше в равнината, която докосваше морето с дълбок остър спусък, и пътникът можа добре да види не само пищните болярски дворци върху скалния нос, осветени от залеза и сякаш позлатени, но и просторния залив със закотвените карвунски и савойски кораби. Савойските бяха събрани

отделно и личаха добре, защото бяха по-обемисти. А и Батил ги познаваше отлично, дебнал ги е, сражавал се е с тях.

Във външния град войводата може безпрепятствено да влезе. Мостът над рова беше спуснат, вратата — отворена. Заедно с него се прибираха много хора — едни от лозята и градините си, други от риболов, трети от сеч из близката гора или от беритба на гъби. Минаваха магарешки каручки, двуколки, конници. Мина и Батил.

Попита за странноприемницата. Насочиха го към малък площад, от едната страна на който имаше хубава черква, пред нея — кладенец, а насреща се кипреше странноприемницата — двукатна каменна постройка с кръчма долу и горе няколко стаи за пътници.

Гостилничарят беше дебеличък усмихнат човек, на име Фотий. Прие да му се заплати „както пожелаеш, твое благородие, и в константинополски драхми, и в савойски пистולי, и в милански берлинги, и в перпери, сечени било в деспотството, било в Търновград“.

Батил плати с Иваналександрови монети и се устрои прилично. Стаята му беше не над обора, където настаняха Алчо, а над кръчмата. Имаше дебел сламеник върху одъра, маса и стол. Фотий донесе вода в стомна и каза с чувство на гордост:

— От черковния кладенец е. Няма по-студена и по-пивка от тая.

Батил си припомни разказа на Параскева за „кладенеца със студената и пивка вода“, където Иванко отпил от моминското ведро и това променило участието на девойката.

„Може би е същият кладенец.“ Погледна през прозореца, после дигна стомната да вкуси от водата.

БЕЗУСПЕШНО КАТЕРЕНЕ ПО СЕВЕРНИЯ СКАТ НА КАЛАЦЕРКА

Цялата трудност беше как да се добере до вътрешната крепост — градът на болярите и на владетеля. Две прегради: портата с подвижния мост над рова и втората, стена.

През част от деня подвижният мост биваше спускан. През него навътре и навън минаваха градинари, месари, млекари, които носеха храните, или пък бияри, кроячи, златари, ако някой от болярите беше заболял, или му шиеха дреха, или си поръчваше накит. Но доставчиците и занаятчиите бяха все познати на стражата. Батил не можеше да се промъкне между тях. А за чужденец, знатен или мирянин, трябваше да се вземе разрешение и да бъде придружаван. Войводата не искаше да издаде самоличността си: ще гледа да се добере до Иванко, без никой да го знае.

А сега карвунската стража беше подсилена със савойска. Защото Добротица предостави на Амадей и неговите приближени двореца на покойния деспот Ба-лик, най-възрастния от братята карвунски владетели. И савойските благородници, които излизаха от крепостта, за да поскитат из града, трябваше да бъдат удостоверявани лично.

Ако Батил останеше по-дълго време тук, би могъл да срещне някъде из града Иванко. Но колкото по-дълго би се застоял, толкова поточни и убедителни доводи ще са му необходими. Градът е неголям, присъствието на чужденец веднага се хвърля в очите. Не, трябва да се действа бързо.

Войводата се поразходи, поогледа крепостните стени: двойни, а в ходника между двете се движат стражите. Трудно за преодоляване. Поогледа скатове под крепостта: южният е по-обитаван, има пристан под него, има пътека нагоре. Опасно откъм изненади: сигурно някъде там бродят стражи. Северният скат! По-стръмен е, морето под него е

по-открито, по-неспокойно, затова обитателите на крепостта по не се боят от нападение откъм тая страна.

Батил реши: като настъпи нощта, все ще намери начин да се покатери. Скалите са разядени от стихииите и вековете, грапавини, пукнатини, пезули, хралупи по тях се виждат отдалеч с просто око.

Вечерта прииждаше. Войводата седна в кръчмата. Поръча си вечеря, поръча и вино. Дебеличкият разговорлив Фотий седна до госта, заразправя му колко работата потръгнала, откато дошли савойците; как били широкопръсти и плащали богато все с търновградски перпери.

„Лесно им е — мислеше Батил, — плащат с ония хиляди, които Амадей взе като откуп от стария Драгота, за да не пламне Несебър.“

Чукаха се с Фотий, който донесе и втори кърчаг.

— Моето вино, твоя светлост, никъде го няма. Кръв на младо добиче. Сила и младост.

Батил отпиваше, но съвсем малко, другото изсипваше върху дъбовия под и то се просмукваше в звирките между неравните талпи.

Когато нощта стана плътна, войводата си даде вид на пиан, нарочно бутна недоизпразнения кърчаг, за да се облее подът, стана и клатушкайки се, тръгна към ложето си.

Фотий го придружи, като го придържаше, отвори му вратата.

— Е, хайде, лека нощ, твоя светлост!

Батил измърмори нещо и се тръшна на одъра. Притаи се, изчака, докато стъпките на кръчмаря се отдалечат по скърцащото дървено стълбище.

Скоро настъпи тишина. Фотий си легна до своята жена, готвачката с хубавото име Киприяна, която се беше постарала да угоди на госта тази вечер, а мъжът ѝ се прибра доволен, че хем си попийна, хем се поразговори с пришелеца, хем се похарчиха — колко? — четири кърчага от червеното.

Витошанецът бързо се изправи, погледна през прозореца: никой на площадчето, никой там на улицата. Как да се измъкне? По стълбището? Издайническо, скърцащо стълбище. Не, през прозореца, само през него. Понамести на пояса си късия меч и не скочи, а се спусна. Под прозореца имаше за украса каменна козирка, достатъчно издадена, за да му помогне и при спускането, и при качването.

А сега предпазливо покрай сгъстената тъмнина под стрехите на къщите докъм урвения бряг. Необходимо е да се заобиколят стените

на вътрешната крепост. Котешки стъпки, пълзене, провиране. Краката му, обути в опинци, се подхлъзваха. Събу опинците, хвърли ги в урвата — утре ще си купи нови. Опипване на всяка издатина, вкопчване във всяка цепнатина, прислоняване в някоя по-голяма хралупа, издълбана в скалата от ветрове и порои. Напредваше педя по педя.

А там долу морето се люшка, мята се върху канарите, облизва ги, пяната му се влачи по тях. Батил не поглежда надолу. Погледът му е вперен в скалата, която е на лакът от ръката му. Още една педя, още една педя!

Колко време трая това напрежение? Нима е измеримо едно великанско усилие, което може да ти струва живота?

За съжаление почна да се зазорява. Там, на кръгозора, се появи бледа ивица, която скоро щеше да поруменее и да се превърне в сияние на изгрева. Мракът стана прозирен, рехав.

Обратно! Жалко, че не е могла да се оцени някак трудността! Нищо! Утре вечер отново, но по-навреме.

23

ДАЛИ ЗОГРАФ БОЖИН НЕ СЕ Е ПОГЪРЧИЛ

Фотий не се учуди, че гостът се излежава.

— Редно е, твоя светлост, моето вино дава сладък сън.

Учуди се, като го видя бос из тържището. Не че няма босяци из Калацера, но един такъв знатен мъж, който не пита колко струва половница червено?

— Ще си купувам опинци, Фотие. Моите се бяха спекли, убиваха ме.

— Къде са, твоя светлост? При мен дохождат всякакви хорица. Случва се да им продам стари опинци. Понакисна ги в каче с вода, където съм натрошил дъбова кора, поопъна ги иа калъп, имам си добър калъп, и току-виж, оправили се.

— Жалко, хвърлих своите в морето.

Фотий цъкна зарад загубата, позаклати се, после се засмя.

— Знаеш ли оная приказка за босягата, дето сънувал, че бил стъпил на трън и здравата се набол? А, твоя светлост?

Приказката беше от шопския край и Батил добре я знаеше, но му се искаше да не се издаде откъде е.

— Кажи я, кажи я, Фотие!

Кръчмарят пак се позасмя добродушно и самодоволно.

— Събудил се босягата, ама като тръгнал да върви, понакуцва. „Защо куцаш бе, дрипльо“ — попитал го побратимът му. „Сънувах, че стъпвам на трън“ — изкривил уста босягата. „Па спи с опинци тогава!“ — подметнал побратимът. „Добре, ама като си нямам опинци? — попремрежил поглед босягата. — Ще ми заемеш ли твоите?“ И побратимът бил бос. „Ама аз не си губя съня да се лутам из тръни. Сънувам си трапези.“

Фотий се затресе от смях.

— И такива хорица, твоя светлост, ме спохождат. Снабдявам ги със стари опинци. Моята странноприемница е като сиропиталище.

Каква беше изненадата на Батил, когато, едва излязъл из дюкянчето на опинчаря, пред него се изправи цял-целеничък Божин.

— Божине!

— Батиле!

— Мислех, че си в Несебър.

— Аз пък знаех, че си в Търновград.

— Знаеше?

— Допусках... след небивалото ни свиждане в несебърската черква.

— Бях във Ведреник... Оттам дотук, ден път, нищо е, рекох да се повидя с Иванко.

— Видяхте ли се?

— Не. Снощи дойдох.

— Аз съм често с него. Ще се съберем, може и още днес. Да си поприпомним младините.

— Чудесно! Как така си тук?

— Просто и нечакано. В Несебър граф Амадей посети главната черква, хареса моите зографии, пожела да го нарисувам с маслени бои. Почнах, добре вървеше. В едро — графът, прав, тържествен, опрян на своята рапира. В по-дребно отзад — графския кораб, саета. Но случи се провал в саета, не знам дали знаеш. Злосторници...

Батил хвърли бърз поглед на Божин, между веждите му се вряза дълбоката бръчка, тревожният знак.

— Злосторници? — каза сдържано.

— Злосторници. Пробили корубата на саета, наводнили го. Цялата флота се дигна предивременно, прехвърли се тук.

— Защо мислиш предивременно?

— Ами... сигурно графът е имал намерение да отседне в Калацерка, но може би по-късно... И в деспотството са се готвили да го приемат.

— Навярно... Щом като е поел към Калацерка, а не към Константинопол... И ти значи...

— Аз значи дойдох да дорисувам графа. Негово сиятелство ме взе със себе си.

„Негово сиятелство го взел със себе си?“ Нещо в Батил дрънна неприятно, както дрънва хлопатар, поставен на пътната врата, когато я отваря нежелан посетител.

— Чудесно пътуване! — додаде Божин.

— Допускам — отвърна сухо Батил.

— Много са изтънчени тия савойци. Едни коприни, едни ухания, едни вежливости, едни реверанси!...

— Едни какво?

Витошанецът чуваше за първи път тая дума.

— Реверанси, поклони, ама какви!

Батил се поспря, обърна се към Божин, погледна го.

— Ти, добре, дошъл си да дорисуваш графа. Но той защо е дошъл?

— Сделки навярно. Търговия. Карвунците имат флота, тя трябва да върши работа.

— Допустимо. Отде знаеш?

— Говори се.

Божин каза това небрежно. То, изглежда, не го засягаше. Или поне той не оценяваше като тревожно обстоятелството, че един подвластен владетел води преговори с чуждоземен граф без знанието на своя цар.

— Ела — художникът дръпна Батил — да ти покажа зографията, която правя тук в голямата градска черква. Когато не работя върху портрета на графа, рисувам починалия преди няколко години солунски митрополит Григорий Палама. Константинополската патриаршия токущо го е канонизирала за светец. Деспот Добротица държи да направи удоволствие па византийските си приятели.

— Естествено — каза Батил неохотно. — Щом като отдели черковните дела от търновградската патриаршия и ги присъедини към константинополската.

— С основание — отбеляза Божин. — Византийците са понапреднали. Можем да се поучим.

— Ти постоя там доста време, погърчил си се май.

Батил го изгледа укорно.

Художникът се усмихна. Влязоха в черквата, тачи, която се издигаше срещу странноприемницата.

ЗАВИНАГИ ЛИ ЩЕ СЕ РАЗДЕЛЯТ НЯКОГАШНИТЕ ПРИЯТЕЛИ

Божин поздрави леко карвунските стражи, които стояха при сводестата порта под кулата до вдигнатия на вериги мост, и погледна Батил с чувство на удовлетворение.

— В крепостта имам достъп, когато си поискам.

Батил не отвърна. Оглеждаше съоръженията.

Минаха към сводестия пролаз под втората стена. Там освен карвунските пазачи имаше и савойски. Божин кимна и на тях. Савойците отвърнаха с приветствен знак.

Противно съвпадение. За началник на своята стража Амадей беше назначил маркиз Риналдо ди Конеляно след неговата несполука там в глиганската гора. Графът наказваше самонадеяността на Риналдо — „доста празната ви самонадеяност, признайте, маркизе!“ — злепоставяше го и едновременно отдалечаваше домогванията му до Лолита. Не щеш ли, тъкмо през този час Конеляно правеше обиколната си проверка. Движеше се бавно между стражите, оглеждаше шлемове, скваматни, ризници, мечове, арбалети. Всичко трябваше да блести, да говори на карвунците за превъзходство.

Маркизът веднага позна войводата. Как не? Такъв двубой — безмилостен и срамен — води с него! Ако не беше този варварин, нямаше Риналдовата чест да бъде покътната! Какво дири тук омразната личност, водена от маестрото?

И войводата позна маркиза. „Лошо — каза си, — доста лошо!“ Трепна, но превъзможна смущението си и двамата с Божин отминаха.

„Пък може би — мислеше си Батил, докато крачеха към малкия дворец на Иванко, — може би маркизът не ме е разпознал. Има вероятност, макар и слаба.“ Защото и маркизът като самия Батил не даде вид, че го е открил.

Стигнаха до Ивановия дворец. Преди да влязат, Батил бързо се обърна, видя един от савойците, полуподал се иззад пролаза. Савоецът тутакси се дръпна.

„Аха! — каза си витошанецът. — Предпазливост, бдителност! ... Тук ще се разиграе нещо.“

Иванко прие съучениците си с момчешка радост.

— Батилко! Откога не сме скитосвали тримата? — Прегърнаха се с истинска топлина. — Мен ме вълчат в държавнически дела, а не ми се ще.

Батил помисли за Параскева, послушница не по свой избор. В паметта му блеснаха тъмните ѝ очи, гледжосани от сълзи.

— Нужно и справедливо е да поемеш жезъла — каза.

— Водовъртеж, приятелю. На, Божин намери приятно решение. Хем твори за поколенията, хем си е волна птичка. Свързва трайното с приятното, нещо много трудно за мене.

— Отивам при негово сиятелство да продължа работата по портрета — каза със задоволство Божин и излезе.

— А ти, приятелю? — приближи се Иванко до Батил, хвана го за раменете.

Войводата го погледна със синия си поглед, друг път ведър като небето, сега пронизващ като стомана. Не отговори направо, а попита:

— Какво значи това, хм, „негово сиятелство“? Нашият свободолюбив Божин май се е променил. Какво са тези, как ги каза той, реверанси?

Иванко се засмя.

— Поумняваме, Батилко. Реверансите означават не само доста пунгии със сребърници, а и добри връзки със Савоя, че и с другата Италия, гостувания по замъци, нови портрети на сиятелства и кой знае още какво.

Батил поклати глава.

— И у нас има черкви и манастири за изографисване. Има и ктитори. Нашият цар е щедър към тях, които въздигат народа и вярата.

Позамълча.

— И кажи ми, Иванко, приятелю, как може в собствения ти дом друг да господарува? По пътя имах разправия със савойски обходници-съгледвачи. А тук, в самата престолна твърдина, за да вляза при тебе, трябва да искам разрешение от чужденци.

Лицето на Иванко потъмня. Той беше по-нисък и Батил го гледаше като че снизходително.

— Някога с тебе учехме в килифаревската школа и се радвахме на науката. Мятахме се на конете, озовавахме се в Търновград и се веселяхме. Дойде време за мене да узная кому служи науката. За теб не е ли дошло това време?

— И кому служи науката, Иванко?

— Баща ми се ожени за византийска княгиня. Византийците му помогнаха, помогна им и той. Сега е ред аз да се ожена за византийска княгиня.

— А послушница Параскева? — хвърли изведнъж Батил.

Иванко едва ли не подскочи. Опули се срещу витошанеца.

— Откъде знаеш?

— Бях в обителта под Бялата чука. Савойци ме гонеха. Ако не бяха майка Теодосия и послушница Параскева, орли щяха да разнасят месата ми по скалите.

— Не мога, приятелю, не мога! — едва ли не проплака Иванко.

— Държавата ме е хванала. Ето и а какво служи науката: на политиката. А ти за какво собствено си тръгнал по нашите краища?

— За да ми кажеш направо какво гласи баща ти, та е дал такова гостоприемство на Амадей, когото изгонихме от Несебър.

Батил изговори това на един дъх, без да мигне, като пронизваше Иванко с поглед.

— Разбирам добре — поклати глава Иванко. — Пратеник си.

— Наречи ме пратеник, наречи ме родолюбец, все едно.

— Тогава ще ти кажа откровено в името на старото ни приятелство: баща ми рано или късно ще се отдели от Иван-Александър. Морето пред нас е по-голямо от сушата зад нас. То ни свързва не само с византийци, а ето и със савойци, пък и с други.

— Съюз ли ще правите с тях?

— Моята женитба, която не ми е по сърце, ще бъде ключът, за да се отключи раклата.

— Иванко — каза Батил строго и някак тържествено, — може би няма да се видим скоро. Ти на една страна, аз на друга. Не забравяй плачещите очи на послушница Параскева, които видях.

Устните на Иванко се свиха болезнено.

— И не забравяй също, че не всички на карвунска земя мислят като деспот Добротица. Мнозина чакат от тебе правилната насока на бъдещето. Сбогом, приятелю!

Батил мислеше, че сега вече е длъжен да бърза към Търновград. Царят трябва незабавно да извика Добротица или да прати отговорно посланичество при него и да го предупреди, че двойнствените ходове са коварни, че който сяда между два стола, пада.

— Сбогом, Батиле! Не смесвай приятелството ни с държавните повели.

— За мене повелите на приятелството и повелите на държавата не вървят в различни посоки. Сбогом!

И войводата несдържано изхвърча навън.

Не е трябвало, съвсем не е трябвало! Как така предвидливият, досетливият, съобразителният витотошанец не помисли за коварните очи на савойския страж, който по заповед на маркиз Конеляно го проследи при кого влезе?

Може би Батил е очаквал по-друг отлик от Иванко, може би е било много болезнено това раздиране на надеждите.

Войводата отвори стремително външната врата, но там го чакаха четирима едри савойци.

— Негово сиятелство графът желае да говори със сенъора — изстъпи се един от тях и произнесе това на развален гръцки, смесен с български.

— Нямам желание да говоря с вашия граф и няма и какво да чуя от него — махна Батил и разбрал какво го чака, понечи да се върне в Ивановия дом.

Но савойците се втурнаха, сграбиха го, един от тях пхна кърпа в устата му, когато Батил се опита да извика, повлякоха го и само след няколко крачки го натикаха в двореца, обитаван от Амадей. Върху малкото пространство на скалния нос, където се издигаше твърдината, постройките бяха по необходимост една до друга. Някои стъпваха на самия скален ръб като двореца на Балик, предоставен на Амадей.

А тук, в деспотовата крепост, обитавана от малцина знатни, човек почти не се мяркаше навън. Каменните сгради с дебели стени и вътрешен двор бяха прохладни лете, а зиме добре завардваха от вятъра и обитателите им предпочитаха да си бъдат у дома и да си гостуват взаимно при обилни трапези.

Никой не забеляза как четиримата снажни савойци изблъскаха Батил в Амадеевия дворец.

КЛЕТКАТА, ИЗДЪЛБАНА В СКАЛАТА

Блъснаха Батил в някакво подземие, издълбано в скалата. Освен грубата дъбова врата и изгнилата купчина слама на скалния под тук нямаше нищо друго. Светлината идеше от железен решетест отвор, и той нещо като врата.

Витошанецът махна кърпата, натикана в устата му, поразтърси рамене.

„Добре я наредихме! Пленник в собственото си отечество, при това във владението на най-добър приятел!“

Опипа пояса си.

„За щастие не са ми взели меча. Това е все пак по-добро от нищо.“

Приблужи се до желязната решетка, разклати я. Тя се полуотвори.

„Я гледай!“

Подаде глава. Пропаст. Отвесна пропаст, под която долу в канарите се блъскаше морето.

„Ясно! Тук деспот Балик е затварял враговете си. Нямало е защо да бъде заключвана решетката. Пропастта е по-сигурен ключ. Колко ли е дълбока?“

Понаведе се, като се държеше за железата.

„Не по-малко от сто и шейсет, сто и осемдесет лакти... Може би затворниците са били тласкани в бездната, ако, отчаяни, сами не са се хвърляли в нея.“

Какво да прави сега? Е, поне да поседне. По стените — стари паяжини, по пода гнила слама и нечистотии. Седна при решетката, спусна крака над бездната, загледа се във високия бряг, където се очертаваха границите на града.

„И Божин, и Иванко знаят за мене... Само че кога ще се досетят, че ме няма? Божин ухажва графа, с Иванко едва ли не се скарахме...“

Хвърли поглед към далечния кръгозор, където море и небе се допираха. Нищо. Нито гребна лодка, нито платноход.

„Затворническата дупка е откъм северния скат, не откъм пристанищния залив. Не можеш да дадеш знак никому. Голо море, пуст безкрай.“

Ако се засили откъм дъното на клетката — има десетина лакти — и се хвърли, може би няма да падне върху канарите. Морето е дълбоко по-навътре...

„Не, по-добре изчакване. Ако не Иванко, Божин ще ме потърси... Не съм дошъл тук, за да мра, имам задача.“

Мисълта му се пренесе в Търновград, на Царевец, на Трапезица.

„Къде ли са Радуша, Милуша, майка им, отец Инокентий? Радуша поела ли е несебърската грижа? ... Добре, че не скърших волята на царя и не взех Радуша със себе си!“

НАЧАЛНИКЪТ НА СТРАЖАТА ОПРАВДАВА СВОЕВОЛИЕТО СИ ПРЕД ГРАФА

Маркиз Конеляно можеше да бъде доволен. Не само лично отмъщение, а и, както изглежда, стратегическа находка. Този чудак, който в Кривата странноприемница успя да му отнеме рапирата, явно не е кой да е. Не само защото владее изкуството на двубоя, а и защото, ето го, твърде лесно прониква в болярския град и е приет от сина на владетеля, който, знае се, не винаги одобрява ходовете на баща си и навярно има опасни привърженици.

С чувството, че извършва важна задача, която ще възстанови достойнството му, маркиз Риналдо ди Конеляно влезе при графа.

Амадей не обичаше да го навестяват без предизвестие. Отсрочването на една среща не само му даваше тежестта, на която той смяташе, че има право, но му позволяваше да попремисли, да прецени обстоятелствата около лицето и задачата. При това той път не беше сам, при него се намираше Лолита.

— Какво ви води, господин маркизе? — каза небрежно, за да подчертае пред Лолита, че този наглед красив Риналдо няма особена стойност.

— Госпожо! — поклони се маркизът на Лолита и след това се обърна към Амадей: — Позволих си да ви безпокоя като началник на стражата, ваше сиятелство. Защото, струва ми се, в наши ръце се намира вражески деец от значение.

— Струва ли ви се, маркизе, или е така?

— Редица обстоятелства доказват моите предположения. Позволете да ги изложа.

И Риналдо разказа прилежно, дори безпристрастно майсторството на Батил в двубоя, свободното му проникване в дома на деспотовия син, непочтителното му отношение към особата на графа.

— Позволих си да го задържа в самия ваш дворец.

— Къде в двореца ми?

— Долу, в затворнишката килия.

— Риналдо, миличък, вместо да изразиш уважението си към моя спасител, пъхнал си го в затвора — заръкомаха Лолита. — Това е недостойно както за неговата чест, така и за моята.

— За твоята?

Графът поприсви устни снизходително-присмехулно.

— Да, и за моята. Аз съм влюбена в него.

Такива избухвания бяха в нрава на Лолита. Забавляваха я. Но тоя път тя каза една дума, в която истински вярваше. Там, в Кривата странноприемница, нещо в сърцето ѝ — толкова опитно, закоравяло, обръгнало от ухажване — се беше преобърнало.

— Този странен и смел човек държа живота ми в ръцете си.

Амадей вече се чувствуваше раздразнен. Или Лолита попрекаляваше в игрите си, или той действително я ревнуваше.

— Маркизе — каза графът сухо, — задръжте този странен и смел човек. — Натърти думите на Лолита. — Вечерта настъпва, канен съм у деспота на вечеря, не съм още облечен, а ще вода важен разговор.

БЯГАЙ, СПАСИТЕЛЮ МОЙ

Един граф Амадей Савойски, родственик на императори и крале, можеше да вземе със себе си при поход една Лолита Морено, дъщеря на циркови глумци, но не можеше да я заведе на вечеря у един владетел.

А вечерите у деспот Добротица бяха обилни и траеха до зори. Това идеше от старите кумански обичаи за гостоприемство, пък и да не беше наследие, приемите трябваше да покажат богатство, самоувереност, владичество. Варени миди и моруни, печени фазани и овни, гъби в саламура, червено и бяло вино, по-пресен и по-втасал кумис се поднасяха непрестанно.

Друг път Лолита е тропала с крак, хвърляла е възглавници, късала е скъпи одежди. Тя обичаше да се изтъква, такава беше нейната циркова кръв, жадна за зрелищност. Сега прие кротко отсъствието на своя граф. Не се разкрещя: „Вещ ли съм аз?“

А и Амадей я остави с ласкави думи:

— Мила, ще се позабавляваш малко без мене. Извикай, ако желаеш, свирачи. Попей, потанцувай! Имаш такъв хубав дар!

Лолита кимаше небрежно, заета със себе си пред огледалото.

— Но преди това поогледай ме! Дали всичко по мене е на място?

Графът се появи, облечен в зелено копринено кадифе, с полупелерина, обръбена с бяла дантела, високи, добре прилепнали бели копринени чорапи и зелени обувки с висок ток и сребърна тока. За големите приеми си беше избрал зеленият цвят на надеждата, не го сменяше и в обществото на знатните често го наричаха „конте верде“, зеления граф.

— Чудесен си — каза Лолита с присмех в гласа, — като че си излязъл от картината на Маестро Божин. Върви! Колкото за мене, ще съумея да прекарам времето си.

Беше наумила нещо зрелищно. Изчака нетърпеливо нощта да се спусне. Безвездна нощ, толкова по-добре! Обиколи ходниците на

двореца. Безмълвие. Прислугата спеше. Само двамата сменни стражи при дворцовия вход бодърствуваха. Но те не я занимаваха. Тя нямаше работа откъм южната страна на двореца, граничещата с улицата, а откъм северната, висящата над пропастта.

Знаеше, че от корабите бяха пренесени и складирани в двореца въжета, харпуни, весла, бомбарди, за да бъдат по-добре охранявани. Къде е складът? Боса, за да е безшумна, с маслениче в ръка обходи изби, тавани. Блъскаше нозете си в едно, в друго. Може би ги беше разранила. Не обръщаше внимание на себе си.

Най-сетне намери, каквото търсеше: навито въже и харпун — една от тия куки, прикрепени за дълъг прът, които се употребяваха при морска битка, когато трябва да издърпаш приближилия се вражески кораб, да се метнеш на палубата му и да начене ръкопашен бой.

„Хайде, остава най-важното!“

Помъкна тежкия навой въже и дългия харпун нагоре към отходните места, които бяха над затворническата клетка малко встрани от желязната решетка (едва ли поради внимание към затворения, просто поради това, че така е налагал строежът).

„И тук никой — за щастие!“

С оная страст, която я обземаше, когато предстоеше цирково представление — забравената сякаш артистична страст, — Лолита надяна през глава и през ръка навоя въже, бавно изтегли вън от прозореца дългия харпун, закачи куката му за перваза, хвана се с ръце и крака за висящия прът и се запуска.

Не погледна към бездната, не помисли за нея. Мисълта ѝ отиваше към нейния спасител, синеокия горски смелчага. Освен това тя беше цирково дете, дъщеря на акробат.

Лакът надолу, втори, трети, четвърти... Ето я желязната решетка откъм лявата ѝ страна. Хвана се за нея: с лявата ръка, сетне с дясната, премести единия крак, после другия.

Решетката се поотвори, две здрави ръце прихванаха Лолита. Сега тя вече можеше да си вземе въздух: едно дихание — дълго, дълбоко, като след изпитание — и младата жена се усети подета така, както нейният спасител я свали примряла от коня си там пред Кривата странноприемница.

Безмълвна прегръдка! Има прегръдки, от които блика радост и надежда, има други, които изразяват скръб, трети скриват уплаха,

четвърти са белег на смирение или на почит, или само на вежливост. Каква беше тази?

Спасената спасява спасителя си. Спасителят съзира тази чудна проява на взаимност — прегръдката му е изблик на признателност.

А прегръдката на спасената, станала спасителка? Тази прегръдка съдържаше нещо, което не може да се опише. Не е отплата, не. Отплата е твърде малко казано. Не се ли явяват такива преломи в живота, когато изведнъж се докосваме до желания избор, но е твърде късно да го направим?

В скалната хралупа тъмнината беше още по-гъста. Батил не можеше да види просълзените очи на Лолита. Но съзнаваше, че тя му отвръща със същото, което той направи за нея там, всред разярените глигани.

— Мерси!

Каза ѝ същата дума, която тя му каза пред Кривата странноприемница.

— Бягай, спасителю мой!

Лолита шепнеше и сваляше от рамото си навоя корабно въже.

— Бягай! Ето въжето!

Батил не разбираше думите ѝ, но знаеше точно какво трябва да направи. Привърза края на въжето за решетката. Навоят се спусна надолу и се размота.

— Бягай! Искам да покажа на ония графове и маркизи коя е Лолита Морено.

Всъщност не това целеше някогашното цирково момиче в дъното на сърцето си.

— Искам да им покажа, че знам какво е човештина, ако те не знаят.

Младата жена говореше с тържествуваща и болезнена възбуда, а Батил, наведен над бездната, се опитваше да си даде сметка докъде стига въжето. Нищо не съзираше. Въжето беше видимо няколко лакти, после мракът поглъщаше всичко, чуваше се само грохотът на морето, което се блъскаше о скалите.

Войводата провери още веднъж здравината на възела, след това поривисто прегърна Лолита, притисна я до гърдите си.

— Сбогом! Не вярвам да се видим отново, но ще нося винаги в себе си едно голямо благодаря.

Лолита вече не се сдържаше. Скимтеше като коте пред затворена врата.

— Сбогом! — промълви още веднъж витошанецът и се запуска.

Хванала се за решетката, жената го гледаше, докато очертанието му се загуби, а може би някоя издатина на скалата го затулваше.

СМЪРТ ИЛИ ЖИВОТ

Батил се спускаше бавно, предпазливо. Пазеше се грубото конопено въже да не ожули дланите му. А и опипваше скалата около себе си. Някъде при някой пезул би могъл да си почине. Разбира се, силите му бяха поизчерпани. Изпитваше глад. Не беше хапнал от обед, пък и какво ли му поднесоха Фотий и Киприяна?

Под него морето се чуваше все по-громолящо. Навярно и пропастта като някакво огромно ухо удвояваше громала.

„Колко ли е дълго въжето?... Докъде ще стигне?“

Опитваше се да брои лактите, да измери чрез тях височината, която му остава да преодолее. Невъзможно и напразно!

„Е, връщане няма!“

В миг му мина през ум мисълта за жеста на младата чужденка.

„Къде ли е намерила това въже? Каква смела жена? Коя е тя? Завинаги ще остане неизвестна...“

На кръгозора правата морска черта се озари. Морето се отдели от небето.

„Трябва да побързам! Морското утро настъпва по-устремно от планинското. Скоро ще се развидели.“

Плисъците на морето се чуваха все по-близки. Долиташе и дъх на водорасли.

„Още малко! Още малко!“

Кръгозорът се очерта по-ясно. Появи се жълта ивица над него.

„Слънцето е наблизно. Просветне ли, стражите ще ме забележат.“

Вече Батил усещаше дланите си да горят.

„Сигурно кожата е поожулена... Колко ли ми остава още?“

Поизвърна глава, погледна надолу.

„Не много. Двайсет лакти може би.“

Изведнъж усети, че около краката му няма въже. Наистина въжето беше в края си. Батил увисна само-на своите ръце.

„Ще трябва да се скача.“

Погледна канарата под себе си. Три големи бал-вана, обливани от вълните, лъскави като гърбовете-на биволи. Зад тях вълните се люшкат свободно.

„Плитко ли е там? Дълбоко ли е?“

Дълбочко, ако съди по обема на балваните. Почти изцяло са под водата.

„Дано се отърва леко!“

Спомни си за урвата, сипея, сгромолясването и набитите си стави там, при манастира над Бялата чука.

„Тук няма да има една Теодосия и една Параскева да ме налагат с целебни лапи...“

Опря крака в скалата. С все сила се отблъсна, пусна въжето, полетя гърбом... Смърт или живот!...

Живот! Отвъд трите балвана морето беше доста дълбоко, а дъното му — покрито с пясък. Раменете на Батил опряха в пясъка, но безболезнено. Той изскочи на повърхността и заплува към дългообразния бряг.

ЛОЛИТА ЗНАЕШЕ, ЧЕ Е ПОБЕДИЛА

Вече се зазоряваше. Наведена над пропастта, Лолита се държеше за желязната решетка и следеше какво става там долу с нейния спасител. Пръстите на ръцете я боляха от стискаме на желязото. Но това не беше поради страх от бездната, не толкова, а защото младата жена тръпнеше пред изхода от главоломното спускане.

И когато в утринната дрезгавина забеляза плуващия да се отдалечава от екалите под провлака, тя знаеше, че е победила и самонадеяния Риналдо, и предвзетия Амадей.

Събра въжето, нави го през рамото си. С истинска циркова сръчност хвана с две ръце пръта на харпуна и като опираше боси нозе върху скалата, се покатери към прозореца.

Отдавна неизпитвано уталожение я обладаваше. Отнесе въжето и харпуна там, откъдето ги взе. И необезпокоявана се прибра в стаята си. Искаше ѝ се да запее песента, която запя там, в Кривата странноприемница, докато Риналдо и спасителят ѝ се биеха. Въздържа се. След малко чу Амадей да влиза шумно в съседната стая. Беше пиян.

Маркиз Конеляно трябваше да става рано, защото отговаряше за стражата. Но при днешния обход го подтикваше не само дългът към утринната проверка, а и нетърпението да види пленника, който след малко ще бъде отведен при графа.

Ужасна изненада! Желязната решетка зее, варваринът го няма. Риналдо се хвана за решетката, дълго оглежда скалите и морето под каменния нос. Някакъв труп. Пленникът се е хвърлил в бездната, няма съмнение. Щом трупът му не е проснат някъде върху канарите, водата значи го е погълнала, лежи на дъното. След някой и друг ден вълните ще изнесат останките му на брега.

Маркизът изпитваше удовлетворение. Отмъстен е, но преди всичко е прав. Когато след закуската си графът го извика, ще може без колебание да го увери, че затворникът е бил несъмнено опасен враг, щом като е предпочел смъртта в бездната пред военен разпит.

Обаче този път графът се успя. И Риналдо чака по-дълго от обикновено да бъде приет на сутринен доклад.

ИНОКЕНТИЙ НЕ БЕШЕ ХВАНАЛ ПЪТЯ ТОКУ-ТАКА

Батил плува доста дълго и излезе от водата там, където горе над подковата на брега се виждаха последните бедняшки къщици на града, направени от плет и кал.

Покатери се, стигна до уличката, която водеше към градското средище. Още никой не се мяркаше. Куче пролая, котка се шмугна край една ограда, петел изкукурига, прасе грухтеше, кози чакаха из дворовете да мине козарят и да ги отведе на паша.

Докато Батил бързаше запъхтян, сгорещен, дрехите му се поизсушиха. Площадчето с черквата и странноприемницата на Фотий глъхнеше. Витошанецът се поколеба да се покатери ли и да влезе през прозореца в стаята си, или да почука.

В тоя момент вратата на кръчмата се отвори. Появи се дебеличкият Фотий с метла в ръка. Премел беше кръчмата, изтласкваше на улицата отпадъците от снощното веселие на своите гости.

— Мислех, че още спиш, твоя светлост.

— Погулях за изпроводяк с рибарите долу край колибите им. Па като рекох да скоча от лодката на пристана, цопнах във водата. Поосвежих се, право да си кажа, защото добре си бях пийнал.

Гостилничарят се ухили. Любопитно му се видя приключението.

— С кои рибари беше, твоя светлост? Всички са мои приятели, купувам им рибата, препродавам я на савойците.

— С Яник и Григор — хвърли набързо Батил, за да не даде вид, че се запъва и измисля.

Фотий погледна госта озадачено. Рибари на име Яник и Григор не му бяха познати. Но може да са дошли някои от Карвуна или от

Чиракман. Риболовците често си гостуват едни на други, морето им е подръка.

— Да не би да са от Карвуна, твоя светлост? Рибари, именувани Яник и Григор, няма в Калацерка, знам ги всичките.

— Да, от Карвуна са, забравих да ти кажа. Фотие, изведи коня ми, ще си тръгвам.

С бързи крачки Батил влезе в странноприемницата, качи се в стаята, прибра малкото свое, излезе. В обора Фотий оседлаваше Алчо. Батил не се сдържа, отиде при коня си. Алчо изцвили. Зарадва се на своя господар, а и оборът му беше дотегнал.

— Хайде, Фотие, остани си със здраве!

Войводата изведе коня, яхна го, подаде на гостилничаря шепи медни перпери — повече, отколкото дебеличкият очакваше.

— Добър ти час, твоя светлост. Па спомняй си с хубаво за калацерския Фотий.

— Ще помня и ще се хваля — отвърна Батил и пое нататък към портата на града.

Сега вече всичко се свеждаше до това, да се намъкне. Когато приближаваше портата, оттук-оттам се задаваха и други излизащи из града. Някои тръгнали за сеч към гората, други запътени към близко село, трети намислили да берат подбел, кантарион и други лековити билки.

Пазачите при спуснатия вече подвижен мост не спряха Батил. Никаква заповед нямаха.

Въпреки че беше прекарал такава безсънна нощ, пълна с убийствени очаквания и изтощаващи усилия, Батил тръгна на юг с добро чувство. Възложената му от Иван-Александър задача е изпълнена. Ще предупреди царя, че деспот Добротица е поел в друга посока и че не може да се разчита на Иванко. И после, да, после ще помисли за себе си, за занемарения си дълг към Бояна, Средец, за Радуша...

Едва беше изминал четири-пет поприща, насреща му из гората се зададе конник.

„Господи! Та това е самият йеромонах Инокентий!“

Сърцето на Батил мигом се преобърна. Какво ли се е случило? Инокентий беше останал да бди над двете момичета и майка им... Той трябваше да е вестител, ако ги сполети беда...

— Отче Инокентий!

— Батиле!

И двамата дръпнаха юздите на конете, събраха се.

— Говори, отче! Знам, че не си хванал пътя току-така.

Отвесната бразда на Батиловото чело се издълба. Очите му се втренчиха, добиха стоманения цвят, какъвто имат буреносните облаци.

— Побратиме! Колкото и сърцето ми да е искало да те видя, толкова е и бумтяло от боязън.

— Радуша?

— Да, Радуша.

РАДУША Е ПЛЕННИЦА В КАРВУНА

И като язدهа все на юг ту през гората, ту край морето, Инокентий разказа на Батил какво беше постигнало Радуша.

Било тих, светъл ден. Морето звънтало нежно като горски пчелин. Още предишния ден Йово забелязал навътре в синевата орляци чайки да се струпват, да налитат на водата. Това било знак, че големи рибни ята, навярно барбуни, преминават. Те прекосявали морето на доста голямо разстояние от брега. Другите преселващи се риби, например скумриите, се движели по към крайбрежието при преселването си. Пролетно време тръгвали откъм Мраморно море, да се угодят с наносите, влачени от големите реки — Дунав, Днепър, Днестър, Дон, Донец, — в Черното море, а по-късно, ей по това време, се завръщали вече угоени да зимуват в по-топлото Мраморно море.

— Нали знаеш, побратиме, каква е слабостта на Радуша към риболова?

Батил кимаше, стиснал челюсти.

— Уговорили се с Йово. Рано сутринта той минал с лодката край Несебър, Радуша изтичала, скочила в нея.

— Ти не беше ли известен, отче Инокентий?

— Не съм бил известен... Пък и да съм бил известен, свети Кукузеле, могъл ли съм да възпра бликащата от жизнерадост Радуша?

— Разбира се, отче Инокентий, не мисли, че те укорявам. И после?

— После... Навлезли доста навътре, стигнали до ятото. Морето клокочело, кипяло от риба. Йово и Радуша хвърляли кепчето, веднъж, дважд, много пъти. Лодката се пълнела с едри розови барбуни. Но нали знаеш, войводо, всичко върви донякъде добре, после тръгва зле. Такава е божата промисъл, за да не прекалява, да не се забравя нито човекът, нито зверът, нито растението. Задали се облаци, рунтави облаци. Идели бързо отдалеч, откъм голямата суша. Духнал силен вятър. Маистро, казва Йово, най-силният сух вятър. Повлякъл лодката на

север. Йово и Радуша грабнали веслата, но били безсилни. Не само вятърът ги тласкал, подгонили ги и вълните. А лодката тежала от многото риба, веслата не помагали.

— Обърнала ли се е с лодката? Удалили ли са се? — извика Батил ужасен.

— Не, побратиме, не. Тъкмо за да не се обърнат, да хванат вятъра, Йово казал: „Не можем да надвием с веслата. По-добре да не губим напразно сили. Да гледаме само вълните да не ни изненадат откъм борда.“ Взел кърмилната лопата и цялата му ловкост била вятърът да не изметне лодката. „Като минем зад нос Емона — казал, — сприята ще е по-слаба. Планинският нос се спуска отвисоко, завардва морето.“ Радуша прибрала четирите лопати, извадила ги от скармосите, положила ги две по две плътно покрай корубата. Лодката се носела бързо. Но не могли да свият зад Емона.

— Как така? Ръката на Йово е здрава, сигурна...

— Там се образувал въртоп. Вятърът се завръщал, морето кипяло, блъскало се отвсякъде, вълните прескачали лодката. Оставала една възможност: да се запази северната посока. „Такъв свиреп вятър не трае дълго — повтарял Йово, — природата не го търпи.“

— Само че на север са владенията на деспот Добротица — възкликна Батил с предчувствие за станалото.

— Тъкмо това било най-лошото, побратиме. Вятърът се слегнал, облаците се отърколили зад кръгозора, слънцето било още високо, Йово и Радуша могли да поемат към Емона. Ала тогава към тях се насочила ладия с осем гребла. Бързо ги застигнала.

— Савойци? — почти извика Батил в гневен изблик.

— Да, савойци. За зла участ в ладията бил един от тия, помниш ли, побратиме, които ни преследваха с бойна лодка, когато отвлечахме от Несебър пленения там Драгота, вечна му памет, и челядта му.

— Помня, как да не помня? До края на живота си ще помня тая гоненица на мишки и котки.

— Савоецът познал Радуша. Плячка! Неочаквана плячка! Отлична заложица!

— Но какво е търсила савойската ладия по това време в морето?

— При бурята се откъснал морски съд от Карвунския залив. Тръгнали да го търсят. После се разбра.

— Зловещо съвпадение!

Батил се клатушкаше на седлото помрачен. Умората от коварната безсънна нощ и тая жестока новина го сломяваха.

Инокентий бързаше да доразкрие злощастиято.

— Йово и Радуша грабнали веслата, теглили, напругали се. Напразно!

— Никога не е напразно. И една надеждица срещу сто безнадеждни пак е надежда.

— Така е, побратиме, така е. Затова ние, греховните божии служители, все пазим искрица надежда за божията милост... Наченал последен опит за спасение. Радуша се хвърлила да плува, Йово останал да се разправя сам с проклетниците. Един срещу четирима! Определи лодките една до друга, пухнали го по главата със собствената му кърмилна лопата, повалили го сред шаващата риба, бухнали го още веднъж и го зарязали безжизнен. Подгонили Радуша. Три-четири размаха на греблата. Застигнали я. Навярно се е борила здравата, навярно е трябвало самите савойци да се метнат в морето, за да я подемат и прехвърлят в ладията...

Батил си представи страшната подводна битка под кила на саета между Радуша и един от корабните стражи, когато в последния миг сам измъкна на повърхността полумъртвата девойка.

— Ох! — простена. — И какво е станало после? Отде знаеш всичко това?

— От Йово. Рибата, която шавала покрай него, по лицето му, по ръцете, върнала свеса му. Естеството отвръща с добро на лошото, което му причиняваме. Дошъл на себе си в клатушкащата се безредно лодка, загребал с все сила и право в Несебър. Брей, какво да правим сега? Заоглеждахме се като залутани овце Велислав войвода, майка Кирица и аз. А Йово се сетил, хукнал при рибарите. От рибар на рибар разбрал всичко. Потеглилата от Карвунския залив ладия се завърнала с плякосаната девойка. В Карвуна Амадей имал свой наместник. Някой си, как го казаха, виконт Тристан де Маре. Радуша била отведена при него и задържана.

— Може би Амадей ще иска откуп срещу щетата, която му причинихме, като наводнихме саета и обезвредихме избухливия прах.

— Може би. Решихме да те предизвестим, побратиме, преди да сме предприели каквото и да е. И ето ме, нощес съм на път.

— Откога Радуша е пленница?

— Днес е трети ден.

— Трябва да я освободим, преди карвунският наместник на Амадей да е взел мнението на своя военачалник и преди да са упражнили натиск върху нашия цар чрез нея.

СРЕЩА С ГЛУМЦИ КАТУНАРИ

По пътя Батил и Инокентий застигнаха едни катунари — мъж, жена, трима сина по на седемнайсет, осемнайсет, деветнайсет години и две дъщери четиринайсет-петнайсетгодишни — семейство глумци, които ходеха от селище в селище и устройваха представления по стъгдите.

— Добра стига!

— Дал бог добро!

— Откъде идете, накъде сте се запътили?

— Идем от Дръстър, отиваме към Карвуна.

Един през друг насядалите в каруцата стари и млади бързаха да дават обяснения.

— Играем, радваме народа...

— Едни работят за полза, други работят за радост...

— Не чукаме мед, не плетем чорапи, не печем глина, ама пък веселим хората...

— Аз пея, свиря, гледам на ръка. Много познавам — ухили се старата. — Ако искаш, ще ти погледам и на тебе, конниче — обърна се към Батил. — Ти си от добрите.

Батил се усмихна.

— Дланите ми са поожулени от въжетата на тежък рибарски гриб. Нека позаздравеят! Ще ми гледаш, като се видим някъде другаде.

— Ние сме все на път — каза старият. — Едни са като цветята, имат си корен, цъфтят все на място, други са като птичките, имат крила, прехвърчат навсякъде.

— И сега — попита Батил — прехвърчате значи към Карвуна?

— Да, да — потвърдиха почти едновременно.

— А вие накъде, ваша милост? — любопитствува старият.

— И ние натам.

Батил се досети за нещо, поизпъна се на седлото.

— Чакайте бе, добри хора! Та вие ще ни помогнете! Тръгнали сме да крадем булка.

— А-а-а! — чуха се весели възкличания откъм каруцата.

— Не гледайте, че моят спътник е в расо. Преоблечен е — поде Батил.

Отново едно весело „а-а-а“, а Инокентий измърмори изниско:

— Свети Кукузеле, не му се сърди.

— Ако можем, ще помогнем — рече старият, — стига да е за добро. То ние за добро живеем.

Батил бръкна в шарената торба, закачена за Алчовото седло, извади пунгия с перпери, подаде я на стария.

— За да се опознаем — каза.

Очите на стария светнаха. А жената изведнъж плясна с ръце и извика на момичетата:

— Афродита, Артемида, хайде, потанцувайте за конниците. Те са от добрите.

— Не сега, не сега, като бъдем в Карвуна! — протегна ръка Батил.

— Тогава да се запознаем — предложи старият. — Аз се казвам Аладин, моята старица е Сабина, синовете...

— Хектор!

— Ахил!

— Еней!

Момчетата си извикваха отчетливо имената.

— А момичетата, знаете ги вече... Понякога, ако първото ни представление има голям успех, даваме второ, представяме „Троянската война“. Та затова и имената. Хората много обичат да чуват такива имена.

Поеха заедно нататък. Съставът на глумците се увеличи с още двама за представлението в Карвуна.

33

НАДБОРВАНЕ СЪС СОПИ

Макар и по-значителен град от Калацерка, Карвуна не беше избран за седалище на деспота, защото нямаше такова естествено защитено местоположение. Калацерка се издигаше при самия ръб на деспотската равнина. Карвуна се намираше под нея в дъното на големия амфитеатър, който морският залив образуваше.

Заливът беше просторен, лесно достъпен за корабите и Карвуна се развиваше като оживено пристанище, където от равнината се изнасяха овчи и говежди кожи, дървени въглища, домашни птици, жито, лой, а се внасяха платове, керамични изделия, железарски пособия, накити, подправки за ястия.

Глумците обичаха да посещават Карвуна: намираха добър прием, сипеха се монети — медни, дори сребърни върху простряната на площада черга, където скачачи, силяци, борци изпълняваха игрите си. Тумбата на Аладин навлезе в града с тъпан, флейти и танци. Отпред вървеше Хектор, най-старият син, и ритмично биеше тъпана. След него напредваха с танцови стъпки в ритъма на тъпана Афродита и Артемида. Следваха ги Ахил и Еней и свиреха с флейти припев, който съвпадаше с ударите на тъпана. Подир тях идеше каруцата, водена от Аладин, а на капрата Сабина биеше чинели и пееше проточено призивно. Най-отзад, възседнали конете, идеха Батил и Инокентий, и двамата голи до кръста, за да участвуват по-убедително в шествието.

Народът се трупаше по улицата. Отпред, отзад, отстрани притичваха деца. От време на време Аладин се провикваше:

— Граждани на Карвуна, заповядайте по залез да видите най-ловките акробати и най-добрите танцувачки от цялото Черноморие. Пеем, свирим, играем за вас!

Простряха на главния площад голямата черга, на която щяха да станат игрите, откараха каруцата в ъгъла при станокa, за който бяха вързани конете, дадоха им по една торба зоб.

Батил и Инокентий оглеждаха с безпокойство сградите наоколо. Местни хора им показаха двореца, в който е отседнал виконт Тристан де Маре, пълномощникът на граф Амадей.

— Сигурен съм — мълвеше Батил, — че Радуша е затворена тук. Тя е височайша затворница, добре е охранявана, но ѝ са дадени почести на благородница. Само че как да стигнем до нея?

— Дали нашите глумци ще предизвикат любопитството на виконта? Дали той ще разреши на Радуша да погледа представлението, макар охранявана? Дали тя ще приеме, дори ако той я покани? — тревожеше се Инокентий.

— Сградата има два балкона — посочи с глава Батил. — Единият за господаря, другият — за господарката. Ако виконтът е учтив човек и се появи на единия балкон, на другия би трябвало да се появи Радуша. А тя, струва ми се, ще се възползува от всяка възможност да се покаже, да огледа всичко, защото все пак очаква помощ отнякъде.

— От твоите уста в божии уши — промълви Инокентий и тайно направи кръстен знак. — Свети Кукузеле, помогни на безсилните божи раби!

Скоро настъпи часът на представлението. Момичетата танцуваха под извивите на флейтите, при тактовете на тъпана и на чинелите. Момчетата направиха различни премятания, прескоци и атлетически поддръжки.

Виконтът излезе на своя балкон. Беше млад, снажен човек. Донесоха му стол, седна и следеше представлението. Но Радуша не се появи на другия балкон. Батил и Инокентий се споглеждаха отчаяно: пропада стратегията. Дойде ред на главната циркова изява, която винаги предизвикваше смях и зрителите ставаха по-щедри. На дървени стойки се закрепваше дъска. Върху нея ставаше особен двубой. Стъпили на дъската, двама мъже, един срещу друг, снабдени всеки със сопа, се опитваха така да се докоснат или бутнат, да си нанасят такива удари, че единият да загуби равновесие и да се отърколи.

Обикновено единият от двамата беше Хектор, другият излизаше измежду зрителите. Те го подтикваха с викове и възклицания и дълго му се смееха, ако претърпеше поражение.

Сега единият от двамата състезатели беше Батил. Другият, както винаги, се очакваше да изскочи из множеството. Изведнъж Батил реши да извърши предизвикателство, което можеше да изведе Радуша на

балкона. Хвана тоягата, с няколко скока се намери под балкона на виконта и с цяло гърло извика:

— Твое благородие, каня те на двубой. Ти не губиш, аз печеля.

Множеството замря в очакване. Виконтът не разбра думите, но някой отвътре му ги преведе.

— Твое благородие, каня те на двубой — извика още веднъж с пълен глас Батил.

Надяваше се, че може би вътре в двореца Радуша ще го чуе, ще познае гласа му. Това е все пак нещо.

Тристан де Маре стана от стола. Батил му подхвърли сопата. Виконтът я улови. Двубоят беше приет. Савоецът се загуби в сградата, след малко се появи на входната врата с тоягата в ръка, запъти се към арената.

Победа! На другия балкон се появи Радуша. Виконтът беше изявил желание тя да наблюдава състезанието, в което той ставаше действащо лице. Поднесоха и стол. Тя седна.

Батил и Инокентий размениха погледи. Монахът бавно се приближи до Афродита и Артемида, извади изпод дрехата си китка шибой, подаде я на Афродита, по-голямата.

— Ето я момата, която ще отвличаме — пошепна и посочи с глава Радуша. — Подхвърли ѝ китката. Гледай да я улови. Това е знакът.

В китката беше мушната книжчица, на която пишеше: „Рад войводо, щом свърши представлението и се смрачи, излез па балкона. Батил.“

Афродита се приближи до балкона, помириса китката, усмихна се и съвсем невинно, но ловко я хвърли в скута на Радуша. Засмя се, поклони се, върна се при арената.

Радуша взе китката в ръка. Помириса я, забеляза книжчицата, предпазливо я разгъна, прочете я. Погледът ѝ, който дотогава беше безразличен, отсъстващ, се втренчи, зашари из човешкото множество.

Инокентий не откъсваше очи от нея. Но той беше гол до кръста и погледът ѝ все го прескачаше. Радуша не можеше да допусне, че нейният верен пазител ще е тук на площада, и то в такъв вид. Най-сетне го забеляза. Инокентий направи бегъл кръстен знак. Радуша също направи кръстен знак.

Но къде е Батил? Очите ѝ го диреха и не можеха да допуснат, че човекът, който се качва по стойката и стъпва на дъската, за да се надборва с виконта, е нейният бате Батил.

Състезанието започна. Сопите се удряха една о друга като мечове, сплитаха се сякаш, състезателите се дебнеха, стараеха се така да се джаснат, че единият да загуби равновесие.

Зрителите немееха. Сам виконтът срещу един глумец?! Все повече народ се тълпеше на площада, по прозорците на околните къщи се бяха награчили млади и стари. Радуша не откъсваше очи от Батил. И той я поглеждаше от миг на миг.

В началото това състезание не значеше друго за него освен хитър начин да бъде открита Радуша... Но наоколо човешкото множество тръпнеше. Когато Батил получаваше удар и се заклащаше, някакъв стон се понасяше из площада, шепот на боязън и съчувствие. Войводата го дочуваше, стонът проникваше в него.

„Докосвам родолюбивата струна у тези хорица — каза си. — Предпочитат своя глумец пред чужденеца, макар и благородник...”

Изведнъж в душата на войводата узря непредпазливото решение да не се остави на виконта. И начена стремителна битка, защото и Тристан де Маре беше заложил достойнството си, когато прие състезание с глумец.

Колко трая това ожесточено чаткане, блъскане и мушкане със сопите? Немалко време, защото слънцето, което блестеше доста високо над дъгата на хълма, се скри зад него.

Радуша не отделяше поглед от Батил. Дланите и се потяха, гърлото ѝ се свиваше. „Откажи се, бате Батиле, откажи се! — сплиташе пръсти. — Тези чужденци са високомерни, а тук те подаруват...”

Всъщност дали Батил не упорствуваше именно зарад очите на Радуша, вперени в него? Погледна още веднъж молещите ѝ очи, в тоя момент сопата на противника го блъсна силно в гърдите, Батил се заклати, намери се на земята, отскочи.

В същия миг скочи и Тристан, захвърли победоносно сопата, потупа Батил по рамото. Човешкото? Множество заля площада с възклицания. Какви бяха те? Жал за глумеца, хвала за виконта? Батил се позасмя, позасмя се и Тристан. Тъпанът на Хектор задумка, запищяха флейтите на Ахил и Еней. Афродита и Артемида се

провираха из множеството да получат благоволението му в дребни монети. Виконтът се прибра в своя дворец.

КАК БЕШЕ ОТВЛЕЧЕНА МНИМАТА ГОДЕНИЦА

Смрачи се. Площадът полека се изпразни, заглъхна. По домовете масленичетата гаснеха едно след друго. Клатушкащият им се, мъждеещ светлик не предразполагаше към бдение, освен ако някъде имаше болен.

Аладиновото семейство щеше да ношува тук, в края на самия площад, върху една-две черги до каруцата и коня, ако Батил не беше заплатил на стария с цяла пунгия сребърници да потеглят още тази вечер, „след като откраднем момата“.

— Приберете си всичко в каруцата, впрегнете коня — нареди Батил — и чакайте.

И ето че моментът настъпи. Радуша се появи на своя балкон. Тихо, с котешки стъпки войводата се озова под балкона.

— Скачай, Рад войводо! — прошепна.

Девојката не се поколеба. Двукатни се строяха болярските къщи тогава. Балконът беше на не повече от два човешки ръста над земята. А и долу стоеше Батил. Радуша скочи едва ли не в ръцете му.

— Удари ли се, Радуша?

— Не, бате Батиле.

— Скоро в каруцата!

Девојката се шмугна при двете момичета и майка им.

— Дий!

На капрата Аладин подкани коня, отдавна свикнал да върви само ходом. Тримата сина крачеха пред каруцата. Батил и Инокентий язدهа отзад.

Излязоха из Карвуна така спокойно и невинно, както бяха влезли. При градската порта никой не ги спря. Карвуна не беше ограден с ров, нямаше повдигаем мост. Градът е бил винаги средище за търговия, не

бранителна твърдина. От военна гледна точка високият пояс от хълмове над града все е представлявал опасност.

Когато малката дружина се изкачи до билото, Батил каза на глумците:

— Е, добри хора, сега сбогом! Вие на юг, ние на север!

Такава беше уговорката: да се разделят горе на разклона и повече едните да не берат грижа за другите.

Радуша скочи от каруцата, метна се на Алчо зад Батил!

— Хайде, побратиме — обърна се войводата към Инокентий, който беше почнал да дреме върху седлото.

С неспирни пожелания за щастие, здраве и обилна челяд Аладин и семейството му се разделиха с крадената мома, предоволни, че това просто отвличане им донесе много по-голяма печалба, отколкото десет, пък и повече представления по градските и селските площади.

Каруцата затрополи на юг. А тримата потеглиха на север, сякаш щяха да се завърнат в Калацърка.

— Лъжлив ход — пошепна Батил на Радуша. — Предназначен е да заблуди глумците.

Скоро се откри криволичещ селски път през гората. Ездачите тръгнаха по него. Отец Инокентий си подремваше на седлото, оставил коня си да върви след Алчо. Но Батил въпреки преумората си се напрягаше да слуша Радуша, която, въодушевена от свободата си и от това, че Батил е при нея, задъхано му разказваше премеждието си.

ПО СЛЕДАТА НА БЕГЪЛЦИТЕ

Не само поради господарско хрумване Тристан де Маре пожела хубавата българка, скъпа заложница при него, да следи двубоя му със снажния рус глумец там, на площада. Виконтът добре оценяваше нейната красота — черешовите ѝ очи, лъскавата ѝ като гарваново крило коса, княжеската ѝ стойка, гордото ѝ държане. Хареса я. Неговият поглед на южняк откриваше в нея нещо сходно с житаните от Фелибридж, но и нещо различно, твърде примамно.

Впрочем тъкмо за това, че пленницата му се по-нрави, я задържа в Карвуна, не бързаше да я препрати към Калацерка на разпореждането на Амадей.

И когато доста късно вечерта дежурният се осмели да докладва, че заложницата не е в покоите си, че може би — „кой знае как, ваше превъзходителство“ — е забягнала с глумците, виконтът изпадна в ярост.

— Негодници! Незабавно петима конници да догонят глумците! Не, чакайте, сам аз ще оглавя преследването. Оседлайте коня ми!

След малко шестима въоръжени конници препускаха нагоре по следата на глумците. Лесно ги застигнаха. Каруцарите се бяха разположили на малка ливада край пътя и сладко спяха: синовете и дъщерите върху черга, подложили сенце под глава, покрити с друга черга, бащата и майката в каруцата, по на меко. Конят, привързан за каруцата, кротуваше и изпълняваше задачата на пазач, който ще изцвили, ще потегли каруцата при опасност.

Така и стана, конят разбуди старите, те разбуди-ха младите. Един от войскарите скочи от коня си, дръпна чергата на младите, откриха се, налягали един до друг, тримата сина и двете дъщери.

— Къде е заложницата ми? — кресна Тристан. Още малко и конят му да стъпи върху нозете на момичетата. Крясъкът на виконта остана неразбран за глумците, но те знаеха отлично причината на нощната тревога...

— Твое благородие, откраднатата мома и нейните похитители си заминаха ей нататък към Калацерка — брътвеше Аладин.

Разбира се, обяснението беше непонятно за савойците. Но старият го придружи с ръкомахане, към-което се присъединиха всички от семейството му, а и думата „Калацерка“ даваше достатъчно яснота.

— Двайсет удара по петите на този дърт плъх — заповяда виконтът, дръпна юздите на коня си, а войскарите го последваха. Остана само оня, който слезе от коня си и дръпна завивката на младите. Той изтегли меча си, за да наложи с плоската му страна петите на Аладин. Но всички деца с писъци и викове се хвърлиха към баща си, мислеха вероятно, че савоецът ще го коли.

Войникът се поколеба, па току се метна на коня и препусна след другите.

— Лесно се отървахме — промълви с треперещ глас майката.

— Е — каза бащата, дошъл на себе си, — една пълна кесия със сребърници все трябва някак да се заплати... Ако не с друго, поне с малко ужас.

Дълго препускаха към Калацерка Тристан и петимата войскари. Зазори се, а никъде никаква диря от бегълците.

— Ще трябва да се откажем — спря коня си виконтът. — Тези проклети глумци ни заблудиха. Отдавна знам, че глумци и акробати са превъзходни мошеници. Налагало се е да бъдем по-бдителни. Хайде, обратно! Изморихме се.

Тристан де Маре се примиряваше с мисълта, че е загубена не само ценна заложенница, но и една красавица, в която той леко се беше влюбил. Премного му се спеше.

ГРАФ АМАДЕЙ ИМА КОВАРЕН ЗАМИСЪЛ

В Калацерка зрееха замисли, за които никой не можеше да подозира, нито дори Батил въпреки острата му досетливост.

Обилните вечери, които Добротица и Амадей си даваха един на друг, не свършваха с еленови бутове и глигански глави, фазани и глухари, барбуни и калкани, кумис и всякакви вина. Разглеждаха се държавни обстановки, обмисляха се политически ходове.

Изводът беше твърде обнадеждаващ. Един здрав съюз между византийската империя и карвунското деспотство ще предизвика обрат в балканското равновесие. Силната сръбска държава почна да се разпада след смъртта на Стефан Душан. Българският цар Иван-Александър, омъжил сестра си за Стефан Душан, не може вече да разчита на особена сръбска подкрепа. Османецът Мурад е стъпил здраво в тила на българите, там, на Галиполския провлак, и Иван-Александър се видя принуден да му отстъпи Боруи и Пловдив. Неустановено, разклатено е и българското владичество над черноморските крепости Агатопол, Созопол, Скафида, Несебър, Анхиало. Единодействие между карвунци, византийци, а сега и савойци може да осигури на карвунското деспотство владението върху всички крепости по Черноморието от Калацерка до Мидия. Още повече, че Иван-Александър почти не разполага с бойни морски съдове. Такова владение би означавало не само твърде разширена морска търговия, но и заплаха за българската държава откъм изток. Положението на Иван-Александър става съвсем нездраво, ако карвунското деспотство се отцепи от средищната власт на Търновград. Нещо много по-привлекателно: тази власт може да мине в ръцете на Добротица, ако смърт повали Иван-Александър. Неговите синове Иван Срацимир и Иван Шишман и без това почти не се разбират. Иван Срацимир е син на влахинята Теодора, а Иван Шишман е син на еврейката Сара. Те ще се хванат гуша за гуша, всеки с надеждата да овладее бащиния престол. Може да се обещае помощ на единия, за да

бъде сломен другият. Но когато двама се карат, печели третият. Всъщност личността на българския цар е главната пречка за развитието на замислите, които ще доведат до съвсем ново устройство тази част на Балканския полуостров. Трябва да се намери начин да бъде премахнат Иван-Александър.

Тогава на Амадей му хрумна своеобразна, но много щастлива мисъл. Беше в края на приятен следобед, когато светлината идеше пресята нрез тънки дантелени облаци и графът стоеше пред статива на зограф Божии, който с удоволствие наслагваше върху платното преливащите се отсенки зелено на изящно праметнатата през рамо графска пелерина от копринено кадифе.

За да си почине графът от продължителната неподвижна стойка, Божин му разправяше какво е било през ученическите години в Търновград, как Иванко, Батил и той, Божин, ходели на приеми в самия Царевец, как съвсем неотдавна Батил дошъл за ден-два тук в Калацерка, но си отишъл, без дори да се обади, и това било навярно, „защото възгледите ни вече коренно се различават“.

Говореха на гръцки, този език Божин владееше добре, поне по-добре от графа, поради продължителния си престой в Константинопол.

— Аз съм убеден, че трябва все повече да се приобщаваме към византийската култура, много по-напреднала, много по-известна. Тя ни въвежда в широкия свят. А той, Батил, живее в тесния свят на търновската си изостаналост. Естествено е да не се разбираме, говорим различни езици. Докато беше тук, Батил не се обади дори на Иванко, защото и Иванко има други възгледи за бъдещето на деспотството, а Батил е просто ревнив, заслепен фанатик.

От съпоставката с Иванко и Божин графът долови, че затвореният от маркиз Конеляно подозрителен чужденец, който се хвърли от скалната килия в морето и се самоуби, е бил именно боляринът Батил. Предпочете да замълчи пред Божин. „По-добре да не се знае този доста излагащ наш произвол.“ Каза си обаче, че Батил не е бил току-така на разходка тук.

— Но ти значи, маестро Божин, познаваш добре търновския дворец там на...

Амадей се запъна пред наименованието.

— На Царевец, търновския акропол.

— Да, на Тзаревез.

— Скромен дворец, ваше сиятелство, твърде скромен, ако го съпоставим с домовете дори на по-обикновените византийски велможи. Но когато бях младеж, почти юноша, дворецът ми правеше впечатление. Дори още тогава исках да нарисувам царя — такъв един невисок с възтъмни очи, остър нос и кестенява брада, — а зад него да дам облика на Търиовград, както зад вашата осанка давам главния ви кораб, саета.

— Ето едно хрумване, маестро Божин! Защо да не нарисуваш българския владетел сега, когато си в разцвета на своята дарба?

— Е, ваше сиятелство, ласкаете ме.

— Съвсем не, маестро, съвсем не. Виж тези преливания на зеленото върху моята дреха! — Амадей посочи картината. — Как нежно са постигнати!

Божин се загледа в портрета, доволен от себе си и от оценката на графа.

— Бил си в Константинопол, учил си се от византийската школа. Обаче тя е статична. Нрави ми се, че я преодоляваш. Раздвижил си моята фигура, придал си й живот, мускулатура.

Двамата пак се загледаха в картината. Похвалите на графа възбуждаха самочувствието на Божин, доставяха му неизразима наслада. Амадей сложи ръка върху рамото на художника.

— Учил си се в Константинопол, но не си учил при големите творци на Запад. Ще те подпомогна да школуваш при Симоне Мартини, при Амброджо Лоренцети, дори при Джото в Падуа.

Какво чуваше Божин? Каква небесна песен? Та това е върхът на мечтите му! Не, не, неговите мечти никога не са стигали дотам. Очите му искряха, изражението му стана блажено като лицето на светците, които зографисваше.

Графът долови, че ласкателството му е улучило, и добави:

— Ще станеш първوماйстор. Ще те канят владетели да ги изобразяваш, защото владетелите са най-суетни и желаят образите им да се запазят най-дълго.

Амадей се поспря, попита се дали още сега да разкрие целия си замисъл, но си каза: „Има време, утре... Нека семето на алчността да покълне!“

— Стига ли работата за днес, маестро? Хайде да пийнем по глътка кианти, едно от вината, които съм донесъл от хубавата Лигурия

и които пазя за редки случаи.

ЗОГРАФ БОЖИН СТРАДА ОТ ЛУДИ МЕЧТИ

Може да се каже, че тази нощ Божин не спа. Какви чудни видения се нижеха пред очите му! Дали затваряше очи, или ги отваряше и се взираше в дебелиите дъбови греди на потопа над леглото си, все същите картини!

Как плава в графовия сает към Константинопол ... Графът го взе със себе си от Несебър до Калацерка, беше така приятно, а сега подалеч... Как отсяда заедно с Амадей при неговата първа братовчедка, византийската императрица Ана Савойска... Може би ще рисува и нея в цял ръст, ако времето позволи... Как после цялата савойска флота поема през Дарданелите към Егея и оттам към Средиземното море... Вълшебство!... Как гостува... Къде? Например в Неапол... Непознат пищен град... Везувий... Прием у неаполитанския крал... Блясък, блясък! ... Може би там ще бъде и Джото... Може би Джото, посъветван от граф Амадей, ще пожелае да приеме Божин между своите приближени...

Невъобразимо! Неизразимо! Трябва здраво да се държи за савойския владетел! Та той е повече от златно съкровище!

На другия ден Божин чакаше с нетърпение часа, когато ще влезе при графа, за да продължи живописването. В главата му се въртяха багри, светлини, от-сенки... Ще огледа работата си, така ще я изпила, че действително тя да смайва. Трябва да бъде по-прелестна, по-внушителна дори от живия човек.

Отиде в черквата, спря се пред иконата на свети Григорий Палама, която довършваше. Какво несъвършенство! Какво безличие! Какво подражателство на византийския вкус! Искаше му се да замахне с четка, натопена в гъста боя, да оплеска образа на блажения старец.

Излезе от черквата с бързи крачки, тръгна из града, полута се, после мина във вътрешната крепост, свърна към Баликовия дворец, предоставен на Амадей.

Графът го прие с любезна усмивка. По напрегнатия му израз позна, че душата на суетливия художник е добре разчовъркана. Да, може да се извърши вторият пристъп, замислен с Добротица.

— Маестро Божин, приемаш, вярвам, да нарисуваш българския цар Иван-Александър.

— Разбира се, ваше сиятелство.

— Това ме радва, защото той е един от значителните днешни владетели. Папа Урбан Пети, мой близък, желае да има неговия образ с оглед на папски благослов над християнското българско царство, което възпира възхода на друговерците мохамедани. Държах сръчен изобразител да нарисува правдиво Иван-Александър. Работата ти върху моя портрет ме убеди в твоите качества. Готов ли си да заминеш с дар от деспот Добротица при Иван-Александър?

— Готов съм, ваше сиятелство. Царевец не е затворен за мене.

— Отлично! Ще довършиш моя портрет, виждам, на привършване е и съм много доволен, и ще отпътуваш за Търновград.

СТАКАНЪТ С НАПИТКАТА, КОЯТО СЪЗДАВА ПРИЯТЕЛСТВО

Когато тръгваше, Божин прие от самата ръка на деспот Добротица малко сребърно ковчеже, върху което е майсторски резец беше издълбан щит и в щита — два делфина, плуващи успоредно върху четири вълни-Такъв беше хералдическият знак на деспотството. Двата делфина изобразяваха двамата братя Балик и Добротица, четирите вълни бяха четирите посоки на морето — изток, запад, север, юг, — над което карвунските владетели господствуваха. Самата тази символика говореше за техните стремежи да овладеят черноморското пространство. И навярно Добротица преценяваше, че сега, когато се е съюзил със савойци и византийци, добрият му час настъпва.

— Божице — каза му Добротица, — ти си приятел на моя син. Ще предадеш на българския цар моя дар заедно с пожеланията ми за добро здраве, дълголетие и щастливо царуване.

Божин се поклони почтително.

Амадей беше по-особен в пожеланията си. След като отново подчерта папското намерение за благослов на българския господар, чийто лик ще бъде поставен във Ватикана, графът наблегна върху нещо съвсем своеобразно.

— Недоразумения ме противопоставиха на дълбокоуважавания Иван-Александър. Дължаха се на моя братовчед Йоан Палеолог, задържан известно време като заложник в Бдин. Но сега, когато тези недоразумения са заличени, бих желал да ме свързва единомислие с великия цар на българите за общото ни благополучие. Моят лекар и всепознат алхимик Донатело ми приготвя чудна напитка. Когато отпивам от нея дори само три глътки с желан събеседник, и двамата сме озарени от същите добри взаимни чувства. Така се окръжавам с приятели. Ще бъда щастлив, ако българският цар вкуси от напитката на приятелството. Не мога да му я поднеса лично. Поднеси му я ти,

маестро Божин. Но никой друг, нито самият ти, не бива да вкусва от нея, свойството ѝ се губи и приятелството може да се превърне във враждебност.

Графът подаде на Божин малък плосък стакан, също сребърен, затворен със запушалка на винт, върху която беше изобразена глава на фавн.

— Не знам от какви варива и с какви заклинания е приготвена напитката, ала тя е наистина чудотворна.

Днес, млади читатели, се усмихваме на подобни заклинания. В ония времена това е било приемливо дори за издигнатите и учените. И амулети, муски, пръстени, гривни, огърлия против зли очи, против проклятие или пък за щастие, за любов, за приятелство са се носели повсеместно.

Божин прие даровете и поръченията с особено чувство на гордост. Беше убеден, че изпълнява не само височайша задача, но и че доверието, с което граф Амадей го удостоява, ще бъде голям принос за художническия му възход. „Мой портрет, при това на българския цар, във ватиканския дворец? Какво предимство, каква чест!“

ТРЕВОГИ ЗА БЪДЕЩЕТО В ЦАРЕВЕЦ

Царят изслушваше внимателно разказа на войводата. Тъмният, блестящ друг път поглед на Иван-Александър се беше помрачил. А и браздата между веждите на Батил се очертаваше неспокойно, болезнено.

— Докато Амадей се намира в Калацерка, Добротица ще бъде подхранван с дръзки замисли, царял

— Ти успя да изгониш савоеца от Несебър, момчето ми, но аз нямам средства да го изгоня от Калацерка, освен ако предприема поход срещу моя васал Добротица.

— Не ще е благоразумно, мисля, господарю, защото веднага ще бъде призована да се намеси Византия и сблъсъкът ще се разрасне. А Мурад ще се възползува от това.

— И аз мисля същото, Батиле. Вижда се, ще трябва, поне засега, да издействувам доброто поведение на Мурад.

— Но как?

— С обещания и отстъпки, то се знае.

Настъпи тежко мълчание между цар и войвода. Седяха в трема, под който се виждаха лъкатушките на Янтра и къщите, накацали като птичи ята по склоновете над реката. Камбанариите на черквите се издигаха тук-там, прилични на стражи, изправили своите пики сред множеството от сгради.

— Прекрасен град — хвърли поглед нататък Иван-Александър. — Средищно местоположение, здрава крепост. Може да бъде добра опора за такива като Добротица край морето, като Константин край Струма, като Вълкашин в Прилеп и Углеша в Сер.

Царят не довърши извода. Мъчеше го мисълта, че феодалите странят от средищната власт. Някои се люшкат между България и Византия и като Момчил заплащат скъпо и с владение, и с живот, непостоянството си. Други са готови да се подчинят на възходящия Мурад, за да си осигурят кратковременна сигурност.

Отново настъпи мълчание. И цар, и войвода мислеха едно и също. Тревогата личеше в погледите им, отправени не един към друг, а някъде надалеч.

— Но, Батиле, ти не ми каза какво предприехте по-нататък с Радуша — промени разговора Иван-Александър.

— Купихме кон но пътя, за да не натежаваме премного на моя Алчо. И в Несебър ги оставих: йеромонах Инокентий да бди над Радуша, а тя да управлява града, подкрепяна от Велислав войвода. И да бъде мъдра, да не излиза на непредпазлив риболов с Йово, колкото и опитен да е той!

— Ех, младост, младост! — въздъхна царят.

— А аз поех пътя и през Ведреник ето ме тук. Секул Войвода ти праща чрез мене верноподаническите си почитания, царю.

— Добре, че имам такива като Секул и като тебе, Батиле. Но я кажи, момчето ми, кога да насрочим венчавката с Радуша? Имам ви тебе като син, нея като дъщеря. Ще направим такава сватба, та да се чуе до края на царството.

Батил се усмихна. Сините му очи излъчваха блага топлина. Помисли си как ще заведе Радуша там, под високата планина Витоша при Средечката крепост с червените тухлени стени, между своите синеоки, руси, дълголики съселяни, облечени в бяло.

ИВАН-АЛЕКСАНДЪР ЩЕ БЪДЕ РИСУВАН ОТ МАЙСТОР БОЖИН

Иван-Александър прие Божии с благосклонност. Расъл е в дворцовото училище, даровит е, добре е да му се осигури възможност за творчество. Е, поласкало го е вниманието на Амадей Савойски, приел е да го последва в Калацерка. Нищо лошо. А в Калацерка е съученикът му Иванко: и това е подействувало притегателно.

Царят пое сребърното ковчеже, дар от Добротица, поразгледа го, постави го до себе си и каза:

— Не ме забравя този добър Добротица!

А помисли:

„Учтивостите са винаги белег на гузна съвест или на скрита алчност.“

После изслуша посланието на Амадей за едно изображение на българския цар, което да бъде пратено на папата за благослов на католическия примат над християнска България.

„Ако Амадей имаше такива добри мисли — каза си, — щеше да е по-красиво да ми ги съобщи, отколкото да нахлува в царството и да всява ужас със сатанинското си оръжие... Приемливо е все пак папата да се тревожи при нашествения устрем на османцит. Ала какво да се прави, разправиите между държателите на византийския престол накараха Йоан Кантакузин да поиска помощта на Мурад и за отплата му отстъпи крепостта Цимпе на отсамния бряг. Мислеше, че му е подал малкия си пръст. Само че Мурад е от тия, дето вместо пръста, грабват цялата ръка. И ето го вече настанен в Адрианопол... Нужно е нещо повече от папски благослов — мислеше царят, — но нека поне светът знае, че България е сега повдигаемият мост на крепостта, наречена Европа.“

— Добре — съгласи се, — главата на католическата църква има доста грижи. Радвам се, че не ни е забравил. Има причини да е под

папска закрила една православна държава като нашата, когато на вратата ни чука друговец. Ще ми е приятно да ме рисува в трема, откъдето се вижда цял Търновград. Коя светлина е най-подходяща за твоите зографски очи?

— Следобедната, царю честити. Тогава лъчите са коси, очертанията са меки, боите са топли.

— Добре. Тогава утре, майстор Божине.

БАТИЛ ОТНОВО СПАСЯВА ЦАРЯ

Денят се очерта слънчев от сутринта. Над Янтра плуваше лека мъглица като второ тяло на реката. Високо издигнатият Царевец с крепостните си стени и кули, с двореца и патриаршията приличаше на голям кораб, заплувал сред мъглата, или може би на надземно видение, излязло из нечий сън.

Божин се вълнуваше. Усърдно, но някак трескаво размиваше боите си с ленено масло в пръстени хавани. Трябваше да няма никакво зрънце, било то най-малко, в смесите, трябваше и най-тънката четка да полага чисто баграта си.

Мина пладне. Мъглата над Янтра отдавна се беше вдигнала. Една река с цвят на гущеров гръб лъкатушеше в своя пролом. Някъде къщите, натрупани по склоновете ѝ, се отразяваха в бавните води, като че подводен град надзърташе към повърхността.

Слънцето скоро се наведе над Момин пригор, Идеше часът на началното творческо свиждане с царя. След малко очите на художника щяха да поставят с въглен върху бялото платно осанката на владетеля, да извадят, така да се каже, втория човек, скрит в първия.

Когато с платно и триножник Божин пристъпи в трема, царят седеше вече там. При нозете му кротуваше любимото куче Самсон, огромен овчарски пес с рунтава златиста козина. Самсон, разбира се, не знаеше, че се намира в царски дворец, но беше толкова предан на своя стопанин, че при един лов се нахвърли срещу вълчица и два вълка, които бяха ужасили коня на Иван-Александър и ездачът се беше строполил безпомощно с навехнати крак и ръка. Самсон изложи своя живот, но спаси живота на своя господар и оттогава стана талисман и ангел-хранител за Иван-Александър.

— Ще ме рисуваш заедно с моя Самсон — каза Иван-Александър на Божин.

Зографът избра мястото, откъдето щеше да наблюдава царя, постави триножника и платното, уточни стойката на Иван-Александър.

— Ей така, седнал, господарю, със свитък в ръка със Самсон до тебе, а отзад в далечината амфитеатърът на търновските къщи с тяхната пъстрота.

— Да — каза Иван-Александър, — нрави ми се тази гледна точка. В костницата на Бачковския манастир Йоаким зограф ме изобрази по-тържествен, нарисува ме почти същ и Радой зограф в скалната обител край Червен. А в четвероевангелието, изписано от монаха Спиридон, съм показан с князете и царицата. Нека твоята картина бъде по-различна, по-малко тържествена, по-задушевна.

— Ще се постарая, царю честити.

Божин прецени, че сега е моментът царят да вкуси от питието на приятелството. Единомислие между Амадей и Иван-Александър — какво по-желателно за държавните дела и за личните Божинови замисли? Когато властелините се спогаждат, художниците имат добър прием и широк простор. „Ще черпя похват от италианците, ще го пренасям тук. Както черпех от византийците и изписах не една икона в Несебър и Калацерка.“

— Току преди да дойда, завърших портрета на граф Амадей. Хубав е, графът го хареса, но твойт, господарю, трябва да стане похубав, защото опитът ми расте. Опознах графа, не е лош човек.

Царят поклати глава.

— Може да не е лош като човек, но ни причини големи неприятности със своето нахлуване по Черноморието.

— Чух го да казва, царю честити, че това било-противно стечение на обстоятелства. Дължало се на недоразумението около принудителния престой на братовчед му император Йоан Палеолог в Бдин.

Иван-Александър си припомни срещата с Амадей, в Острецкия манастир. Двамата владетели се бяха събрали там да преговарят, а хората на Амадей превърнаха срещата в клопка и ако не беше самопожертвователният Батил, който знае какви тежки последици-щеше да има за държавата пленяването на българския цар.

— Не знам какъв е Амадей като човек, но като държавник гони своето с всички средства — повтори Иван-Александър.

Божин бръкна в кожения кобур, увиснат на поя-сока му, извади сребърния стакан с магьосаното питие.

— Личен дар от граф Амадей — каза.

Отвъртя капачката, изобразяваща глава на фавн, подаде стакана на Иван-Александър.

— Вълшебна била напитката, господарю. Изготвена била от лекаря алхимик на графа. Когато двама нарочени отпиели от сместа, духът им се прояснявал, мислите се сближавали, сливали. Негово сиятелство графът отпи и пожела и ти да отпиеш, царю мой, за да начене отсега нататък друга правда помежду ви, да има търговия и всякакви добрини за поданиците.

Божин послъга: Амадей не беше отпил от сместа.

Иван-Александър пое стакана, заразглежда го.

— Надеждни думи — рече, — стига да се превърнат в дела.

Спомни си, че с кръстосани ръце бяха пили от един пахар той и император Йоан Кантакузин, когато сключиха договор с общи средства да строят флота, която да ограничи достъпа на Мурад в Дарданелите... Но може би и савойците като византийците имат обичай да пият така за разбирателство и побратимяване.

„И после — помисли, — Амадей е доста далеч, за да ми устройва клопки като в Острецкия манастир, а пък аз съм си у дома и никой не може да ми навреди.“

Позавъртя стакана в ръка и тъкмо да го приближи до устните си, влезе Батил. Иван-Александър го беше извикал, за да се видят с Божин.

— Батиле, войводо, ето ви двамата с Божин отново в моя дом!

Царят изговори това с радост. Приятно му беше да види като хубави мъже момчетата, които са се учили в царското училище.

— Амадей ми праща по Божин напитка за побратимяване!

— Амадей? По Божин?

Без нито дума повече, с два скока Батил се намери при царя, изтръгна из ръката му стакана тъкмо когато Иван-Александър го надигаше, и така стремително изля съдържанието, че то се плисна по листата на една от саксиите с невен, положени в трема, и дори оплиска ботушите от телешка кожа на Божин.

— Войводо!?

Очите на царя стрелнаха витошанеца.

— Прощавай, царю мой, не ми остана време за друго.

— Отиде вълшебството! — махна разочаровано Божин.

— Вълшебство? — едва ли не изкрещя Батил.

Надигнал се мудро, Самсон се беше приближил до зографа и душеше разляната върху ботушите му течност. Изведнъж кучето вдигна глава, изръмжа и стръвно залая. Миг, и щеше да се нахвърли върху Божин, ако тутакси царят не извика:

— Самсон! Мирно! Самсон!

С неохота Самсон се отдалечи, но продължи да ръмжи враждебно. Очите на Иван-Александър бяха обърнати към вярното животно, той се питаше откъде се взе у него внезапната ярост. В кучето се вираше и Божин от страх, че то пак ще скочи и ще го ухапе.

Но Батил можа да види нещо особено.

— Погледни, господарю!

Иван-Александър гледаше изумен. Втрещен гледаше и Божин. Там, където сместа беше обляла ботушите, кожата сякаш се загърчи, разяде се. А листата на цветето клюмваха като попарени.

— Божине! — извика царят, вдигнал застрашително ръка.

— Силен витриол — каза ниско Батил.

Божин стоеше безмълвен. И да искаше да произнесе дума, не можеше. Гърлото му се свиваше така, че може би дори и не дишаше. Една-едничка мисъл се блъскаше в главата му: „Измамен... измамен... измамен...“

Царят се приближи до преградата на трема, направена от дъб, дълбан с резец, и извика:

— Стража!

Под двореца, там при близката четвъртита кула, която охраняваше една от крепостните врати, двамата стражници чуха царския вик, затекоха се.

— Отведете го! — посочи царят Божин, когато стражниците дотичаха.

С очи на бито куче Божин излезе, поведен от стражниците. А Иван-Александър се отпусна, седна тежко, хвана главата си с две ръце. Може би помисли за себе си, а може би помисли за предателството на зографа, даровития зограф, когото беше обикнал.

— Мисля, че Божин е подлъган — промълви Батил.

— Войводо — изправи се царят, — втори път ми спасяваш живота... след измамата в Острецкия манастир.

Войводата мълчаливо коленичи. Самсон се приближи до царя, облиза ръката му и легна край него.

ИСТОРИЧЕСКИ СПРАВКИ

1341 — Византийският император Андроник Трети умира. Наследникът на престола, малолетният Йоан Палеолог, е под опеката на майка си, императрица Ана Савойска, и на примата Йоан Кантакузин. Но в същата година Йоан Кантакузин въстава срещу императрицата регентка.

1342 — Хрелъо, феодален владетел на областта по средното течение на Струма, отхвърля зависимостта си от сръбския крал Стефан Душан и признава върховенството на Йоан Кантакузин, който му дава титлата кесар.

Заплашен от сключения по-късно сръбо-византийски съюз, Хрелъо приема монашество под името Харитон. Наемници на Стефан Душан го убиват.

1345 — На седми юли загива в битка Момчил.

Отначало водел дружина от недоволници срещу феодалните порядки. Обявен за размирник, избягал и постъпил на служба при Андроник Трети, а след неговата смърт — при Стефан Душан. През 1343 минал на страната на Йоан Кантакузин и като негов съюзник заел с дружината си Смолянската област, в която бил назначен за управител.

В 1344 нанесъл поражение на турските кораби при Портолагос, отметнал се от византийците и създал свое самостоятелно владение със средище Ксанти и крепост Перитор. Нападнат от византийско-турска войска, начело с Кантакузин, отстъпил към Перитор, но отвътре не му отворили портите и загинал с цялата си дружина под стените на собствената си крепост.

Такава е била участва на малките князе. Люшкането на Момчил в южните предели на България, на Хрелъо в западните ѝ предели показва процеса на феодалното разпадане.

1346 — На 26 август в битка при Креси англичаните употребяват срещу французите за първи път в световната история огнестрелно оръжие. Барутът бил открит половин век по-рано от английския химик и монах Роджър Бейкън.

1347 — След шестгодишни междуособици Йоан Кантакузин отвоюва Цариград от противниците си, като повиква на помощ българи и сърби. Но година по-късно чума — наречена в историята „черната чума“ — покосява немалка част от населението на столицата и още повече разхлабва омаломощената от вътрешни ежби Византия.

1451 — В Търново пристигат наемници на Йоан Кантакузин с предложение за съюз срещу османците. Иван-Александър склонил „под силното влияние на търновското население“ да отпусне средства за построяване на флота, която да пресече пътя на Мурад през протоците.

1351 — Йоан Палеолог се вдига срещу Кантакузин, за да си възвърне цариградския престол. Кантакузин — уви — вика на помощ Мурад и в замяна му отстъпва галиполската крепост Цимпе.

1355 — Безсилен да спре османците, излъган в надеждите си към тях, Кантакузин абдикира и се оттегля в манастир. Шестдесет и три годишен е. Отдава се на писания върху исихазма и на исторически хроники за своето време.

1355 — Умира вторият син на Иван-Александър Михаил (от първия му брак с влахинята Теодора), женен за византийската принцеса Ирина, сестра на Йоан Палеолог.

Още същата година Иван-Александър сгодява втората си дъщеря Кераца-Мария (родена от втората му жена, еврейката Сара) за Андроник, син на Йоан Палеолог. Това е установено със синодален акт на Цариградската патриаршия от 17 август. От византийския летописец Никифор Григорас се знае, че по време на годежа си Мария е била на десет години.

Иван-Александър се е стремил да затвърди отношенията си с Византия и смъртта на сина му Михаил го е накарала да побърза с обричането на дъщеря си Мария, макар още дете, само и само да се укрепят династическите връзки и чрез тях сигурността на държавата.

1355 — Умира Стефан Душан при подготовка за превземане на Цариград.

1356 — Умира Григорий Синаит, гръцки монах.

Към края на първата четвърт от XIV век той основава в Парория (Странджа) монашеско общежитие на исихасти. Последовател на Григорий е Теодосий Търновски, който пренесъл исихазма в България, а ученик на Теодосий е бъдещият патриарх Евтимий.

1360 — Умира шейсет и четири годишен солунският митрополит Григорий Палама, главен теоретик на исихазма.

Исихия — подвиг на безмълвието, тоест неучастие в житейските работи; чрез исихията, според виждането на Григорий Палама, човек влизал в общение с бога и се очиствал от своите страсти, съсредоточени в трите душевни сили: ума, сърцето, желанието.

1363 — Умира в Цариград Теодосий Търновски, първият тълковател на исихазма в България.

У нас исихазмът, който първоначално се разпространявал като ерес и бил преследван, получил държавно признание. Неговият аскетско-мистичен характер — невъзразяване срещу негодите и неправдите — бил удобен за своеволията на феодалите.

1363 — Мурад превръща в своя столица Адрианопол (Одрин), завзет от Лала Шахин паша.

В течение близо на век този град ще бъде седалище на султаните и отправна точка на техните завоевания.

1364 — Иван-Александър изгонва от някои черноморски градове Йоан Палеолог.

В същата година падат под напора на Лала Шахин Пловдив и Боруи (Стара Загора).

1365 — Маджарският крал Людобик Анжуйски завладява за кратко време Видин и областта.

1366 — Амадей Савойски, първи братовчед на Йоан Палеолог, напада със своя флота от двайсет галери и с наемни рицари — французи, англичани, италианци, немци — нашето черноморско крайбрежие. Крепостите Созопол, Скафида, Месемврия, Анхиало падат една след друга.

1368 — Григорий Палама е канонизиран светец в Цариград. Това е крайна победа на исихастите във Византия.

1371 — Двамата братя Вълкашин, прилепски владетели, и Углеша, серски деспот, с около шестдесетхилядна войска, значителна за времето, предприемат поход срещу Мурад. Стигат до Одрин, но нападнати с изненада от по-малобройните османци, претърпяват поражение. На 26 септември при Черномен войската им е разбита и двамата братя загиват.

Тая победа разкрива на османците пътя към пълното завладяване на балканските земи.

1371 — Иван-Александър разделя царството си между Срацимир, син от Теодора, и Шишман, син от Сара. Недалновидна стъпка, предизвикана от безпомощност пред нашественика.

Тогаваше се отделя от властта на Иван-Александър и се обособява като самостоятелен владетел и Добротица с главна крепост Калацерка (Калиакра).

А Крали Марко, син на Вълкашин, се признава за васал на Мурад.

1372 — Под натиска на Лала Шахин падат крепостите Ихтиман и Самоков.

1375 — Евтимий става търновски патриарх и възглавява българската църква до 1393, когато пада Търново. След това Евтимий е заточен в Бачковския манастир, където няколко години по-късно умира.

1382 — След тримесечна обсада София е завладяна от османците. С измама — твърдят някои източници. Последен защитник на града: бан Янук.

1387 — Иванко, син на Добротица, прекратява войната с Генуа и сключва с генуезците търговски договор.

1387 — Голяма сръбска победа при Плочник срещу Мурад. Иван Шишман влиза в противотурска коалиция. Но на следната 1388 година той е принуден да подпише тежък мир с османците, нападнали Търновското царство.

1388 — Иван Срацимир, сведен до положение на васал, отваря вратите на Видин за османската войска.

1393 — На 17 юли пада Търновското царство. Нашествениците разоряват и опожаряват Търновград.

1395 — На 3 юли Иван Шишман е погубен в Никополската крепост.

1396 — Унгарският крал Сигизмунд предприема поход срещу османците, освобождава Видин, съюзен със Срацимир. Но при Никопол Сигизмунд е сразен. Видин пада отново в османски ръце през последните дни на годината, а Срацимир е откаран като пленник в Мала Азия.

1413 — Пада Калиакра, главна твърдина на добруджанските владетели. Четирийсет и девет години са минали от завладяването на

крепостите Боруи и Пловдив. Покоряването на България е половинвековна голгота.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.